

SOCIOECONOMICS & LAW

MAKING A STANCE FOR
CHANGING VALUES

HOE ECONOMIE HET PROBLEEM

WERD En wat eraan te doen valt

Koen Bytsebier

VUBPRESS

HOE ECONOMIE HET PROBLEEM WERD

En wat eraan te doen valt

HOE ECONOMIE
HET PROBLEEM

WERD En wat eraan
te doen valt

Koen Byttebier

Aan deze publicatie ging een onafhankelijke peer-reviewprocedure vooraf, waarbij het manuscript beoordeeld werd door twee referenten. Bij Boekenbank is het werk aangemeld met het label GPRC (Guaranteed Peer Review Content). Dit label werd ontwikkeld door Boek.be en wordt toegekend aan publicaties die voldoen aan de criteria van het VABB (Vlaams Academisch Bibliografisch Bestand).

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

DOI: 10.46944/9789461173591

Omslagontwerp: Studio Eyal & Myrthe
Boekverzorging: theSWitch

© 2022 Uitgeverij ASP
(Academic and Scientific Publishers nv)
Keizerslaan 34
1000 Brussel
Tel. +32 (0)2 289 26 56
Fax +32 (0)2 289 26 59
E-mail info@aspeditions.be
www.aspeditions.be

ISBN 978 94 6117 301 0 (Print)
ISBN 978 94 6117 359 1 (ePDF)
ISBN 978 94 6117 310 2 (epub)

NUR 756, 780
Wettelijk depot D/2022/11.161/075

Er is behoefte aan een nieuwe manier van sociaal-economisch denken. De organisatie van de maatschappij op basis van de huidige wereldwijde neoliberale ideologie steunt vooral op waarden als egoïsme, zelfzucht en hebzucht. Enkele van de meest zichtbare gevolgen ervan zijn armoede, racisme en klimaatverandering. De bestrijding van deze symptomen op basis van de logica van het neoliberalisme zelf is grotendeels ondoeltreffend gebleken. Wat nodig is, is een democratisch systeem dat waarden als altruïsme en solidariteit bevordert. *Socioeconomics & Law* biedt een forum voor academisch activisme en zet wetenschappers ertoe aan een kritische blik te werpen op de vele onrechtvaardigheden die het heersende sociaal-economische systeem veroorzaakt. Zo helpt het naar alternatieven en oplossingen te zoeken.

Voorwoord

Dit boek, dat de Nederlandstalige versie vormt van de oorspronkelijke Engelse versie met als titel *How Economics Became the Problem (An urgent call to legal action)*, kwam tot stand dankzij een suggestie van een vriend en collega aan mijn universiteit, Serge Gutwirth, die, na het lezen van een aantal van mijn eerdere werken, voorstelde dat ik zou werken aan een synthese van de daarin genoemde ideeën in de vorm van een beknopt essay.

Als zodanig bouwt dit essay inherent voort op een aantal van mijn eerdere boeken, waaronder *Towards a New International Monetary Order* (2017), *The Unfree Market and the Law* (2018) en *The Tools of Law that Shape Capitalism* (2019).

Het essay heeft bijgevolg voornamelijk tot doel mijn ethische standpunten over het onderwerp, in hoofdlijnen, weer te geven.

Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting over deze standpunten, en voor verdere achtergrondinformatie die deze standpunten rechtvaardigt, wordt verwezen naar de hiervoor genoemde eerdere boeken. Om deze reden zijn ook de verwijzingen naar werken van andere auteurs in dit essay bewust zo beperkt mogelijk gehouden. In plaats daarvan kan de lezer de referentielijsten die zijn opgenomen in mijn eerdere publicaties raadplegen.

Met dit boek geef ik opnieuw uiting aan mijn diepe bezorgdheid over de bestendinging van het huidige kapitalistische systeem, en formuleer ik suggesties voor een alternatieve aanpak.

Hoe economie het probleem werd

De wijze waarop in 2020-2021 jaar in vele landen op de COVID-19-pandemie is gereageerd, waarbij zelfs het belang van de algemene volksgezondheid – met andere woorden het leven van mensen zelf – maar al te vaak heeft moeten wijken voor (de) economische belangen (van de rijken), heeft deze zorg, en daarmee de noodzaak om verder te streven naar een werkelijk andere organisatie van de sociaal-economische orde, helaas alleen maar verder doen toenemen. Dat laatste vormt een thema dat ik, vanuit eenzelfde opzet, overigens verder heb uitgediept in een nieuw boek met als titel *Covid-19 and Capitalism (Success and Failure of the Legal Methods for Dealing with a Pandemic)*¹ dat zal verschijnen bij Springer (Cf. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-92901-5>.)

Gent en Brussel, 19 november 2021

Prof. dr. Koen Byttebier

---

1 Cf. Byttebier (2022).

Inhoud

Hoofdstuk 1. Het schadelijke karakter van de mondiale sociaal-economische orde	13
1.1 Kapitalisme: onderliggende doctrines en belangrijkste juridische instrumenten	13
1.2 Geld	16
1.2.1 Ethiek van het geldgebruik	16
1.2.2 Hoe geld wordt 'gemaakt'	20
1.2.3 De legitimiteit van het (de) kapitalistische geldscheppingsysteem(en) in twijfel getrokken	28
1.3 Vrijheid van contracteren	31
1.4 Arbeid en kapitaal	34
1.4.1 Herkomst en belangrijkste juridische kenmerken van de '(kapitaal)vennootschap'	34
1.4.2 De hiërarchie tussen arbeid en kapitaal	36
1.4.3 Enkele problemen veroorzaakt door de ijzeren loonwet	40
1.4.4 De neoliberale aanpak van de maatschappelijke problemen veroorzaakt door de ijzeren loonwet	42
1.5 Belastingbeleid	45
Hoofdstuk 2. Rol van het economisch neoliberalisme	51
2.1 Situering van het economisch neoliberalisme	51
2.2 Egoïsme en hebzucht als neoliberale basiswaarden	52
2.3 Waarom het economisch neoliberalisme geen ruimte voor solidariteit laat	53
2.4 Economisch neoliberalisme en het model van de welvaartsstaat	55

Hoe economie het probleem werd

2.4.1	Waarom het economisch neoliberalisme zich verzet tegen het model van de welvaartsstaat	55
2.4.2	Hoe het economisch neoliberalisme zich verzet tegen het model van de welvaartsstaat	56
2.5	De neoliberale wereldorde	57

Hoofdstuk 3. Door het kapitalisme veroorzaakte en onbeantwoorde uitdagingen van onze tijd

3.1	Algemeen	59
3.2	Het onbeantwoorde schuldenprobleem	61
3.2.1	De problematische aard van het kapitalistische geldcreatiemodel	61
3.2.2	Een aantal risico's verbonden aan de particuliere geldschepping	63
3.2.3	De keerzijde van bankkrediet voor kredietnemers	66
3.2.4	Enkele elementaire cijfers ter afsluiting	77
3.3	Problemen met het milieu	79
3.3.1	Duiding	79
3.3.2	De correlatie tussen de particuliere geldschepping, het economische groeimodel en de milieuproblemen	80
3.4	Armoede en de toenemende kloof tussen arm en rijk	87

Hoofdstuk 4. Enkele ideeën voor een monetaire uitweg

4.1	Algemeen	91
4.2	De rationaliteit voor een nieuwe, internationale monetaire orde: geld als een openbaar goed	92
4.2.1	Over de (on)geldigheid van het argument dat er geen alternatief is voor het (de) heersende monetaire systeem(en)	92
4.2.2	Uitgangspunten voor een alternatief monetair systeem	95
4.3	Internationaal karakter van de nieuwe monetaire orde	96
4.4	De onderliggende waarden van de nieuwe, internationale monetaire orde	98

Inhoud

4.5	Institutionele aspecten van de nieuwe, internationale monetaire orde	101
4.5.1	Algemeen	101
4.5.2	De EMU als inspiratiebron	102
4.5.3	Bestuurlijke inrichting van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut	103
4.6	Een nieuw systeem van geldschepping	106
4.6.1	Het creëren van nieuw geld voor de deelnemende landen	106
4.6.2	Het creëren van nieuw geld voor de particuliere sec- tor	114
4.7	Slotopmerkingen over het voorgestelde nieuwe monetaire stelsel	117
	Hoofdstuk 5. Een nieuw ‘zorgstaatmodel’	119
5.1	De achteruitgang van het model van de welvaartsstaat vanaf de jaren zeventig	119
5.2	Een blijvende oproep tot verandering	123
5.3	Hoe het nieuwe monetaire stelsel zou kunnen leiden tot een nieuwe sociaal-economische orde	125
5.4	Naar een nieuw ‘zorgstaatmodel’	128
	Hoofdstuk 6. Een nieuwe mensheid	131
	Hoofdstuk 7. Conclusies	139
	Referenties	143
	Over de auteur	147
	Lijst met publicaties in de reeks <i>Socioeconomics & Law</i>	149

Hoofdstuk 1

Het schadelijke karakter van de mondiale sociaal-economische orde

1.1 Kapitalisme: onderliggende doctrines en belangrijkste juridische instrumenten

Sinds een aantal eeuwen is het kapitalisme, zonder twijfel, het meest toegepaste economische systeem ter wereld en bepaalt het daardoor, in nog steeds toenemende mate, het uitzicht van de sociaal-economische orde en daarmee van samenlevingen overal ter wereld. Dat is nauwelijks toeval, maar het resultaat van, enerzijds, het bijna eenzijdig onderwerpen van de sociaal-economische orde aan slechts enkele dominante ideologieën en, anderzijds, het inzetten van een aantal juridische instrumenten om dit doel te bereiken.

In de achttiende eeuw won met name de ideologie van het economisch liberalisme gestaag terrein door, onder meer, de werken van Adam Smith, naast enkele andere vroege economisch-liberale auteurs.² Het economisch liberalisme werd daarbij gegrondvest op een geloofssysteem dat zich afzette tegen vroegere invloeden (waaronder het christendom) en dat voorhield dat de sociaal-economische orde volledig moet worden

---

² Zie verder Bytтеbier (2017: 154).

Hoe economie het probleem werd

overgelaten aan het particuliere initiatief en dat het staatsgezag zich niet – of in elk geval zo weinig mogelijk – mag inlaten met het economische domein.

In de eeuwen daarna zou deze liberaal-economische doctrine zich in toenemende mate ontwikkelen tot een van de belangrijkste economische doctrines op aarde en daarbij vormgeven aan wat algemeen wordt aangeduid als het (industriële) ‘kapitalisme’ (of, in meer recente tijden, de ‘vrijemarkteconomie’).

Het succes van het kapitalisme is evenwel vanaf het begin niet alleen gebaseerd op deze ideologie van het economisch liberalisme, maar evenzeer op de juridische instrumenten die in de nieuwe tijden werden ontwikkeld om aan de liberale samenleving vorm te geven. De belangrijkste van deze juridische instrumenten waren onder meer: (1) het model van de particuliere geldschepping dat het daglicht zag toen in de tweede helft van de middeleeuwen particuliere banken overal in de westerse wereld (opnieuw) de kop opstaken; (2) de manier waarop de rechtsstelsels van het Westen omgingen met de organisatie van arbeid en kapitaal; (3) de invoering van het principe van de vrijheid van contractsluiting als de algemene methode om particuliere verhoudingen te regelen, en (4) de methoden van belastingheffing die werden ontwikkeld in landen die hun beleid afstemden op de doctrine(s) van het economisch liberalisme. Als gevolg daarvan was al in de negentiende eeuw een groot deel van de westerse wereld op politiek niveau georganiseerd volgens dit liberale samenlevingsmodel en, op economisch vlak, op het erop steunende kapitalistische economische model.³

Ongetwijfeld heeft de onderwerping van de sociaal-economische orde aan deze ideologie van het economisch liberalisme een ongekende economische groei mogelijk gemaakt, vooral dan in de westerse wereld.

---

3 Tevoren was er al sprake van een prille vorm van kapitalisme dat ook wel wordt aangeduid met de benaming ‘handelskapitalisme’ en dat al vanaf de zestiende eeuw geleidelijk aan in opmars was geraakt.

Hoewel deze economische groei duidelijke voordelen heeft gehad, heeft hij echter ook een grote verscheidenheid aan maatschappelijke problemen veroorzaakt. Een van de meest fundamentele nadelen van het kapitalistische economische model was dat het een extreme polarisatie binnen de samenlevingen veroorzaakte, waarbij de bevolking van de landen waarin het kapitalisme doorgang vond, in wezen in twee klassen werd verdeeld, met name aan de ene zijde een kleine elite van bankiers en ondernemers die het grootste deel van de economische rijkdom die door de verwezenlijkte economische groei werd gecreëerd, naar zich toe trok, en aan de andere zijde de rest van de mensen die aan allerlei vormen van uitbuiting werden onderworpen, onder meer in hun hoedanigheid van werknemers die door de kapitalistische economie werden ingezet.

Als gevolg daarvan werd het 'ongebreidelde kapitalisme' dat vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw ontstond, gekenmerkt door allerlei fundamentele onrechtvaardigheden waardoor het nauwelijks beter was dan het vroegere feodale systeem dat tijdens de middeleeuwen had geprevaleerd.

Gelukkig bracht de twintigste eeuw enige verlichting, in ieder geval in de westerse wereld. Aldus zagen in de periode na de Tweede Wereldoorlog, onder invloed van diverse belangengroepen – gaande van vakbonden tot politieke partijen – en van nieuwe economische doctrines, zoals het marxisme en het keynesianisme, geleidelijk aan allerlei correcties aan het ongebreidelde kapitalisme het daglicht. Als gevolg daarvan ontstond in heel de westerse wereld een amalgaam van socialezekerheidsstelsels en openbare diensten, beide methoden waarmee de overheid, in afwijking van de klassieke liberale doctrine, zich opnieuw begon in te laten met sociaal-economische processen in plaats van die exclusief over te laten aan het domein van het particuliere initiatief. Dat leidde in diverse westerse landen tot de invoering van het zogenaamde 'welvaartsstaatmodel'.

Het duurde echter niet lang voordat het model van de welvaartsstaat zwaar zou worden aangevochten door diverse andere belangengroepen die, althans op sociaal-economisch gebied, het model van het particuliere

initiatief in zijn volle glorie wilden herstellen. Deze belangengroepen overtuigden op hun beurt een groot aantal academici om een nieuwe economische doctrine te bedenken die opnieuw zou verkondigen dat alle economisch initiatief uitsluitend aan de particuliere sector toebehoort en dat de overheid zich dient terug te trekken uit de deelname aan het sociaal-economisch leven. Aldus werden verschillende economische leerstelsels ontwikkeld die sindsdien, in het algemeen, worden aangeduid met de verzamelterm ‘economisch neoliberalisme’ (hoewel in de Verenigde Staten ook andere benamingen, zoals ‘conservatief’ of zelfs ‘neoconservatief’ economisch denken, worden gehanteerd).

Op basis van de inzichten ontleend aan enkele van mijn vorige werken⁴ zal in dit eerste hoofdstuk, kort en in algemene termen, worden uitgelegd hoe de gecombineerde toepassing van deze economische ideologieën en juridische instrumenten het uitzicht van de huidige sociaal-economische orde en van de vele vormen van onrechtvaardigheid die ze heeft gecreëerd, heeft bepaald.

1.2 Geld

1.2.1 *Ethiek van het geldgebruik*

Het spreekt voor zich dat geld in de loop van de geschiedenis een van de belangrijkste instrumenten is geworden ter organisatie van samenlevingen in het algemeen en van de toegang tot de middelen die nodig zijn voor het vervullen van de behoeften van mensen in het bijzonder. Als gevolg daarvan zijn de geldscheppingsprocessen tevens de belangrijkste economische processen om de verdeling te organiseren van de (economische) rijkdom die door de gecombineerde inspanningen van de natuur en de arbeidskracht van de mens, of anders gezegd, door het economisch systeem, wordt gecreëerd.

---

4 Zie vooral Bytтеbier (2017), Bytтеbier (2018a) en Bytтеbier (2019).

Hoewel geld in de huidige samenleving vele functies vervult, worden hierna vooral twee van deze functies behandeld, met name het gebruik van geld als middel om rijkdom te ‘hamsteren’, ook wel de ‘spaar’-functie van geld genoemd, en de manier waarop geld is geëvolueerd tot een middel om rijkdom te (her)verdelen.

In een deel van mijn vorig werk⁵ is al uitgebreid ingegaan op de werking van het geld(scheppings)mechanisme. Dat wordt hierna niet opnieuw zo gedetailleerd uitgelegd. Integendeel zullen slechts enkele van de elementaire gevolgen van het (de) heersende monetaire systeem (systemen) aan bod komen.

Geld zou, heel algemeen, kunnen worden aangeduid als de maatschappelijke constructie die ontstond toen directe ruilhandeleconomieën zich ontwikkelden tot indirecte ruilhandeleconomieën.

Vandaar dat geld in zijn kern een ‘betalingsfunctie’ vervult, zelfs in die mate dat men zich zou kunnen afvragen of de mensheid het niet veel beter zou hebben gedaan als er geen andere functies van geld zouden zijn bedacht dan deze basisbetalingsfunctie zelf. Immers, als geld niets anders zou zijn gebleven dan een middel om goederen (of diensten) te verwerven die door andere mensen worden geproduceerd, zou de mensheid waarschijnlijk gespaard zijn gebleven van veel van de onrechtvaardigheden die door de eeuwen heen zijn opgetreden, in die mate dat al in de oudheid enkele van ’s werelds meest gerenommeerde filosofen, religieuze leiders en kunstenaars hebben voorgehouden dat geld ten grondslag ligt van alle kwaad.

Hoe het ook zij, toen geld eenmaal in gebruik kwam, bleek al snel dat het eenvoudige bezit ervan het mogelijk maakte om rijkdom te hamsteren.⁶

---

5 Zie Byttebier (2015a), Byttebier (2017) en Byttebier (2018a).

6 Dit ‘hamsteren’ of ‘sparen’ van geld is mogelijk omdat het de betaling mogelijk maakt van alle andere (m.i.v. toekomstige) goederen die geacht worden verhandelbaar te zijn (en in onze huidige leefwereld betreft dat praktisch alles wat bestaat, in de meeste (‘beschaafde’) rechtsstelsels met uitzondering van de mens zelf, naast bepaalde goederen waarvan het bezit geacht wordt illegaal te zijn). Bij het vergelijken

Wie (in voldoende mate) geld in handen heeft, heeft immers per definitie toegang tot de aankoop van alle andere goederen (en diensten) die in de handel zijn, in de nabije of verre toekomst. De periode, hoe klein ook, waarin een individu geld bezit zonder het uit te geven, komt aldus per definitie neer op het ‘hamsteren’ of ‘sparen’ van geld. Er is echter een bijkomende, elementaire voorwaarde opdat dit spaar- of opgotgedrag zich kan voordoen, meer bepaald dat geld zijn zogenaamde ‘koopkracht’ moet behouden, wat impliceert dat een individu slechts geld zal sparen op voorwaarde dat het voldoende zeker is dat dit geld, in min of meer gelijke mate, besteedbaar zal blijven voor toekomstig koopgedrag of, met andere woorden, dat het geld zijn waarde zal behouden.⁷

Er bleek bovendien al vroeg in de geschiedenis dat niet alle individuen binnen een gegeven samenleving even handig waren in het tentoonspreiden van dit spaar- of opgotgedrag, waardoor het intensifiëren van handel, resulterend in geldgebruik, al op een vroeg moment in de geschiedenis de mensheid in twee klassen begon te verdelen, namelijk degenen die er het best in slaagden om rijkdom te verwerven en op te potten (in de huidige samenlevingen worden deze mensen de ‘rijken’ genoemd), en de anderen die ter zake niet zo succesvol waren (in de huidige samenlevingen de ‘armen’).⁸

Het is dan ook geen verrassing dat er in diverse, sedertdien ontwikkelde religieuze, filosofische en zelfs economische denksystemen veel is nagedacht over dit onderwerp, waarbij vooral is onderzocht waarom de ene mens erin slaagt om buitensporige rijkdom te verwerven en te hamsteren,

---

van de mens met andere dieren kan men verder alleen maar vaststellen dat de mens de enige diersoort is die het fictieve goed ‘geld’ heeft bedacht dat, op basis van een sociaal contract over wat geld is en doet, een enkel individu onevenredig grote aanspraken op het bezit van delen van zijn omgeving bezorgt (wat in wezen de betekenis van geld is).

- 7 Dit basisinzicht vormt een van de fundamenteën van een breed scala aan monetaire en financiële systemen.
- 8 Dat trad bv. op in de Griekse stadsstaten, wat mee verklaart dat Griekse filosofen, zoals Plato en in mindere mate Aristoteles, zich afzetten tegen de intensifiëring van het handelsverkeer en het geldgebruik (Plato), dan wel minstens tegen de onrechtvaardige gevolgen ervan (Aristoteles).

terwijl anderen daar niet in slagen. Terwijl dit fenomeen in de traditionele filosofische en religieuze denksystemen vaak werd uitgelegd in termen van ‘moraal’,⁹ begon de benadering van de relatief nieuwe menswetenschap die gewoonlijk ‘economie’ wordt genoemd, een antwoord te bieden in termen van ‘efficiëntie’ en ‘bekwaamheid’. Inderdaad, een grote verscheidenheid aan klassieke filosofen en religieuze leiders gaf aan dat de meeste commerciële en financiële methoden om rijk te worden – dus: van het ontplooiën van economische activiteiten die leiden tot excessieve rijkdom en tot hamstergedrag – immoreel handelen, terwijl in moderne tijden de economie dezelfde methoden begon aan te geven als die welke nodig zijn om het sociaal-economische leven op een rationele en efficiënte manier te organiseren.

Dat helpt ook om te verklaren waarom, in moderne tijden, degenen die nog steeds bereid zijn om na te denken over het vigerende sociaal-economische systeem, met name het kapitalisme, en in dit opzicht tot de conclusie komen dat sommige van de eigenschappen en gevolgen ervan volstrekt verwerpelijk zijn, vaak tot deze conclusie komen door, op zijn minst gedeeltelijk, te steunen op ethische argumenten, terwijl degenen die de handhaving van een ongebreideld kapitalisme bepleiten, zich vooral vastklampen aan een benadering die stelt dat wat zij beschouwen als economisch efficiënt, met name egoïstisch en hebzuchtig gedrag, per definitie ook moreel goed is.¹⁰

Op deze manier komt wat er nog resteert van het debat over de ethiek van het sociaal-economisch gedrag in onze tijd, in wezen neer op de vraag of er nog ruimte is voor enige morele standaard anders dan te

---

9 Het is in dat verband opmerkelijk dat in de klassieke oudheid, met name in de oud-Griekse en Romeinse beschavingen, ‘Hermes’ of ‘Mercurius’, de god van de kooplieden, tegelijkertijd de god van de dieven en de oplichters was, wat niet als een verrassing komt doordat beide categorieën van menselijke beroepen zich toespitsen op dezelfde vaardigheden en vooral ook getuigen van een verregaande bereidheid om steeds de eigen belangen te doen prevaleren boven de belangen van anderen (en, bij uitbreiding, van al het overige wat bestaat).

10 Dat laatste vereiste een fundamentele ommezwaai van de morele waarden die door zowel de liberale als de neoliberale ideologieën wordt gepropageerd.

zeggen dat wat de mens ook doet op sociaal-economisch niveau om meer winst te maken, intrinsiek goed is (en dus verdedigbaar).

In wat volgt dient aldus goed voor ogen gehouden te worden dat de verdeling van de mensheid in twee hoofdklassen, namelijk 'rijk' en 'arm', die meer dan ooit het uitzicht van het hedendaagse kapitalisme bepaalt, vanaf het begin vooral is mogelijk gemaakt door het gebruik van geld, een volstrekt fictieve maatschappelijke constructie waaraan de maatschappelijke organisatie zozeer geloof heeft gehecht dat zij inmiddels de werking van samenlevingen overal ter wereld determineert. Op grond van deze inzichten blijft geld uiteraard centraal staan in elk debat over de ethiek van de vigerende sociaal-economische orde zelf.

1.2.2 Hoe geld wordt 'gemaakt'

Gegeven het inzicht dat geld in wezen de aanspraken van enig individu op de opbrengst van de gezamenlijke inspanningen van natuur en mens, dus op de opbrengst van de economie als zodanig, reguleert, wordt het van cruciaal belang om even stil te staan bij de vraag hoe (het huidige) geld(vormen) zelf wordt (worden) 'gemaakt'.

Menig academicus die zich met de studie van het financiële systeem bezighoudt, zal in de loop van zijn carrière tot de vaststelling komen dat de meeste mensen – of het nu handelt om studenten, deelnemers aan een toespraak of een wetenschappelijk colloquium, of elke leek met wie men over het onderwerp geld praat – zich zeer weinig bewust zijn van de manier waarop geld wordt 'gecreëerd' in het huidige economische systeem. In het beste geval lijken de meeste mensen geneigd te denken dat geld wordt gemaakt door door de overheid ingestelde centrale banken die vervolgens dat geld verdelen via particuliere banken en soortgelijke financiële instellingen, waarbij die laatste zich verder inlaten met allerlei financiële diensten die het sparen en investeren van (reeds bestaand) geld effectiever en winstgevender doet verlopen voor het brede publiek.

Men zou alleen maar kunnen hopen dat deze algemene overtuiging met de (economische) werkelijkheid zou overeenstemmen, maar helaas is dat niet het geval, of in het beste geval slechts in zeer beperkte mate. Indien immers de voorgaande algemene overtuiging waar zou zijn, zou dat inderdaad kunnen impliceren dat er op zijn minst nog steeds een kans zou voorliggen dat het creëren van geld op een eerlijke en rechtvaardige manier zou gebeuren, zoals zou kunnen worden verwacht binnen democratische samenlevingsmodellen waarin een algemene zorg voor de behoeften en belangen van alle mensen, op een min of meer gelijke basis, de boventoon zou voeren.

Helaas is dat geenszins het geval voor het (de) vigerende kapitalistische monetaire systeem(en). Integendeel is het geldscheppingsstelsel dat in kapitalistische economieën over de hele wereld bestaat, er in wezen één waar, minstens vanuit economisch oogpunt, de (enorme) maatschappelijke macht om geld te creëren, zich voor een groot deel in handen bevindt van een klein aantal particuliere markspelers, meestal aangeduid als '(particuliere) banken' (of in meer actuele, juridische termen: 'kredietinstellingen').

Een gevolg daarvan is dat, in tegenstelling tot wat men zou kunnen verwachten in zogenaamd democratische samenlevingen, het creëren van geld niet plaatsvindt om redenen van algemeen belang – met andere woorden om ervoor te zorgen dat alle mensen, teneinde in hun (basis) levensbehoeften te voorzien, een eerlijke en rechtvaardige toegang krijgen tot wat de economie voortbrengt – maar vooral in het privébelang van de particuliere marktpartijen die met deze enorme maatschappelijke macht om nieuw geld te creëren, zijn bekleed.

Evenzo zal elke academicus die zich bezighoudt met de studie van het financiële systeem vroeg of laat tot de conclusie komen hoe moeilijk het is om leken in zijn vakgebied te overtuigen van deze fundamentele waarheid, alsmede van het buitensporige effect dat het vigerende geldscheppingsstelsel heeft op eenieders dagelijks leven, door in wezen iedereen te hebben gereduceerd tot moderne slaven van het private banksysteem.

Inderdaad, zo verbaasd als de meeste leken in de materie zijn wanneer ze vernemen dat de maatschappelijke macht om nieuw geld te creëren, binnen kapitalistische samenlevingen,¹¹ niet, of alleszins niet in hoofdorde, bij de overheid berust maar bij particuliere marktspelers, zo wanhopig kan die academicus worden door het feit dat de meeste mensen zich niet enkel totaal niet bewust zijn van deze basiswaarheid, maar er meestal ook geheel ongeïnteresseerd in zijn, ondanks de enorme impact die dat heeft op het leven van iedereen.

Deze wijze waarop het kapitalistische geldcreatieproces in de praktijk functioneert, is al uitgebreid beschreven in mijn vorig werk.¹² Volstaan we er hier mee om te vermelden dat private banken de enorme maatschappelijke macht om nieuw geld te creëren hanteren telkens als ze een krediet verlenen aan een andere persoon, ongeacht de identiteit van een dergelijke kredietnemer (een particulier, een onderneming, ongeacht haar rechtsvorm, een staat of een andere overheidsinstelling...).

Dit feit is zo fundamenteel dat men zelfs zou kunnen voorhouden dat het creëren van nieuw geld in wezen neerkomt op het toepassen van een boekhoudtechniek: nadat een krediet is goedgekeurd door een kredietverlenende private bank, ‘boekt’ deze private bank het bedrag van het verleende krediet op een rekening van de kredietnemer, waarmee wordt uitgedrukt dat de kredietnemer ten aanzien van de bank een aantal vorderingen verkrijgt conform wat is overeengekomen in de kredietovereenkomst zelf, waaronder de mogelijkheid om het ontvangen krediet op te nemen in de vorm van chartaal geld (biljetten of muntstukken) en de mogelijkheid om girale betalingen te verrichten. Tegelijkertijd zal de emitterende bank een tweede boeking verrichten door een (andere) rekening van de kredietnemer te crediteren, waarmee de schuld van de kredietnemer ten aanzien van de kredietverlenende bank wordt uitgedrukt

---

11 In het verdere besef dat er niet veel andere samenlevingen op aarde zijn.

12 Zie Byttebier (2017), Byttebier (2018a). Zie ook Byttebier (2019).

Naast mijn eigen boeken, vormt de lezing van de vele werken van John Kenneth Galbraith over dit onderwerp evenzeer een aanrader.

om het krediet tijdig terug te betalen, in de regel vermeerderd met de overeengekomen interesten.

Dat gebeurt bovendien 'ex nihilo', vermits deze twee boekingen volledig uit het niets gebeuren, louter op basis van de beslissing van de private bank om een krediet te verlenen aan een andere partij in het economische verkeer. Daardoor zou men zelfs kunnen poneren dat bankiersboekhoudingen, sedert de opkomst van het moderne geldcreatiewezen in de late middeleeuwen, een van de belangrijkste maatschappelijke instrumenten zijn geworden voor het creëren van nieuw geld, en daarmee van nieuwe rijkdom.

Het behoeft daarbij weinig verder betoog dat deze praktijk voor particuliere banken een verbazingwekkend eenvoudig mechanisme vormt om rijk te worden – uiteindelijk ten gunste van hun aandeelhouders¹³ – aangezien het enige wat een particuliere bank moet doen om nieuwe rijkdom te verwerven, er simpelweg in bestaat krediet 'uit het niets' te verlenen aan een kredietnemer, en ervoor te zorgen dat deze kredietnemer dit krediet terugbetaalt, vermeerderd met de overeengekomen interesten. Door dit eenvoudige mechanisme al een paar eeuwen te hanteren, zijn particuliere banken – en daarmee ook en vooral de aandeelhouders van dergelijke particuliere banken – er dan ook in geslaagd om immense rijkdommen te verwerven, zij het tegen een zeer hoge prijs voor de rest van de samenleving.

Inderdaad, vanuit het oogpunt van de ontlener (of nog beter: van de collectiviteit van de ontleners binnen een bepaald economisch systeem) is

---

13 In de meeste jurisdicties moeten particuliere commerciële banken georganiseerd worden in de rechtsvorm van een 'vennootschap', wat impliceert dat er zogenaamde 'aandeelhouders' zullen zijn die, in overeenstemming met de onderliggende principes van kapitalistische samenlevingen (zoals vormgegeven door verschillende rechtsregels en -systemen, waaronder het vennootschapsrecht), worden beschouwd als de 'uiteindelijke (economische) eigenaars' van een dergelijke vennootschap, naar wie – tenminste in overeenstemming met de theorieën van het (economische) (neo) liberalisme – alle opbrengsten van de activiteiten van de vennootschap, meestal aangeduid als '(bedrijfs)winsten', (moeten) toevloeien.

het verhaal niet zo rooskleurig. Zoals gezegd wordt voor een dergelijke kredietnemer de toegang tot nieuw geld door middel van een bankkrediet afhankelijk gemaakt van de verbintenis dat hij op een bepaald moment (overeengekomen in de kredietovereenkomst zelf) het verkregen krediet zal dienen terug te betalen, vermeerderd met de overeengekomen interesten.

Dat impliceert, op zijn beurt, dat een dergelijke ontlener zal dienen te beschikken over voldoende inkomsten uit zijn (socio-)economische activiteiten om aan deze (terug)betalingsverplichtingen te kunnen voldoen.¹⁴ We zullen op de grote, maatschappelijke implicaties daarvan terugkeren in hoofdstuk 3.

Als gevolg daarvan wordt zowel op het niveau van elk individu-kredietnemer, als op het collectieve niveau van de samenleving, de behoefte aan steeds meer economische activiteiten in grote mate bepaald door de omvang van de uitstaande (bank)schulden(last), wat mee verklaart waarom het kapitalistische geldscheppingsmodel ook steeds meer economische groei vereist, aangezien de steeds grotere bedragen aan private bankkredieten alle moeten worden terugbetaald uit de opbrengsten van andere economische activiteiten. Dat is ook precies de reden waarom particuliere banken worden beschouwd als de metaforische ‘motoren’ – men zou beter kunnen zeggen ‘zweepen’ – van de kapitalistische economieën.

Volledigheidshalve valt aan het voorgaande toe te voegen dat vanaf de zeventiende en achttiende eeuw, in de (pre)kapitalistische samenlevingen, naast de (gewone) private banken, ook centrale banken zijn ontstaan in een poging om enige (publieke) tegenmacht tegenover de private banksector te stellen.¹⁵ Het toezicht op de particuliere banken door de

---

14 Zie ook Bytтеbier (2019: 23).

15 De manier waarop centrale banken in theorie geacht worden het gedrag van private banken te monitoren is in de vakliteratuur al uitgebreid aan bod gekomen, zo ook in mijn eigen al eerder aangehaalde boeken. Zie bv. Bytтеbier (2015a), Bytтеbier (2017); Bytтеbier (2018a) en Bytтеbier (2019).

centrale banken vindt sedertdien in wezen plaats omdat deze centrale banken in de meeste rechtsgebieden een monopolie hebben op de uitgifte van bankbiljetten (en in sommige gevallen van muntgeld), met andere woorden van zogenaamd ‘chartaal geld’. Voornamelijk als gevolg van voorkeuren van hun klanten,¹⁶ dienen private banken zelf nog steeds over voldoende bankbiljetten en muntgeld te beschikken, bijvoorbeeld om te kunnen voldoen aan verzoeken van hun schuldeisers – onder wie kredietnemers die een nieuw krediet hebben ontvangen – om in bankbiljetten of munten te worden uitbetaald.¹⁷ Daardoor kunnen de centrale banken een zekere mate van controle (blijven) uitoefenen op het kredietverleningsgedrag van de private banken, met andere woorden op de macht van die laatsten om nieuw geld te creëren. De verdere reden daarvoor is dat de private banken in de meeste kapitalistische rechtsgebieden zelf geen nieuwe bankbiljetten of munten mogen ‘maken’, maar alleen toegang kunnen krijgen tot bankbiljetten en/of munten¹⁸ uit handen van die centrale banken zelf (of, als alternatief, door het verzamelen van reeds bestaande bankbiljetten en/of munten bij het brede publiek, een praktijk die ook wordt aangeduid als het ‘inzamelen van deposito’s’¹⁹).

Deze bevoegdheid om nieuwe bankbiljetten en/of muntgeld te creëren en te bepalen hoe de verdeling van deze bankbiljetten en/of dat muntgeld onder de private banken wordt georganiseerd, verleent de centrale banken, althans in theorie, met andere woorden nog enige controlebevoegdheid ten opzichte van de particuliere banksector, hoewel deze

---

16 Die zijn in de loop der tijd gestimuleerd door allerlei maatschappelijke mechanismen, zoals marketingtechnieken en nieuwe technologische ontwikkelingen (zoals elektronische betaaltechnieken), wat niet belet dat tal van overheden ook zelf regels en voorschriften hebben opgelegd die mensen dwingen om steeds meer af te zien van het gebruik van papier- en muntgeld.

17 Een dergelijk verzoek kan, normaal gesproken, worden gedaan met betrekking tot zowel spaardeposito’s als de uitbetaling van bedragen die zijn toegekend in de vorm van een krediet aan een kredietnemer.

18 Het is ook mogelijk dat de bevoegdheid om muntgeld uit te geven bij een andere autoriteit berust dan de centrale bank zelf, een feit waarvan we hier abstractie maken.

19 Dat behelst ook een zeer interessant vraagstuk, niet in het minst omdat de huidige westerse banken hun bestaan vanuit historisch oogpunt danken aan deze deposito-verzamelingspraktijken, een thema dat in Byttebier (2017) uitvoerig is uitgewerkt.

bevoegdheid steeds minder relevant wordt in het licht van de toenemende voorkeur²⁰ van het brede publiek voor giraal geldgebruik (m.i.v. girale betaaltransacties) boven bankbiljetten en muntgeld.

In deze context dient er ook rekening mee te worden gehouden dat centrale banken in sommige rechtsgebieden zelf niets anders zijn dan, geheel of gedeeltelijk, particuliere instellingen, wat impliceert dat de bankbiljetten en/of het muntgeld dat zij uitgeven, ook zouden kunnen worden beschouwd als ‘particulier gecreëerd’ geld, wat meteen impliceert dat het toezicht van een dergelijke ‘particuliere’ centrale bank op andere particuliere commerciële banken voornamelijk zal plaatsvinden in het particuliere belang van degenen die de centrale bank in eigendom hebben en/of er zeggenschap over uitoefenen.²¹

Wanneer men eenmaal de fundamentele eenvoud van het model van private geldcreatie door de private banksector heeft begrepen, wordt ook meteen duidelijk waarom dit model van private geldcreatie, per definitie, een continue economische groei vereist. De reden daarvoor is dat de collectiviteit van kredietnemers die nieuw gecreëerd geld verwerven via het private geldscheppingsmechanisme dat gebaseerd is op bankkredieten, allen economische inspanningen zullen moeten leveren waaruit voldoende inkomsten worden geput om de kredieten die ze verschuldigd zijn aan de private bankiers te kunnen terugbetalen (zowel in kapitaal, als wat betreft de overeengekomen interesten).

---

20 Zoals gezegd, wordt deze voorkeur zelf beïnvloed door verschillende factoren, waaronder marketingpraktijken en technologische ontwikkelingen, naast zelfs beleidsmaatregelen van de overheid. Zo hebben overheden over de hele wereld in recente tijden bijvoorbeeld het gebruik van giraal geld (en van girale betalingssystemen) boven ‘chartaal’ geld (= bankbiljetten en muntgeld) gestimuleerd in hun strijd tegen belastingfraude en georganiseerde misdaad. Voor zover dergelijke beleidsmaatregelen er echter in geslaagd zijn om de voorkeur van het grote publiek voor giraal geld en girale betalingssystemen boven ‘chartaal’ geld te stimuleren, heeft de overheid elke greep die de centrale banken in een verder verleden hadden op de private banksector, nog verder ondermijnd.

21 Een bekend voorbeeld daarvan vormt de Amerikaanse Federal Reserve, die sinds haar oprichting in particuliere handen is gebleven (wat betekent dat de Amerikaanse dollar in feite particulier uitgegeven geld is).

Er moet in dat verband overigens ook duidelijk voor ogen worden gehouden dat het op een bepaald moment in de tijd al beschikbare geld – dat zelf grotendeels door bankkredieten uit het verleden zal zijn gecreëerd – niet zal kunnen volstaan om het geheel van de uitstaande en per definitie groeiende schuld van de kredietnemers terug te betalen, wat per definitie inhoudt dat ten minste een deel van de nieuw gecreëerde kredieten zelf zal moeten worden terugbetaald door middel van geld dat afkomstig is uit andere, nadien nieuw verleende kredieten. Het mechanisme van particuliere geldschepping via bankkredieten berust op die manier, in grote mate, op de terugbetaling van vroegere bankkredieten via geld dat afkomstig is uit latere bankkredieten en op de premisse dat dit systeem eeuwig dient door te gaan.²²

Precies daardoor gaat de toename van de uitstaande bedragen aan bankkrediet hand in hand²³ met een verwachting van continue economische groei, waarbij men zelfs in metaforische zin zou kunnen stellen dat de groei van de uitstaande bankschuld en (de verwachting van) continue economische groei slechts de verschillende kanten van dezelfde medaille zijn.

Tot overmaat van ramp houdt dit heersende geldscheppingsstelsel op basis van particulier krediet ook in dat een grote groep kredietnemers tegelijkertijd streeft naar het verkrijgen van voldoende inkomsten uit economische activiteiten om hun kredieten terug te betalen (en een voldoende groot deel van deze inkomsten voor zichzelf te kunnen behouden), wat tevens helpt te verklaren waarom het spel van de kapitalistische economie een uiterst competitief spel dient te zijn, met op de achtergrond de private bankiers die de speelkaarten van dit spel maken en uitdelen en de centrale bankiers die het spel enigszins proberen te orkestreren.

---

22 Het zal geen grote verrassing zijn dat in sommige literatuur het particuliere geldscheppingsstelsel op basis van bankkredieten zelfs (ironisch genoeg) is vergeleken met een Ponzi-systeem.

23 Voor enkele recente cijfers, zie Byttemier (2019: 23 en hoofdstuk 4.2).

1.2.3 *De legitimiteit van het (de) kapitalistische geldscheppingsstelsel(en) in twijfel getrokken*

Het inzicht dat de meeste mensen volledig onwetend zijn over hoe het heersende kapitalistische geldscheppingsstelsel op basis van bankkredieten werkt en hoe dit stelsel tegelijkertijd de basisprincipes van de kapitalistische economieën bepaalt, schuift ook onmiddellijk zijn totale gebrek aan (democratische) legitimiteit naar voren. Bij genade van een maatschappelijke constructie die, in het beste geval, min of meer is gebaseerd op een soort ‘stille consensus’ die zelf hoogstwaarschijnlijk alleen maar kan bestaan als gevolg van een collectieve onwetendheid over hoe het kapitalistische geldcreatiesysteem exact functioneert, is de enorme maatschappelijke macht om geld te creëren aldus al geruime tijd in handen van particuliere marktspelers, in plaats van in handen van de overheid.

Een cruciaal gevolg daarvan is dat de geldschepping niet plaatsvindt in het algemeen belang en/of volgens democratische principes, maar uitsluitend in het belang van een selecte elite die bovendien eenzijdig haar werkwijze bepaalt,²⁴ met name de aandeelhouders van private banken en het door hen aangestelde hoger management. Hoe bevreemdend dat ook mag klinken, het is niettemin geheel in overeenstemming met de dictaten van het economisch liberalisme (en later: economisch neoliberalisme), meer in het bijzonder met de leer die voorhoudt dat door alle sociaal-economische processen over te laten aan het particuliere initiatief, de meest ideale samenleving vorm zal krijgen.

Het kapitalistische private geldscheppingsmechanisme zelf vormt daarmee een van de fundamentele kapitalistische mechanismen waarmee private banken beogen om zoveel mogelijk winst te maken ten behoeve

---

24 Men moet toegeven dat parlementen en regeringen zich daarmee door middel van wetgeving hebben bemoeid. De meeste van deze wetgevings- en andere regelgevingsinterventies worden echter door de particuliere banksector zelf voorbereid, waardoor de banksector, minstens de facto, voor een groot deel zelfregulerend van aard is.

van hun (eveneens) particuliere aandeelhouders. Anders gezegd is het vigerende geldscheppingsstelsel (in de kapitalistische landen) geheel onderworpen aan de beginselen van de vrije markt en dus per definitie geen constructie die het algemeen belang dient. Dat inzicht helpt ook om te verduidelijken hoe de private banksector intrinsiek parasitair is ten opzichte van de rest van de samenleving.

Zonder zelf productief te zijn, aangezien particuliere banken geen goederen produceren, noch diensten leveren die tegemoetkomen aan (basis) behoeften van de mens, slagen particuliere banken er immers niettemin in om via het particuliere geldscheppingsstelsel op basis van bankkredieten iedereen – althans elke deelnemer aan het economische leven die krediet opneemt bij een private bank – ertoe aan te zetten om zelf zo productief mogelijk te zijn en een groot deel van de opbrengst van zijn economische (of andere) activiteiten aan deze private bank over te dragen (als onderdeel van de aflossingsverplichtingen van het ontvangen krediet). In de meeste kapitalistische landen wordt op die manier een groot deel van de economische rijkdom die door economische activiteiten wordt gecreëerd, door het bankwezen en de financiële sector geaccarpeerd (met als extreem voorbeeld de Verenigde Staten).

Dat verklaart verder niet alleen dat (aandelen)participaties in particuliere banken tot de meest winstgevendste behoren, maar ook dat dergelijke participaties in grote mate verantwoordelijk zijn voor de enorme fortuinen die de zeer rijken van de planeet hebben weten te vergaren ten koste van de rest van de samenleving, of anders gezegd, van alle andere mensen die niet op dezelfde manier winst putten uit de activiteiten van private banken.

Wat waarschijnlijk nog verbazingwekkender is, is dat binnen de heersende neoliberale sociaal-economische orde zelfs staten het slachtoffer zijn geworden van dit particuliere geldscheppingsstelsel: telkens als een staat (nieuw) geld nodig heeft (en er niet in slaagt om de benodigde hoeveelheid geld te verkrijgen door meer belastingen te innen), heeft hij inderdaad, zoals elke andere economische speler, in de regel geen andere

keuze dan zelf krediet op te nemen bij de banksector. Het resultaat daarvan is dat binnen het vigerende kapitalistische geldscheppingsysteem zelfs staten geleidelijk aan zijn veranderd in niet veel meer dan een middel waarmee private banken, uitiem ten bate van hun aandeelhouders, zichzelf verrijken ten nadele van de rest van de samenleving.²⁵

Tegelijkertijd hebben slechts enkele inwoners van dergelijke staten-debiteuren enig basisbewustzijn dat een groot deel van de belastingen die zij betalen, dienen om ervoor te zorgen dat de bankschulden van de staten daadwerkelijk worden terugbetaald (zowel in kapitaal, als in rente).

Na eeuwenlang onderworpen te zijn geweest aan dit model van private geldschepping kan men dus alleen maar vaststellen hoe de wereldeconomie zich heeft ontwikkeld tot één grote ‘op krediet gebaseerde economie’ waarin niet alleen de meeste particuliere deelnemers aan het economische spel, maar ook de meeste staten en andere overheden,²⁶ allemaal schuldenaar zijn geworden van de private banken (en bij uitbreiding van de financiële sector), terwijl die laatste, maar nog meer hun aandeelhouders, op deze manier extreme fortuinen hebben weten op te bouwen ten nadele van de rest van de samenleving. Aldus biedt het vigerende particuliere geldscheppingsysteem op basis van bankkredieten op zich al een perfecte illustratie van de wijze waarop het gebruik van geld samenlevingen over de hele wereld in twee groepen heeft verdeeld, met name aan de ene kant uiterst vermogende mensen die (in veel gevallen) een groot deel van hun rijkdom ontlenen aan bankparticipaties en, aan de andere kant, de veel grotere groep armen tot zeer armen die, wanneer ze nieuw geld nodig hebben, deze behoefte enkel nog kunnen vervullen door het verkrijgen van een nieuw (en veelal duur) bankkrediet,²⁷ wat op zijn beurt de extreem rijken helpt om nog rijker te worden.

---

25 Dit verklaart ook waarom, in de mate dat de schuldenlast van veel staten ten opzichte van particuliere banken blijft toenemen, staten in toenemende mate worden onderworpen aan de neoliberale logica. Zie Bytsebier (2019: 84), voor een verdere uitwerking van dit onderwerp.

26 Voor een algemeen idee, zie <https://www.nationaldebtclocks.org>.

27 Bij wege van alternatief kunnen zij, in bepaalde rechtsstelsels, ook nog terecht bij nog ergere, particuliere woekeraars.

Als er al een les uit het voorgaande valt te trekken, dan is het wel dat de macht om nieuw geld te creëren niet thuishoort in handen van particuliere marktspelers, maar van de overheid. Dat zal in hoofdstuk 3 van dit boek nader worden behandeld.

1.3 Vrijheid van contracteren

Geïnspireerd door een verwrongen visie op gelijkheid die wordt gepropageerd door liberale en neoliberale ideologieën, wordt in de meeste westerse rechtssystemen voor de organisatie van het particuliere rechtsverkeer gesteund op een basisregel die bepaalt dat alle individuen (en bij uitbreiding ook alle andere rechtssubjecten) met elkaar mogen contracteren op basis van een zogenaamde ‘vrijwilsuiting’. Deze doctrine wordt, vooral in de Amerikaanse literatuur, ook wel de doctrine van de ‘voluntary association’ genoemd.²⁸

De doctrine geldt in bijna alle kapitalistische landen voor zo goed als elk type van overeenkomst, onder meer: overeenkomsten tussen een werkgever en een werknemer; huurcontracten; elk type koop-verkoop; overeenkomsten die leiden tot de oprichting van een vennootschap of vereniging... De lijst van verdere voorbeelden is uiteraard eindeloos, omdat in de kapitalistische economieën, als gevolg van de mythe van de economische groei, ook nog eens een impliciete uitnodiging geldt om zo veel mogelijk overeenkomsten met elkaar af te sluiten. Als gevolg daarvan

---

28 Deze doctrine van de ‘vrijwillige verbondenheid’ – in het Engels: ‘voluntary association’ – houdt in principe in dat alle mensen, en bij uitbreiding ook rechtspersonen, op een vermeende gelijke en vrijwillige basis zogenaamde ‘rechtshandelingen’ moeten kunnen verrichten. De doctrine wordt uiteraard het vaakst aangehaald in het kader van de zogenaamde ‘vrijheid van contracteren’. Het is geen toeval dat een van de ‘filosofen’ die de neoliberale ideologie het meest vurig heeft verdedigd, namelijk Ayn Rand, het principe van de ‘vrijwillige verbondenheid’ heeft aangeduid als het enige principe dat alle interpersoonlijke relaties zou dienen te bepalen, en dat geen enkele instantie, en al zeker geen enkele overheidsinstantie, modellen van maatschappelijke ordening (bv. regelgeving) zou mogen installeren die deze ‘vrijwillige verbondenheid’ in welke mate dan ook zouden kunnen schaden. Zie bv. Rand (2008: 11) en Rand (1992: 114).

sluiten mensen en rechtspersonen, op wereldwijde schaal, dagelijks tal van overeenkomsten af, vaak zonder veel aandacht te besteden aan het feit dat ze daarmee uiting geven aan hun vrije wil om verbonden te worden door de juridische gevolgen van al deze overeenkomsten die ze op die manier aangaan.

Hoe logisch de doctrine van vrijwillige verbondenheid op het eerste gezicht ook lijkt, in de praktijk blijkt ze vooral ook een voedingsbodem voor tal van onrechtvaardigheden op te leveren. De reden daarvoor is dat het principe van de vrijewilsuiting, zoals dat in de meeste (kapitalistische landen) geldt, niet alleen veronderstelt dat iedereen in staat is om een dergelijke vrije wilsuiting te verrichten, maar ook dat een dergelijke wilsuiting gebaseerd wordt op voet van een veronderstelde gelijkheid tussen de betrokken personen (en andere rechtssubjecten).

Het gevolg is dat de doctrine van de vrijwillige verbondenheid, die er conceptueel op gericht lijkt om het liberale vrijheidsprincipe in de interpersoonlijke relaties doorgang te doen vinden, in de praktijk in veel gevallen niet werkelijk bijdraagt aan een rechtvaardige samenleving. De voornaamste reden daarvoor is dat de doctrine onvoldoende rekening houdt met een grote verscheidenheid aan voor de hand liggende verschillen en ongelijkheden tussen mensen (en bij uitbreiding ook rechtspersonen). Deze verschillen en ongelijkheden tussen personen (en bij uitbreiding ook rechtspersonen) hebben tot gevolg dat (rechts)handelingen, in de realiteit, bijna nooit op voet van gelijkheid tot stand komen, zo in het bijzonder op het gebied van de contractsluiting.²⁹

Het is daarbij geen toeval dat het probleem van de ongelijke deelname aan het spel van contractsluiting in tal van landen het sterkst optreedt in arbeidsverhoudingen. Dat vindt op zijn beurt een verklaring in de manifeste ondergeschiktheid van arbeid aan het kapitaal, verder in sectie 1.4. van dit manuscript aangegeven als een van de belangrijkste, verdere basiskenmerken van de kapitalistische economieën, maar ook in het feit

---

29 Voor verdere informatie, zie Bytтеbier (2018a: 49).

dat werkende mensen, met uitzondering van gevallen van hoge specialisatie, in overvloed beschikbaar zijn, maar aangename jobs veel minder.³⁰

Wanneer, zoals onder de dictaten van het economisch neoliberalisme is gebeurd, de veronderstelde gelijkheid en contractvrijheid die binnen (neo)liberale samenlevingen worden aangenomen, dan ook nog eens worden gekoppeld aan een 'waardedenken' waarbij egoïsme en hebzucht als de hoogste deugden worden beschouwd, dient zich een perfect recept om elke vorm van onrechtvaardig contractgedrag te valideren. In een dergelijk systeem wordt de 'sterke(re)' medecontractant zo goed als uitgenodigd om schaamteloos misbruik te maken van zijn 'zwakke(re)' medecontractant.

Het zal dan ook geen verrassing zijn dat in de mate dat de voortdurende 'neoliberalisering' van de wereldeconomie, en daardoor ook van de mondiale samenlevingen, verder gaat, ook het geheel aan contractuele exploitatiemechanismen dat onder de paraplu van de doctrine van de vrijwillige verbondenheid wordt ontwikkeld, evenzeer toeneemt, met als manifeste voorbeelden: kredietovereenkomsten met bankiers; verzekeringsovereenkomsten; huurovereenkomsten (voor mensen die geen eigen huis bezitten); alle soorten contracten tussen een individu en een monopolist of een oligopolist (bv. telecomaanbieders, energieleveranciers of wateraanbieders); de kosten van voedsel voor de eindconsument; de prijs die leveranciers uit derdewereldlanden in rekening brengen voor landbouwproducten en andere hulpbronnen... De lijst van verdere voorbeelden is uiteraard (en helaas) legio.

---

30 Voor enkele andere voorbeelden, zie Bytтеbier (2018a: 60-61).

1.4 Arbeid en kapitaal

1.4.1 *Herkomst en belangrijkste juridische kenmerken van de '(kapitaal)vennootschap'*

Een derde belangrijk rechtsinstrument dat in de loop van de voorbije drie tot vier eeuwen het uitzicht van het kapitalisme mee heeft bepaald, is uiteraard de 'kapitaalvennootschapsvorm'.³¹

Ook dat betreft een rechtsvorm die in de late middeleeuwen werd ontwikkeld,³² waarbij de vennootschap met rechtspersoonlijkheid die het voordeel van de beperkte aansprakelijkheid³³ voor haar aandeelhouders, bestuurders en directeuren geniet, kan worden aangeduid als een maatschappelijke constructie die een blanco volmacht geeft om op een volstrekt onverantwoorde manier zaken te doen, en er bovendien voor zorgt dat de winst die een dergelijke vennootschap maakt, uitsluitend naar een beperkte groep mensen, met name de aandeelhouders van een dergelijke vennootschap, toevloeit.

Vanaf de zeventiende eeuw konden door het gebruik van deze rechtsvorm van de (kapitaal)vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, ondernemingen worden opgericht die op juridisch gebied geheel onafhankelijk functioneerden van de mensen die in de praktijk hun zaken behartigden. De mogelijkheden die de rechtsvorm bood zou daarbij

---

31 Nader ingaan op de (juridische) verschillen die in sommige rechtsgebieden bestaan tussen de diverse vennootschapsvormen zou in de context van dit essay te ver leiden, zodat hierna, in algemene termen, gewaagd zal worden van eenvoudigweg '(kapitaal)vennootschappen', waarbij abstractie zal worden gemaakt van het feit dat er in sommige rechtsgebieden tal van onderscheiden types van vennootschappen bestaan.

32 De personenvennootschapsvormen zijn historisch veel ouder. Zo bv. kende het Romeinse recht al een vrij ontwikkeld (personen)vennootschapsrecht.

33 Eerder in de geschiedenis bestonden er al personenvennootschappen, maar het idee om aan vennootschappen (of beter gezegd ten voordele van hun stakeholders) het voordeel van de beperkte aansprakelijkheid toe te kennen is een vondst van de late middeleeuwen geweest. Het is precies dit kenmerk geweest dat de rechtsvorm zo populair heeft gemaakt voor het voeren van ondernemingen (op een, per definitie, 'onverantwoordelijke' wijze).

geleidelijk aan leiden tot het ontstaan van immense bedrijfsimperia die, als gevolg van het voordeel van de rechtspersoonlijkheid en van de aansprakelijkheidsbeperking, vaak meer rijkdom en macht verwierven dan de gemiddelde mens die met hen te maken heeft, zij het in de hoedanigheid van werknemer, klant of ander type van medecontractant.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat in de tijd dat het kapitalisme zich heeft ontwikkeld tot het dominante economische systeem op aarde, dat wil zeggen min of meer de afgelopen vier eeuwen, de rechtsvorm van de (kapitaal)vennootschap met beperkte aansprakelijkheid zelf is geëvolueerd tot de op wereldschaal meest gehanteerde methode om ondernemingen te organiseren.

Het succes van het gebruik van de (kapitaal)vennootschapsvorm is evenwel niet alleen gebaseerd op de hiervoor genoemde juridische basiskenmerken van dergelijke (kapitaal)vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, maar evenzeer op de wijze waarop dergelijke vennootschappen (andere) personen (dan de aandeelhouders) in dienst namen teneinde het eigenlijke (ondernemings)werk te doen.

In de periode van de geschiedenis voorafgaand aan het tijdperk van het kapitalisme – min of meer de tweede helft van de middeleeuwen – werd het leveren van werk voornamelijk verricht door feodale lijfeigenen of (naarmate de middeleeuwen vorderden, in toenemende mate) zelfstandige ambachtslieden. Die laatsten konden zelf ook medewerkers in dienst nemen, zo bijvoorbeeld stagiairs die de nodige beroepsvaardigheden wensten aan te leren om later in het leven een eigen beroepsactiviteit op te starten. Aangezien er nauwelijks particuliere rechtspersonen bestonden, voerden (vrije) mensen hun zaken zelf (in eigen naam en voor eigen rekening), of het nu handelde om ambachtswerk of handel, en waren ze dus ook zelf persoonlijk verantwoordelijk voor alle (juridische) gevolgen ervan.

Met de doorbraak van de rechtsvorm van de (kapitaal)vennootschap met beperkte aansprakelijkheid werd de manier waarop andermans arbeid kon worden ingezet ten behoeve van iemands eigen ondernemings-

ambities evenwel drastisch gewijzigd. Het is in dat kader dat de (kapitaal)vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid die vormgaven aan kapitalistische ondernemingen, zich ontwikkelden tot grote werkgevers van soms tientallen, honderden of zelfs duizenden werknemers die in dienst werden genomen om de zakelijke aspiraties van de paar mensen die achter de (kapitaal)vennootschapsschermen schuilgingen, te helpen verwezenlijken.

Het gevolg is geweest dat al vanaf de zeventiende eeuw mensen over de hele wereld, in steeds toenemende mate, in dienst traden van juridische fictieve personen, namelijk de genoemde ondernemingen met de rechtsvorm van een (kapitaal)vennootschap, vaak in de meest erbarmelijke werkomstandigheden.

1.4.2 De hiërarchie tussen arbeid en kapitaal

1.4.2.1 ALGEMEEN

De mate waarin ondernemingen georganiseerd in de rechtsvorm van een (kapitaal)vennootschap met beperkte aansprakelijkheid onder gelding van het kapitalisme hun activiteiten op de meest onverantwoorde wijze mogen uitoefenen, kan het best worden geïllustreerd door te verwijzen naar de hiërarchie die bestaat tussen de voornaamste ‘stakeholders’ van dergelijke ondernemingen.

Op praktisch vlak vormt een dergelijke onderneming de ontmoetingsplaats voor vele ‘echte mensen’ die elkaar treffen om de ondernemingsactiviteiten in de reële wereld waar te maken. Dat kunnen bijvoorbeeld de oorspronkelijke oprichters van een dergelijke onderneming zijn – in de fase na oprichting van de onderneming aangeduid als aandeelhouders – naast de bestuurders en managers,³⁴ en ten slotte ook de mensen die als werknemers worden ingehuurd om het eigenlijke werk te verrichten.

---

34 We abstraheren van het feit dat het kapitaal van een (kapitaal)vennootschap zelf door een andere rechtspersoon, zoals een tweede (kapitaal)vennootschap, kan

Al vanaf de beginperiode van gebruik van de rechtsvorm hebben de kapitalistische ideologieën – waaronder met name het economisch liberalisme en later het economisch neoliberalisme – een zeer duidelijke hiërarchie tussen deze verschillende categorieën van belanghebbenden uitgestippeld. In de hiërarchische schaal uitgetekend door deze kapitalistische ideologieën, dienen de belangen van het kapitaal (dus van de mensen die (enkel) het startkapitaal verschaffen, of die later, als gevolg van kapitaalverhogingen, extra werkkapitaal hebben verschaft) steeds te primeren, gevolgd door de belangen van de leidende managers en bestuurders, terwijl de belangen van de werknemers het laatst komen.

1.4.2.2 DE 'TRICKLE DOWN ECONOMICS'-THEORIE

Om deze belanghiërarchie die sedert de beginperiode van het kapitalisme bepalend is geweest voor de werkwijze van kapitalistische ondernemingen goed te begrijpen, moet men op zijn minst enig basisinzicht hebben in de belangrijkste ideologie die het kapitalisme heeft gevormd, namelijk de doctrine van het 'economisch liberalisme', die zelf voor een groot deel is gebaseerd op het beruchte werk van Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, vaak afgekort als *The Wealth of Nations*. Daarin ontwikkelde Smith een theorie die later in de geschiedenis bekend zou worden onder de benaming 'trickle down economics'-theorie.³⁵

Kort samengevat stelt deze 'trickle down economics'-theorie dat alle maatschappelijke welvaart, in het bijzonder op sociaaleconomisch vlak, tot stand komt dankzij de inspanningen van de klasse van rijke onder-

---

worden verstrekt. Maar hoewel de keten van (kapitaal)vennootschappen die op die manier kunnen deelnemen aan het kapitaal van een andere dergelijke vennootschap, zeer lang kan zijn, komt men aan het einde van zo'n keten uit bij mensen van vlees en bloed, zij het niet noodzakelijk als 'einde-van-de-keten-aandeelhouders', dan tenminste als 'einde-van-de-keten-begunstigden' (bv. van 'trusts' of soortgelijke juridische figuren), die het meest baat hebben bij de toegevoegde waarde die wordt gegenereerd door een dergelijke keten van onderling verbonden vennootschappen.

35 In het algemeen kan Smith worden beschouwd als de grondlegger van veel van de theorieën van het economisch liberalisme, ook al is hij niet steeds degene geweest die de basiswoordenschat ervan heeft bedacht.

nemers. Het is door hun inspanningen dat de economie, en dus de maatschappij in het algemeen, erop vooruitgaat, zodat het vanzelfsprekend wordt geacht dat de opbrengsten van deze vooruitgang vooral zouden terugvloeien naar de klasse van ondernemers zelf, terwijl tegelijkertijd ook andere maatschappelijke klassen, met name vooral de arbeidersklasse, daarvan zullen profiteren, omdat zij in dienst zijn van de klasse van rijke ondernemers en in ruil daarvoor een loon zullen ontvangen, zij het voor veel mindere bedragen dan de winsten die worden gegenereerd door de gevoerde ondernemingen (die immers zo veel mogelijk moeten terugvloeien naar de klasse van rijke ondernemers zelf). In die benadering dienen mensen vooral blij te zijn dat kapitalistische ondernemingen hen tewerkstellen, in de regel tegen vergoedingen die slechts een fractie van de opbrengsten van het ondernemingsproject uitmaken, vermits de aldus tewerkgestelde mensen verzekerd zijn van een inkomen. Deze theorie biedt op haar beurt een van de belangrijkste redenen voor het plaatsen van de belangen van 'arbeid', dus van de werkende mensen, na die van 'kapitaal', dus van de mensen die de aandeelhouders (of ultieme begunstigden in een andere juridische hoedanigheid) van de onderneming zijn, naar wie de winst die de onderneming genereert immers wordt verondersteld te vloeien.

Al sinds de achttiende eeuw is deze theorie verder geëvolueerd tot een van de belangrijkste theorieën die worden gebruikt om een grote verscheidenheid aan wantoestanden die voortvloeien uit het kapitalisme te rechtvaardigen, in wezen door toe te staan dat de belangen van (de reëel) werkende mensen telkens onder de belangen van kapitaal(verschaffers) van ondernemingen worden geplaatst.

1.4.2.3 VRIJHEID VAN CONTRACTEREN IN ARBEIDSRELATIES

In de meeste liberale samenlevingen is de tewerkstelling van de arbeidersklasse door ondernemingen, zoals al vermeld, doorgaans tevens gebaseerd op het principe van de contractvrijheid, in de Amerikaanse literatuur vaak aangeduid als de 'voluntary association'-theorie. Volgens deze theorie mogen alle rechtspersonen, of het nu gaat om mensen of om

fictieve rechtspersonen, contracten sluiten om hun privé-zaken te regelen, waaronder bijgevolg ook arbeidsovereenkomsten.

Daarbij wordt een werkzoekende verondersteld onderhandelingen aan te gaan met een persoon (in veel gevallen: een rechtspersoon die een onderneming voert) die op zoek is naar arbeidskrachten, waarbij als onderliggend idee geldt dat deze onderhandelingen zullen leiden tot een arbeidsovereenkomst die hun beider belangen op de meest effectieve wijze behartigt. Eveneens in overeenstemming met de theorieën van het liberalisme (aangezien die in de meeste westerse rechtsstelsels aan de basis liggen van het er geldende verbintenissenrecht³⁶) vinden dergelijke onderhandelingen, althans vanuit juridisch oogpunt, op voet van gelijkheid plaats.

Een onderneming wordt evenwel ook verondersteld om zo veel mogelijk winst te maken, die daarenboven bedoeld is om naar de aandeelhouders toe te vloeien, wat een van de belangrijkste redenen oplevert waarom ondernemingen uiterst kostenbewust moeten zijn. Helaas dienen ook de lonen van de arbeidskrachten die door deze ondernemingen worden ingezet als dergelijke kosten aangemerkt, wat betekent dat het in het belang is van ondernemingen die binnen het kapitalistische economische systeem opereren om mensen in dienst te nemen voor een zo laag mogelijk gehouden loon.³⁷

---

36 Vurige aanhangers van het economisch neoliberalisme zijn van mening dat alle interpersoonlijke relaties tussen rechtssubjecten, of het nu gaat om mensen of om rechtspersonen, in overeenstemming met deze theorie van de vrijwillige verbondenheid moeten gebeuren, dus door op schijnbaar gelijke voet contractonderhandelingen aan te gaan.

37 De lonen die een onderneming aanbiedt, moeten echter tegelijkertijd aantrekkelijk genoeg zijn om werknemers te verleiden voor de onderneming te gaan werken. Als gevolg daarvan zullen meer gespecialiseerde werknemers, meestal, een hoger loon krijgen dan werknemers die geen gespecialiseerde vaardigheden hebben. De mate waarin socialezekerheidsstelsels vervangende uitkeringen verschaffen aan mensen die werkloos zijn, kan echter een opschalingseffect hebben op lonen, aangezien mensen in een dergelijk geval, normaal gesproken, geen jobs zullen aanvaarden voor lonen die lager zijn dan het vervangingsinkomen dat ze zouden kunnen genieten onder het systeem van sociale zekerheid. Dat verklaart meteen ook hoe het verstrekken van een vervangingsinkomen aan werklozen bijdraagt tot de bescherming van

In de (klassieke) economische literatuur is het (neo)liberale dogma dat lonen zo laag mogelijk moeten worden gehouden (om de winst van de werkgevers/ondernemingen niet te vertekenen), in de loop der tijd, bekend gaan staan als ‘de ijzeren loonwet’.

1.4.3 Enkele problemen veroorzaakt door de ijzeren loonwet

De ijzeren loonwet draagt ertoe bij dat het grootste deel van de rijkdom die in een volkshuishouding die kapitalistisch van aard is, wordt gegenereerd, naar de klasse van de ondernemers stroomt (vooral dan in hun hoedanigheid van aandeelhouders van een kapitaalvennootschap of van CEO's), terwijl de meerderheid van de rest van de mensen enkel een vast en zo laag mogelijk gehouden loon ontvangt.

Dankzij een groot aantal andere factoren – zoals de mate van wettelijke bescherming van arbeid die de arbeidersklasse in de loop van de geschiedenis, in sommige rechtsgebieden, heeft weten te verkrijgen – is er in de loop van de twintigste eeuw echter een groep van (vooral westerse) landen ontstaan waar de gemiddelde vaste lonen hoog genoeg zijn om voor het grootste deel van de bevolking een menswaardig bestaan mogelijk te maken, terwijl er tegelijkertijd voor wordt geijverd dat de tewerkgestelde bevolking voldoende koopkracht heeft om de goederen en diensten te kopen die door de ondernemerssector worden voortgebracht, zij het niet veel meer dan dat. In andere landen is het merendeel van de mensen niet zo gelukkig en dienen ze, in tal van gevallen, de ijzeren loonwet nog steeds in ongecorrigeerde vorm te ondergaan.

---

werknemers tegen kapitalistische uitbuitingspraktijken. Het is ook de reden waarom neoliberale regeringen overal ter wereld ernaar streven om dergelijke vervangingsinkomenssystemen af te schaffen en er zo voor te zorgen dat de ‘ijzeren loonwet’ dominantier dan ooit toepassing kan vinden in de relaties tussen werknemers en werkgevers, een effect dat in elk geval al kan worden waargenomen in landen die tot de eerste behoorden die de ideologie van het economisch neoliberalisme het meest in de praktijk hebben toegepast, waaronder de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Onder impuls van het economisch neoliberalisme is er voorts ook nog eens voor geijverd om de ‘ijzeren loonwet’ doorgang te doen vinden op alle mogelijke situaties van tewerkstelling (dus ook in de gevallen dat de werkgever geen onderneming is, maar bv. een overheidsinstelling).

Zonder dat veel mensen zich dat realiseren, heeft de toepassing van deze ijzeren loonwet door de eeuwen heen daarenboven een grote verscheidenheid aan verdere maatschappelijke problemen veroorzaakt. In zijn meest onbeschofte vorm lag, respectievelijk ligt de ijzeren loonwet bijvoorbeeld ten grondslag aan zowel juridische³⁸ als economische slavernij.³⁹ Een recenter voorbeeld van de maatschappelijke problemen die zijn veroorzaakt door de ijzeren loonwet is uiteraard het (economische) migrantenprobleem dat zich in de tweede helft van de twintigste eeuw in tal van westerse kapitalistische landen is beginnen voor te doen.

De historische oorsprong van het westerse migrantenprobleem is inderdaad dat, in gevallen waarin de eigen inwoners van een bepaald land niet genoeg 'goedkope arbeidskrachten' leverden om de ondernemingen – ten behoeve van hun aandeelhouders – voldoende rendabel te laten functioneren, een oplossing die tijdens de twintigste eeuw is toegepast, bestond uit het simpelweg importeren van goedkope(re) arbeidskrachten uit derde, armere landen. Deze praktijk werd in de hele westerse wereld toegepast en resulteerde op haar beurt in een veelheid aan integratieproblemen, waarvoor tal van kapitalistische landen tot vandaag nog steeds geen bevredigende oplossing hebben gevonden.

Een vergelijkbare voedingsbodem voor de westerse (economische) migratie is geweest dat wegens (post)koloniale kapitalistische praktijken van tal van westerse landen, veel ontwikkelingslanden er (nog) niet in geslaagd zijn om zelf een stevige economie op te bouwen, waardoor de inwoners van die laatste landen worden aangezet tot emigratie naar economisch rijkere gebieden om daar een beter leven op te bouwen, waar

---

38 Dat gebeurt wanneer een bepaald rechtssysteem toestaat dat mensen eigendom zijn van andere mensen.

39 Dat gebeurt wanneer het in een bepaald economisch systeem mogelijk is om mensen in dienst te nemen tegen lonen die zo belachelijk laag zijn dat de mensen die een dergelijk loon krijgen, gedoemd zijn om hun leven in armoede door te brengen. Het zal dan ook geen verrassing zijn dat het begrip 'eerlijk loon' in de loop van de geschiedenis in een groot aantal filosofische en religieuze doctrines is verdedigd. Een van de eersten om het concept van een 'eerlijk loon' te verdedigen was de middeleeuwse scholasticus Thomas van Aquino (1225-1274).

ze in het gunstigste geval tegen de laagst mogelijke lonen aan de slag kunnen. Een even verontrustend gevolg van de toepassing van de ijzeren loonwet is dat, zoals al vermeld, in de meeste kapitalistische samenlevingen in feite twee grote belangengroepen (ook 'klassen' genoemd) zijn ontstaan, namelijk de kleine klasse van (rijke) ondernemers en de grote klasse van (arme(re)) werkende mensen.

De ijzeren loonwet blijft dus, tot vandaag, een van de meest richtinggevendende liberale principes die, in combinatie met de gedachte dat het overgrote deel van de winsten die door een bepaald economisch systeem worden gegenereerd, vooral naar de ondernemersklasse moeten vloeien,⁴⁰ verantwoordelijk is voor de extreme mate van polarisatie tussen rijke en arme bevolkingsgroepen die neoliberale samenlevingen over de hele wereld karakteriseren. Het gevolg is dat onder gelding van het kapitalisme een manifest belangenconflict de verhoudingen tussen deze twee klassen blijft bepalen: terwijl het in het belang is van de klasse van rijke ondernemers om werknemers in dienst te kunnen nemen tegen de laagst mogelijke (of acceptabele) vergoedingen, is het in het belang van de klasse van werknemers om in dienst te worden genomen aan zo gunstig mogelijke arbeidsvoorwaarden.

1.4.4 De neoliberale aanpak van de maatschappelijke problemen veroorzaakt door de ijzeren loonwet

In de afgelopen decennia zijn het, vreemd genoeg, de antwoorden op de problemen die worden veroorzaakt door de ijzeren loonwet, die worden geformuleerd vanuit de ideologie van het economisch neoliberalisme, die in tal van landen de grootste aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op zowel neoliberale regeringen, als de publieke opinie, hoewel deze antwoorden duidelijk nadelig zijn voor de grote massa's en, bij uitbreiding, zelfs voor het welzijn van de Aarde zelf.

---

40 Dit (neo)liberale idee heeft tevens in onze tijd het fiscale beleid van tal van kapitalistische landen geïnspireerd.

In een notendop is het antwoord van het economisch neoliberalisme op de maatschappelijke problemen die veroorzaakt worden door het kapitalisme in het algemeen en het kapitalistische arbeidsbeleid in het bijzonder, dat de relaties tussen arbeiders en de ondernemingen die hen tewerkstellen nog meer moeten worden overgelaten aan de vrije markt zelf (en dus ook aan de contractvrijheid). Als gevolg daarvan zijn neoliberale regeringen over de hele wereld de afgelopen decennia begonnen met het inzetten van staatsgezag om zich te ontdoen van arbeids- en sociale beschermende wettelijke maatregelen die in het verleden waren geïnstalleerd. Op deze manier heeft de neoliberale ideologie een ware 'race to the bottom' op gang gebracht op het vlak van de arbeids- en socialebeschermingswetgeving. Als verder gevolg daarvan bevinden veel kapitalistische landen zich in een voortdurend proces van prijsgeven van allerhande arbeids- en sociale beschermende wettelijke maatregelen die in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot stand waren gekomen.⁴¹ Het is daarbij meteen ook duidelijk dat deze evolutie afbreuk doet aan initiatieven uit het verleden om rechtvaardiger en eerlijker samenlevingen te creëren dan die welke voortvloeien uit het blijven blootstellen van de mensheid aan het ongebreidelde kapitalisme zelf.

Er dient ook voor ogen gehouden te worden dat het prijsgeven van vroegere arbeids- en socialebeschermingsmaatregelen, onder meer, tot resultaat heeft gehad dat de leden van de arbeidersklasse opnieuw in toenemende mate worden blootgesteld aan de toepassing van de ijzeren loonwet in zijn zuiverste vorm, wat, zoals vermeld, een van de belangrijkste oorzaken is voor de steeds erger wordende polarisatie tussen rijk en arm als een van de basiskenmerken van neoliberale samenlevingen over de hele wereld.⁴²

---

41 Extreme voorbeelden zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk; zie verder Bytsebier (2019: 69).

42 Dat kan bijvoorbeeld worden geïllustreerd door erop te wijzen dat een grote meerderheid van de meest 'succesvolle' (onder de ideologie van het economisch neoliberalisme betekent dat vooral: 'meest winstgevend' en 'grootste') ondernemingen uit het recente verleden, veelal precies die ondernemingen zijn waar mensen tegen de laagst mogelijke lonen (naast andere afschuwelijke werkomstandigheden) worden tewerkgesteld, zodat deze ondernemingen de grootst denkbare winst maken (die

Een ander gevolg van het onderwerpen van de economieën van westerse, kapitalistische landen aan de logica van het economisch neoliberalisme is dat veel van deze landen, in het recente verleden, een aantal van hun klassieke industrieën eenvoudigweg hebben zien emigreren naar landen waar goedkope arbeid nog in veel grotere hoeveelheden beschikbaar is⁴³, zelfs in de vorm van kinderarbeid en slavernij.⁴⁴ Er is daarbij zelfs sprake van een toenemende de-industrialisering van de economieën van de westerse wereld. Bepaalde van deze landen hebben, in het recente verleden, daarop dan weer gereageerd door vroegere arbeids- en sociale-beschermingsmaatregelen nog meer prijs te geven en, erger nog, door een toevlucht te nemen tot werkelijk protectionistische maatregelen⁴⁵ (van het soort dat in de jaren dertig, praktisch op wereldschaal, is ontstaan in een economische depressie die uiteindelijk uitmondde in de Tweede Wereldoorlog).

Duidelijk is in elk geval dat de voortdurende inspanningen van neoliberale regeringen overal ter wereld om het kapitalisme weer ‘ongebreideld’ te maken,⁴⁶ een van de belangrijkste redenen is waarom de verschillen tussen rijke en arme klassen in neoliberale samenlevingen opnieuw in toenemende mate de kop opsteken, waardoor deze samenlevingen zelf steeds onrechtvaardiger en oneerlijker worden.

---

terugvloeit naar hun aandeelhouders). Zie verder Bytтеbier (2019: 32).

43 Vergelijk Field (2018: 93).

44 Het is een vreemde paradox dat, hoewel deze praktijken duidelijk worden opgeroepen door de ideologie van het economisch neoliberalisme, ze tegelijkertijd volledig in tegenspraak zijn met de civielrechtelijke premissen van de politiek-liberale samenlevingen, een tegenstelling die aanhangers van het (economisch) neoliberalisme helemaal niet erg lijken te vinden. Vergelijk Kotsko (2018: 37).

45 Zoals het sluiten van de grenzen voor immigranten, of het onderwerpen van de invoer van buitenlandse goederen aan allerlei invoerbelastingen of andere heffingen.

46 Zie Bytтеbier (2018a).

1.5 Belastingbeleid

Een opvallend (hier laatst besproken) algemeen kenmerk van de kapitalistische samenlevingen die de rijken hebben ontwikkeld onder de dekmantel van de doctrines van het economisch liberalisme en het economisch neoliberalisme, is hun extreme mate van belastingaversie. Opnieuw teruggaand tot de geschriften van Adam Smith, is deze belastingaversie van de rijken door de eeuwen heen sterk getolereerd, en zelfs afgedwongen, door regeringen over de hele planeet, onder het argument dat, in plaats van de rijken te belasten, men hen moet aanmoedigen om hun (overmatige) rijkdom zo veel mogelijk in (nieuwe) ondernemingen te investeren, omdat dit naar verluidt het algemeen belang het beste dient.

Deze doctrine weerklinkt zelfs in een blinde geloofsopvatting dat de rijken hun overvloedige rijkdom, per definitie, (her)investeren in nieuwe ondernemingen die bijdragen aan het creëren van nieuwe werkgelegenheid, waardoor iedereen beter af is. Door deze geloofsopvatting toe te passen op vele beleidsterreinen, zoals belastingen, bestendige neoliberale regeringen over de hele wereld de eerder genoemde 'trickle down economics'-doctrine en brengen ze die zelfs meer in de praktijk dan alleen maar te vertrouwen op de vrije markt zelf.

Deze fiscale clementie ten opzichte van de rijken is de voorbije decennia zelfs nog verder versterkt door systemen van 'corporatocratie'. Daarbij is gebleken dat mensen die rijk zijn, niet alleen een enorme invloed uitoefenen op de ondernemingen die ze bezitten, maar ook op de (neoliberale) regeringen van kapitalistische landen, en dat in een veel grotere mate dan democratisch verantwoordbaar is. Bovendien is gebleken dat de rijken en hun ondernemingen, via verschillende methoden, deze invloed ook daadwerkelijk gebruiken, onder meer om een zo bedrijfsvriendelijk mogelijk overheidsbeleid te bewerkstelligen.

Een van de domeinen waarbinnen deze benadering van het kneden van het economisch beleid in overeenstemming met de exclusieve behoeften van de ondernemersklasse ten volle is benut, is precies het terrein van

de belastingen. Dat verklaart waarom een groot deel van de kapitalistische landen die de ideologie van het economisch neoliberalisme hebben omhelsd, de laatste jaren steeds belastingvriendelijker zijn geworden tegenover de rijken en hun ondernemingen. Een nadeel van deze ontwikkeling is dan weer dat landen die een dergelijk liberaal fiscaal beleid voeren, de afgelopen decennia vooral de armen en de middenklasse zijn gaan belasten. Als gevolg daarvan lijkt het er op wereldschaal op dat het vooral de lagere klassen zijn die het meest belast worden, zelfs in die mate dat belastingheffing zelf is geëvolueerd tot een van de belangrijkste oorzaken van de groeiende kloof tussen arm en rijk op mondiaal vlak. Daarbij doen dergelijke regeringen ook geen noemenswaardige moeite meer om ervoor te zorgen dat de rijkdom die de economie creëert, op een eerlijke en rechtvaardige manier zou worden herverdeeld onder de bevolking.

Een ander, verontrustend gevolg van het feit dat de rijken en hun ondernemingen relatief ongemoeid worden gelaten op fiscaal vlak, is dat de begrotingen van veel (westerse) landen de voorbije decennia te kampen hebben gehad met enorme tekorten, die overeenkomstig de ideologie van het economisch neoliberalisme, met name de stelling die voorhoudt dat alle problemen moeten worden overgelaten aan de vrije markten die uiteindelijk alles zullen oplossen, op een van de slechtst denkbare manieren zijn aangepakt, met name doordat staten massaal hun toevlucht zijn beginnen te nemen tot (private) schuldfinanciering. Als gevolg daarvan hebben tal van landen over de hele wereld de afgelopen decennia extreme hoeveelheden krediet opgenomen, voornamelijk op de financiële markten, voor bedragen die alle rationaliteit te boven gaan. Volgens een bepaalde bron⁴⁷ bedroeg de uitstaande schuld van alle landen ter wereld op het moment van het schrijven van deze zin⁴⁸ meer dan 81,380 biljoen dollar.⁴⁹

---

47 Zie <https://www.nationaldebtclocks.org/>.

48 Met name op 10 november 2021.

49 Op 23 mei 2019 bedroeg deze schuld ('slechts') 75,184 biljoen Amerikaanse dollar.

Het voorgaande is des te opmerkelijker in het licht van het feit dat, tijdens dezelfde periode, veel van de landen die tijdens de afgelopen decennia verantwoordelijk zijn geweest voor deze enorme groei van de mondiale, publieke schuldenlast, tegelijkertijd een neoliberal beleid voer(d)en om te bezuinigen op uitgaven voor openbare diensten en sociale zekerheid, met het (klassiek-neoliberaal) argument dat dergelijke diensten veel te duur zijn geworden om ze te blijven handhaven. Waar men op zijn minst zou kunnen verwachten dat een verlaging van de uitgaven voor openbare diensten en sociale zekerheid, in de mate dat ze geen andere rationele doelstellingen lijkt te dienen, minstens zou bijdragen aan de sanering van de overheidsfinanciën – temeer daar dat het belangrijkste neoliberale argument is om de genoemde bezuinigingen te rechtvaardigen – kan men in werkelijkheid alleen maar vaststellen dat het complete tegendeel gebeurt en dat onder gelding van neoliberale beleidsmaatregelen, de overheidstekorten over de hele planeet de pan uit rijzen.

Men kan zich zelfs afvragen of de bereidheid van kapitalistische staten om hun toevlucht te nemen tot schuldfinanciering op een schaal van een dergelijke omvang, geen opzettelijk ontwikkelde methode is om de financiële sector (en zijn aandeelhouders) nog meer te verrijken. Deze vraag wordt dus des te meer gerechtvaardigd wanneer men bedenkt dat een van de belangrijkste groep schuldeisers die krediet verstrekken aan noodlijdende staten, financiële instellingen zijn. In het kader van de systemen van schuldfinanciering waarin deze instellingen helpen voorzien, zijn staten immers chronische schuldenaren geworden van een wijde gamma aan financiële instellingen (en andere vergelijkbare marktspeelers) en dienen zij bovendien interesten te betalen aan deze schuldenaren.

Men mag daarbij ook niet uit het oog verliezen dat de rentelast van de overheidsschuld (naast de last van het terug te betalen kapitaal van ontvangen kredieten) uiteindelijk moet worden gefinancierd uit de inkomsten van een dergelijke staat-schuldenaar. Inderdaad, uiteindelijk, althans onder gelding van de vigerende economische en juridische systemen (die samen het kapitalisme helpen vormen), vormen de enige echte bron van inkomsten die een staat heeft, de belastingen die verschuldigd

zijn door zijn bevolking.⁵⁰ Op deze manier is de financiering van staten zelf verworden tot een van de vele neoliberale instrumenten die ervoor zorgen dat de rijkdom van de rijken op de planeet nog meer toeneemt ten koste van de armen (en de middenklassen), waarbij empirisch onderzoek inderdaad heeft aangetoond dat de rijken en zeer rijken van de planeet hun rijkdom voor een groot deel zien toenemen als gevolg van dividenden uit hun deelnemingen (en andere financiële instrumenten) in financiële instellingen.

Daarbij zorgt het economisch-neoliberale beleid er ook voor dat dit intrinsiek onrechtvaardige en oneerlijke systeem van overheidsfinanciering, over de tijd heen, verder wordt bestendigd, onder blijvende gelding van de premisse dat de vrije markt ooit wel elk mogelijk probleem zal oplossen. Het lijkt er zelfs stilaan op dat geen enkel land ter wereld er ooit nog in zal slagen om zijn openstaande schuldenlast af te lossen, maar dat het integendeel de bedoeling is om deze openstaande schulden te blijven handhaven, waarbij de voorbije decennia tevens is gebleken dat deze schuldenlast in tal van gevallen almaar verder blijft toenemen. Dat lijkt te impliceren dat staten, in plaats van hun schulden terug te betalen, die voortdurend herfinancieren, opdat de financiële sector een gegarandeerde bron van inkomsten blijft genieten uit de terugbetaling van schulden (waaronder de op de kredietposities verschuldigde interesten) die staten in het verleden hebben gemaakt. Daardoor lijkt er onder invloed van de neoliberale ideologie een voortdurende geldstroom te zijn georganiseerd, op basis waarvan de armen en de middenklasse belastingen moeten betalen die de staten, althans gedeeltelijk, gebruiken om interesten en kapitaal (terug) te betalen aan de financiële sector, die op hun beurt uiteindelijk vooral ten goede komen aan de rijke aandeelhouders van die laatste, terwijl door de voortdurende herfinanciering van de staatsschuld ervoor wordt gezorgd dat deze geldstroom voor eeuwig doorgaat.

---

50 Dat laatste geldt onverminderd voor de vorm waarin dergelijke belastingen zich voordoen, waarbij in theorie een staat ook gewoon al zijn inwoners zou kunnen 'ont-eigenen' om de openstaande staatsschulden terug te betalen

Neoliberale staatsfinancieringsmethoden onderstrepen op die manier de omvang van de historische vergissing die is gemaakt toen de kapitalistische, monetaire systemen zo werden opgezet dat de macht om nieuw geld te creëren (grotendeels) in handen van particuliere marktspelers terecht kwam, waardoor het monetaire systeem is kunnen evolueren tot een systeem waarin de macht om geld te creëren niet een instrument is om het algemeen belang te dienen – of, anders gezegd, om de mensheid te helpen zo ‘ideaal’ mogelijke maatschappijmodellen tot stand te brengen, waarin alle mensen een eerlijke, rechtvaardige en gelijke kans krijgen om hun (basis)levensbehoeften te vervullen – maar veeleer een instrument dat enkel de belangen van de rijken op de planeet dient ten nadele van de armen.

Op deze manier is de overheidsfinanciering – in combinatie met de manier waarop private banken hun macht inzetten om nieuw geld te creëren – zelf een van de methoden geworden die de enorme kloof tussen arm en rijk groter maakt of, anders gezegd, die leidt tot een maatschappijmodel dat zich zo ver mogelijk verwijderd van een (utopisch) ideaal maatschappijmodel waarin elke mens die geboren wordt, een eerlijke kans krijgt op een menswaardig bestaan.

Hoofdstuk 2

Rol van het economisch neoliberalisme

2.1 Situering van het economisch neoliberalisme

In hoofdstuk 1 is een paar keer gewezen op de cruciale rol van de doctrine van het economisch neoliberalisme ter restauratie van het kapitalisme (dat zelf, onder impuls van deze doctrine, in hedendaagse termen vaak wordt aangeduid met de omschrijving ‘vrijemarkteconomie’).

De term ‘economisch neoliberalisme’ wordt in het algemeen gebruikt om te verwijzen naar een geheel aan economische leerstelsels die voorhouden dat menselijke activiteiten zo veel mogelijk moeten worden overgelaten aan het domein van de ‘vrije markt’. Dat geldt voor alle menselijke inspanningen, dus niet alleen voor de activiteiten van ondernemingen en hun stakeholders, maar in het verlengde daarvan ook voor alle andere vormen van maatschappelijke interactie die ook maar in de geringste mate ‘verhandelbaar’ zijn. Er is daarbij niet één ‘neoliberale’ economische school geweest, maar er is veeleer sprake van een grote verscheidenheid aan economische en filosofische scholen, auteurs, politici en beleidsmakers die allen op hun manier hebben bijgedragen aan het ideeëngoed dat met de verzamelterm ‘(economisch) neoliberalisme’ wordt aangeduid.⁵¹

---

⁵¹ Zelf verkiezen we te gewagen van economisch neoliberalisme, veeleer dan van neoliberalisme tout court, omdat er immers ook een politieke, neoliberale strekking

Het is niet verwonderlijk dat veel van de ideeën van de klassieke liberale auteurs weerklank vinden in het neoliberale denken. Adam Smith zelf is een van de klassieke auteurs die vaak door neoliberale denkers wordt geciteerd, naast tal van anderen. Wat daarbij meestal gebeurt, is dat neoliberale auteurs die ideeën van deze klassieke auteurs oppikken die hun eigen basisidee dat alle menselijke activiteit in het domein van de vrije markt thuishoort, ondersteunt, veelal zonder rekening te houden met theorieën van het klassieke economisch liberalisme die ervan afwijken.

Enigszins paradoxaal is het economisch neoliberalisme afhankelijk geweest van het staatsgezag om zijn ideeën werkelijkheid te laten worden. Dat verklaart waarom, vooral vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw, in tal van landen over de hele wereld, neoliberale regeringen aan de macht kwamen die hun (sociaal-economisch) beleid baseerden op het ideëngoed van het economisch neoliberalisme, met als gevolg dat een gamma aan neoliberale beleidsmaatregelen het daglicht zag, vaak op een agressieve manier en met als basisopzet om een zo groot mogelijke verscheidenheid aan menselijke activiteiten te onderwerpen aan de werking van de vrije markt. Het gevolg is dat de sociaal-economische ordening van een groot aantal landen over de hele planeet, in mindere of meerdere mate, werd gebaseerd op de ideeën van het economisch neoliberalisme.

2.2 Egoïsme en hebzucht als neoliberale basiswaarden

Een van de meest fundamentele uitgangspunten van het economisch neoliberalisme is dat ieder mens op zichzelf is aangewezen en daarnaar moet handelen. In overeenstemming met de doctrine van het economisch neoliberalisme houdt rationeel sociaal-economisch gedrag in dat iedereen zich zo egoïstisch en hebzuchtig mogelijk gedraagt en geen

---

bestaat die weliswaar diverse ideeën gemeen heeft met het economisch neoliberalisme, evenwel zonder er geheel mee samen te vallen.

rekening houdt met de belangen van andere mensen (of, bij uitbreiding, met het welzijn van de Aarde), noch van andere mensen hulp kan verwachten. Daarbij wordt verder aangenomen dat wanneer iedereen zijn eigen egoïstische belangen ten volle nastreeft, er een ideale samenleving zal ontstaan waarin iedereen zal floreren. De verdere redenering die achter deze levenshouding schuilgaat, is dat, wanneer iedereen volledig in overeenstemming met zijn eigen egoïstische belangen handelt, er voldoende economische stimulans, vernieuwing en groei zal zijn die het samenleven voor iedereen perfect zal maken.

Simpel gezegd: door zich zo egoïstisch en hebzuchtig mogelijk te gedragen, zal iedereen op zijn hoogste prestatieniveau functioneren, waardoor eenieders vaardigheden optimaal zullen worden ingezet en het algemeen maatschappelijk welzijn op die manier vanzelf zal worden geoptimaliseerd. Als gevolg daarvan is de sociaal-economische ordening die door de aanhangers van het economisch neoliberalisme wordt verdedigd, er per definitie een waarin mensen allen met elkaar wedijveren om hun eigen egoïstische belangen te vervullen.

2.3 Waarom het economisch neoliberalisme geen ruimte voor solidariteit laat

In het licht van het voorgaande heeft het weinig verder betoog dat solidariteit en economisch neoliberalisme niet samengaan. In overeenstemming met de neoliberale ideologieën bestaat er geen enkele maatschappelijke behoefte aan enige vorm van solidariteit, omdat maatschappelijke (en zeker door de staat opgezette) systemen van solidariteit slechts een middel zijn om de luiëriken in de samenleving te laten profiteren van de inspanningen van vlijtige mensen.

In een dergelijke visie op de samenleving⁵² is er per definitie niet veel ruimte voor enige vorm van maatschappelijke constructie binnen de

---

⁵² Befaamd is de uitspraak van wijlen Margaret Thatcher dat de samenleving niet bestaat.

sociaal-economische orde; integendeel dient het hele sociaal-economische domein te worden overgelaten aan het domein van de vrije markt.

In het neoliberale wereldbeeld is er bijvoorbeeld geen behoefte aan openbare diensten, zoals publieke zieken-, ouderen- en/of jeugdzorg en diensten van openbaar welzijn. Mensen die dergelijke dienstverlening nodig hebben, dienen zich integendeel te richten tot de markt. In een extreme visie geldt dat zelfs voor diensten als onderwijs en justitie. Op die manier dient met andere woorden ook alle onderwijs privaat te worden georganiseerd. In dezelfde zin zouden mensen die betrokken zijn bij een privéconflict zich niet mogen wenden tot overheidsrechtbanken – luidens extreem liberaal denken zouden er eenvoudigweg geen overheidsrechtbanken meer mogen zijn voor het behandelen van private conflicten – maar dienen zij een privé-arbitragecollege aan te stellen dat hen zal helpen bij het oplossen van hun conflicten.⁵³

In dezelfde zin is er geen behoefte aan sociaalezekerheidsstelsels ter dekking van allerlei sociaaleconomische risico's, zoals werkloosheids-, gezondheids- en/of inkomensgerelateerde risico's, naast vergelijkbare sociaaleconomische belastende voorvallen in een mensenleven; integendeel dienen mensen daarvoor te steunen op particuliere verzekeringsdekking, met andere woorden op systemen van risicodekking die worden aangeboden door op winst gerichte vrijemarktspelers.

---

53 Neoliberale bewindvoerders hebben in de voorbije periode het streefdoel om de overheidsrechtbanken te ontlasten van te veel geschillen uitgaande van particuliere, natuurlijke personen echter vooral waargemaakt via andere overheidsmaatregelen die deze toegang bemoeilijken (waaronder bv. het onderwerpen, in het nabije verleden, van de tarieven van advocaten aan btw, waardoor die voor dienstverlening voor particuliere, natuurlijke personen een pak duurder is geworden).

2.4 Economisch neoliberalisme en het model van de welvaartsstaat

2.4.1 *Waarom het economisch neoliberalisme zich verzet tegen het model van de welvaartsstaat*

Voor de aanhangers van neoliberale ideologieën zijn er in de periode na de Tweede Wereldoorlog te veel energie en middelen verspild aan het organiseren van (welvaarts)staten. Inderdaad, vooral in de periode na de Tweede Wereldoorlog hebben veel landen in de wereld moeite gedaan om het zogenaamde ‘model van de welvaartsstaat’ te organiseren (dat zelf kan worden gedefinieerd als het geheel van mechanismen van sociaaleconomische planning die worden geïnstalleerd door staten en die erop gericht zijn om de armere klassen in de samenleving bescherming te bieden tegen de meest dominante kapitalistische uitbuitingsmethodes).

Deze inspanningen hebben in de periode na de Tweede Wereldoorlog geleid tot het instellen van zowel diverse openbare diensten, als sociale-zekerheidsstelsels, vanuit de gedachte dat die mogelijk moeten worden gemaakt op grond van collectieve inspanningen – hetzij door middel van belastinggeld, hetzij door middel van speciale ‘bijdragen’ of ‘heffingen’ – en dat ze bedoeld zijn om ervoor te zorgen dat iedereen in de samenleving er gelijk toegang toe heeft. Tot op zekere hoogte zou men het model van de moderne welvaartsstaat zelfs kunnen opvatten als een (gemaatigde) poging om het kapitalistische economische systeem te verzoenen met het idee van een ‘ideale’ samenleving die iedereen, en niet alleen de rijken, in de gelegenheid wil stellen een menswaardig bestaan te leiden.

Het model van de moderne welvaartsstaat zou vanuit historisch perspectief zelfs kunnen worden opgevat als een van de eerste pogingen in de (bekende) geschiedenis van de mensheid om een maatschappelijke orde in te voeren waarin ten minste een deel van de door het economische systeem gegenereerde rijkdom op een eerlijker manier onder de

bevolking wordt herverdeeld dan gebeurt onder gelding van een systeem waarbij alles aan de vrije marktwerking zelf wordt overgelaten.

De aantrekkingskracht van het model van de welvaartsstaat was echter geen lang leven beschoren, omdat het al in een vroeg stadium na de installatie ervan door de aanhangers van de neoliberale ideologieën werd aangevochten. Volgens deze laatste ideologieën kan de sociaal-economische orde het zich niet veroorloven om dergelijke systemen van solidariteit op te zetten, omdat ze de economische welvaart ondermijnen doordat ze, eenvoudigweg, te duur – en bijgevolg onfinancierbaar – zijn. Een tweede argument dat door neoliberale denkers is ontwikkeld in hun pleidooi om het welvaartsstaatmodel achterwege te laten, is dat systemen van solidariteit de welvaart ondermijnen doordat ze luiheid belonen en economisch succes afstraffen (wat dat laatste betreft, door een deel van de vruchten ervan weg te nemen).

Voor de aanhangers van het economisch neoliberalisme is het opzet van economisch beleid niet het herverdelen van de door de economie voortgebrachte rijkdom, maar het waarborgen van een voortdurende welvaartschepping ten gunste van de rijken en machtigen (of, anders gezegd, van de klasse van bankiers en ondernemers).⁵⁴

2.4.2 Hoe het economisch neoliberalisme zich verzet tegen het model van de welvaartsstaat

In het licht van de opvatting dat de markt zo vrij mogelijk moet worden gemaakt van alle belemmeringen die het ondernemen – en derhalve de algemene welvaart – in de weg kunnen staan, waaronder elke vorm van arbeids- of socialebeschermingswetgeving, luidt het neoliberale antwoord op deze kwestie dat men zich, eenvoudigweg, moet ontdoen

---

54 Volgens sommige neoliberale theorieën hebben overheidstekorten als belangrijkste oorzaak allerlei te dure solidariteitssystemen (zoals openbare diensten en socialezekerheidsstelsels), terwijl de particuliere geldscheppende systemen die aan de basis liggen van veel maatschappelijke problemen juist volledig in de ideologie van het economisch neoliberalisme zijn opgenomen.

van alle maatschappelijke vooruitgang die in de periode na de Tweede Wereldoorlog werd geboekt bij het vormgeven van de moderne welvaartsstaat.

Wat nog erger is, is dat het economisch neoliberalisme niet beperkt is gebleven tot ideeën, maar dat het ook daadwerkelijk in de praktijk is gebracht. Als gevolg daarvan raakte het economisch beleid van steeds meer landen vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw gebaseerd op de ideologie van het economisch neoliberalisme. Dat leidde tot een ongekende (neo)liberalisering en deregulering van een groot aantal systemen die slechts een korte tijd voordien waren opgezet om de armere klassen van de samenleving te beschermen tegen de kapitalistische uitbuitingspraktijken. Deze neoliberale pogingen om de vrije markt steeds vrijer te maken zijn overigens ook buitengewoon succesvol geweest, al hebben ze hun einddoel om alle mechanismen van de welvaartsstaat in alle landen van de wereld te verwijderen, nog niet volledig bereikt.

2.5 De neoliberale wereldorde

Het resultaat van de voortdurende implementatie van het economisch-neoliberale ideeëngoed is dat het kapitalisme, in toenemende mate, weer ‘ongebreedeld’ wordt,⁵⁵ wat erop neerkomt dat de gehele organisatie van de sociaal-economische ordening in steeds toenemende mate wordt overgelaten aan het domein van de vrije markt en waarbij er nauwelijks nog ruimte is voor enige vorm van staatsbemoeyenis.

De ideale neoliberale wereldorde is er een waar elk mens volledig op zichzelf staat, met dien verstande dat hij wordt uitgenodigd om zijn sociaal-economische levenssfeer zelf te regelen door contracten af te sluiten met andere rechtssubjecten. Daarbij hebben individuen geen hulp te verwachten van staten, omdat die niet langer verondersteld worden zich met dit soort van problemen bezig te houden. Integendeel is het

---

55 Zie Byttebier (2018a).

Hoe economie het probleem werd

gereduceerde staatsmodel dat wordt bepleit door de economisch-neolibera-
rale ideologie er een waarbij de staat als enige doel heeft om de veiligheid
van zijn (vooral rijke) burgers te waarborgen, zowel op het interne niveau
van de bescherming van burgers tegen andere burgers, voornamelijk dan
de lagere klassen, als op extern niveau door te zorgen voor een voldoende
militair apparaat om de staat te beschermen tegen aanvallen van bui-
tenaf (of eventueel zelfs om de overwinning van de staat te garanderen
bij het starten van een overvalmissie op buitenlands grondgebied).

Het hoeft dan ook geen grote verrassing te zijn dat, op basis van deze
inzichten, menig academicus die werkzaam is in een domein van de
humane wetenschappen, in het recente verleden tot de conclusie is geko-
men dat het economisch neoliberalisme in wezen een maatschappijmo-
del herinstalleert dat vergelijkbaar is met de middeleeuwse feodaliteit,
waarbij een kleine elite van rijken heerst over een wereld waarin de rest
van de mensheid is veroordeeld om een leven van (almaar meer) armoede
en uitbuiting te leiden.

Hoofdstuk 3

Door het kapitalisme veroorzaakte en onbeantwoorde uitdagingen van onze tijd

3.1 Algemeen

Veel van de aanhoudende sociaal-economische problemen van onze tijd vloeien rechtstreeks voort uit het (ongebreidelde) kapitalisme, dus uit een geheel van economische redeneersystemen en juridische mechanismen die in de late middeleeuwen zijn ontstaan en die sindsdien nauwelijks op ernstige wijze zijn aangevochten, maar door de economisch-neoliberaale ideologie in de afgelopen tijd zelfs nog zijn versterkt, terwijl het grote publiek zich daar tegelijkertijd amper van bewust lijkt te zijn.

Het lijkt er bijna op dat mensen moedwillig in het duister worden gehouden, of ervoor kiezen om daar te blijven, over hoe het grootste deel van de maatschappelijke problemen van onze tijd het rechtstreekse gevolg zijn van zowel de economische waardekeuzes die sinds de late middeleeuwen aan de basis liggen van de kapitalistische wereldorde, als de economische en juridische instrumenten die zijn opgezet om deze waarden in de praktijk te brengen. Er is zelfs nauwelijks een besef dat de economie zelf in principe niet veel meer dan het resultaat is van dergelijke waardekeuzes, met name de keuzes hoe de toegang tot de goederen en diensten die ontstaan uit de gezamenlijke inspanningen van mens en natuur te

organiseren (wat de basisfunctie van de economie is, minstens zou dienen te zijn).

In hoofdstuk 1 zijn we al nader ingegaan op enkele van de belangrijkste van deze economische en juridische instrumenten die hebben vormgegeven aan de kapitalistische sociaal-economische orde, met andere woorden aan de wereld waarin we met zijn allen leven.⁵⁶

In hoofdstuk 2 hebben we vervolgens, kort, uitgelegd hoe de ideeën van het economisch neoliberalisme, door bij te dragen aan het opnieuw ‘ongebreideld’ maken van het kapitalisme, ervoor blijven zorgen dat de klassieke instrumenten van het kapitalisme zo efficiënt mogelijk worden ingezet voor het maken van (ondernemings)winsten, of, anders geformuleerd, om ervoor te zorgen dat het grootste deel van de rijkdom die voortkomt uit de economie zo exclusief mogelijk naar de klasse van bankiers en ondernemers toevloeit.

In dit hoofdstuk 3 zullen we onderzoeken hoe de instrumenten en werkmethoden waarop het (ongebreidelde) kapitalisme steunt, aan de basis liggen van enkele van de belangrijkste maatschappelijke problemen van onze tijd. We geven daarbij meteen al aan dat, in tegenstelling tot wat de theorieën van het economisch (neo)liberalisme voorhouden, deze problemen niet kunnen worden aangepakt door deze kapitalistische instrumenten en mechanismen nog meer te versterken, in het bijzonder in het licht van het feit dat deze problemen, na tientallen jaren van pogingen vanuit neoliberale hoek om hun gedachtegoed in de praktijk te implementeren, alleen maar erger zijn geworden, zelfs dermate dat men zich zelfs kan afvragen of ze ooit nog zullen kunnen worden opgelost.

We zullen ons hierna richten op drie van de meest stringente maatschappelijke problemen van onze tijd die zijn ontstaan door de krachten van het kapitalisme, om precies te zijn:

---

⁵⁶ Voor een vollediger overzicht, zie Bytтеbier (2015b) en Bytтеbier (2018a).

Door het kapitalisme veroorzaakte uitdagingen van onze tijd

- het onbeantwoorde (globale) schuldenprobleem;
- milieuproblemen die zijn ontstaan door het geloof in de mythes dat de economische groei eindeloos moet doorgaan en dat er geen enkele economische planning nodig of mogelijk is, maar dat door alle problemen aan de zorg van de vrije markt over te laten, alles ooit wel weer goed zal komen;
- armoede en de toenemende kloof tussen arm en rijk.

3.2 Het onbeantwoorde schuldenprobleem

3.2.1 *De problematische aard van het kapitalistische geldcreatiemodel*

Het blijft een mysterie hoe extreem luchthartig mensen in het algemeen en bepaalde groepen van academici in het bijzonder, onder wie vooral economen, denken over 'schuld'. Deze misplaatste luchthartigheid toont tegelijkertijd aan hoe succesvol de doctrines van het (economisch) liberalisme en het (economisch) neoliberalisme zijn geweest in het hersenspoelen van de geest van tal van mensen, waardoor er een blind geloof is ontstaan in de krachten van de vrije markten, waaronder de veronderstelling dat door niets te doen (vooral dan van overheidswege) alles ooit wel goed zal komen.

Daarbij dient erop te worden gewezen dat de banksector waarschijnlijk een van de sectoren is die het meest voorstander is van de neoliberale ideologie, maar alleen dan voor zover die op alle andere marktspelers dan private banken zelf moet worden toegepast (en bij uitbreiding zelfs op de overheid). Wanneer daarentegen de vrijemarktkrachten leiden tot problemen voor de banksector zelf, worden alle neoliberale ideologieën schaamteloos overboord gegooid en staan de private banken als eersten te roepen om overheidssteunmaatregelen teneinde hen te 'redden' van de problemen waarvoor zij zelf het meest verantwoordelijk zijn.

Teneinde de waarachtigheid van deze stellingname volledig te begrijpen, kan niet genoeg benadrukt worden hoe belangrijk het is om de werking van het particuliere geldscheppingsmechanisme te willen inzien. Alhoewel de fundamentele eenvoud van het mechanisme werkelijk verbijsterend is en de inherente oneerlijkheid ervan in tegenspraak is met alles wat men van een democratische samenleving zou mogen verwachten, blijft het des te verrassender dat, zelfs na een resem van cyclisch terugkerende financiële crisissen, er nog steeds nauwelijks een werkelijk academisch, laat staan maatschappelijk debat over dit onderwerp mogelijk is.

Zoals in hoofdstuk 1 al is uiteengezet, is het zo dat private banken bij het verstrekken van kredieten uit het niets (giraal) geld creëren dat zij tot hun genoegen verdelen onder zowel het grote publiek, als de overheid. In de mate dat dergelijke private banken zelf behoren tot de categorie van de meest agressieve en op het maken van winst gerichte marktspelers en dus, in de regel, geen geschenken uitdelen, is het tweede deel van deze zelfde waarheid dat dergelijke bankkredieten moeten worden terugbetaald, met andere woorden dat de medecontractanten van de kredieten zelf zich ertoe dienen te verbinden die uit het niets verleende kredieten (vermeerderd met interesten) terug te betalen.

Dat houdt in dat banken letterlijk zelf hun enorme rijkdom creëren – wat uitiem plaatsvindt ten gunste van de aandeelhouders van de bank, naast bepaalde andere belanghebbenden bij bancaire activiteiten (zoals hun bestuurders, bankmanagers, senior medewerkers en directeurs) – geheel ‘uit het niets’ en ‘zonder noemenswaardige moeite’ (andere dan om een kredietaanvraag te onderzoeken en vervolgens te beslissen om het krediet toe te kennen). De keerzijde van de medaille is dat elk dergelijk krediet dat door een particuliere bank wordt verleend, door de kredietnemer moet worden terugbetaald, meestal verhoogd met overeengekomen interestbetalingen.

Het voorgaande houdt tevens in dat elke ‘succesvolle’ kredietoperatie, wat vanuit het oogpunt van de bank impliceert dat het krediet, vermeer-

derd met de overeengekomen interesten, volledig wordt terugbetaald, in principe leidt tot een aangroei van het vermogen van de bank, althans in de mate dat het economisch systeem geld – zelf niet meer dan een product van de (collectieve) menselijke verbeelding – als vermogen blijft beschouwen.⁵⁷

3.2.2 Een aantal risico's verbonden aan de particuliere geldschepping

Het private geldcreatiemodel op basis van bankkredieten brengt uiteraard ook risico's met zich mee. Een van de belangrijkste risico's betreft het zogenaamde 'kredietrisico'. Om het vernietigend eenvoudige particuliere geldscheppingsmechanisme te laten werken, zal een particuliere bank die een dergelijk krediet verstrekt, er, zoals vermeld, voor moeten zorgen dat het krediet, met inbegrip van de overeengekomen interesten, wordt terugbetaald, anders draagt het niet bij aan de groei van het vermogen van de bank, maar kan het integendeel leiden tot financiële problemen voor de bank zelf, althans in de mate dat de bank zelf (nog) haar eigen activiteiten met schulden moet financieren. Om dat laatste goed te begrijpen, moet men de inzichten in de werking van het private geldcreatiemodel op basis van bankkrediet combineren met het inzicht in de werking van het juridische instrument dat bekendstaat als 'de (kapitaal) vennootschap(svorm)'.

In principe – en zoals reeds uiteengezet in sectie 1.3. – is de (kapitaal) vennootschapsvorm een instrument dat het hamsteren van vermogen

---

⁵⁷ Met andere woorden wordt een bank steeds 'rijker' op een heel eenvoudige manier: ze hoeft alleen maar krediet te verlenen, wat neerkomt op het creëren van nieuwe rijkdom uit het niets en zonder enige noemenswaardige inspanning, en ervoor te zorgen dat dit krediet daadwerkelijk wordt terugbetaald. Juist daarom wordt het verlenen van een krediet in de praktijk vaak als een bijna heilige gebeurtenis voorgesteld, onder het voorwendsel dat een kredietaanvraag op de meest nauwgezette wijze moet worden onderzocht en dat de beslissing, die uiteindelijk door een van de hiërarchische hoogste managementorganen van de bank zal worden genomen, neerkomt op een beslissing die zo belangrijk is dat men zich gelukkig mag prijzen dat men uiteindelijk zo'n enorme gunst ontvangt om schuldenaar van een dergelijke private bank te mogen worden.

uit economische activiteiten mogelijk maakt, zij het dat dit hamsteren van vermogen in de tijd beperkt wordt: de vennootschapsvorm is immers niet bedoeld om het vermogen dat door economische activiteiten wordt opgebouwd binnen de vennootschap zelf te houden, maar integendeel om dit verworven vermogen uit te keren aan de aandeelhouders van de vennootschap. Dat houdt in dat een succesvolle onderneming rijkdom zal verwerven – we noemen deze rijkdom in de context van het vennootschapsrecht ‘winst’ – maar dat zij deze rijkdom niet voor onbepaalde tijd voor zich zal houden. Integendeel zorgen de mechanismen van het vennootschapsrecht ervoor dat deze verworven rijkdom aan de aandeelhouders van de vennootschap zal worden uitgedeeld. Dat kan gebeuren aan de hand van verschillende vennootschapsrechtelijke technieken (waaronder dividenduitkeringen).⁵⁸

Wanneer we dit basisinzicht toepassen op een particuliere bank (die meestal de vorm van een dergelijke (kapitaal)vennootschap zal aannemen, wat trouwens in de meeste rechtsstelsels verplicht zal zijn), stellen we vast dat een dergelijke bank (een groot deel van) haar winst maakt met haar kredietactiviteiten. Anders gezegd: een bank verwerft nieuwe rijkdom uit de terugbetaling van kredieten (vermeerderd met de overeengekomen interesten) die zij zelf, ‘uit het niets’, aan haar kredietnemers heeft verstrekt.

Aangezien dat een uiterst gemakkelijke manier is om rijk te worden – althans in de mate waarin kredietnemers er daadwerkelijk in slagen om de genoemde kredieten terug te betalen, vermeerderd met de overeengekomen interesten – zou men kunnen verwachten dat de banken zelf niet snel met financiële problemen te maken zullen krijgen. Dat is echter niet het geval, voornamelijk omdat particuliere banken zich gedragen

---

58 Uiteraard kan een dergelijke vennootschap ook een deel van haar winsten reserveren, een vennootschapsrechtelijke term die in wezen beduidt: ‘bij zich houden’ (waarbij er zelfs wettelijke verplichtingen kunnen spelen op grond waarvan een – zeer miniem – deel van deze winsten ook werkelijk gereserveerd dienen te worden, bv. als buffer tegen mogelijke, toekomstige problemen). Echter, uitiem zijn de uit alle vennootschapswerking voortvloeiende rijkdommen bestemd om de aandeelhouders te verrijken.

zoals alle andere ondernemingen: ze houden de winsten die zij met hun (verleden) economische activiteiten – in het geval van particuliere banken, in het bijzonder kredietverlening – niet bij zich, maar keren die na elke succesvolle periode (meestal een boekjaar) uit door middel van dividendbetalingen – of soortgelijke vennootschapsrechtelijke technieken bedoeld om de gemaakte winsten onder de aandeelhouders te verdelen – aan de aandeelhouders van de bank.

Om het nog bolder te stellen: de uit het niets gecreëerde rijkdom die een particuliere bank via haar kredietactiviteiten verwerft, is bedoeld om aan de aandeelhouders van de bank te worden uitgedeeld, wat helpt te verklaren waarom sommige van de grootste fortuinen op aarde gebaseerd zijn op bankparticipaties (naast vergelijkbare investeringen in de financiële sector). Dat verschaft ons onmiddellijk een nieuw inzicht, met name dat veel van de cyclische problemen waarmee de banksector wordt geconfronteerd wanneer zich terugbetalingsproblemen ter zake de verleende kredieten voordoen (bv. omdat het economisch klimaat moeilijker is geworden⁵⁹), eenvoudigweg zouden kunnen worden vermeden, althans voor een groot deel, door banken te verbieden de rijkdom die zij creëren aan hun aandeelhouders uit te delen.

Immers, in de mate dat de wegens de interestbetalingen gerealiseerde winsten voor altijd binnen de bank zelf zouden blijven – wat zou impliceren dat een dergelijke bank nooit winsten zou mogen uitkeren, of in elk geval niet de winsten die zij put uit haar kredietverleningsactiviteiten – zou het al heel wat minder waarschijnlijk zijn dat een dergelijke bank ooit in financiële problemen komt (omdat de nieuw gecreëerde rijkdom dan bij de bank zelf zou blijven en daar als buffer zou kunnen dienen tegen latere financiële problemen). Dat inzicht is overigens wel degelijk bekend bij de banktoezichhouders en vertaalt zich in tal van regels en voorschriften aangaande de bescherming van het bankkapitaal en de versterking van het eigen vermogen van particuliere banken, in de mate

---

⁵⁹ Het is daarbij ook duidelijk dat een bank die krediet verstrekt, voldoende voorzichtig moet zijn bij de selectie van haar kredietnemers.

dat dergelijke regels en voorschriften er in wezen op neerkomen dat banken verplicht worden om ten minste een klein deel van de rijkdom die zij wegens hun activiteiten verwerven, binnen de bank zelf te houden (in plaats van het volledig uit te delen aan de aandeelhouders).

Men zou echter gemakkelijk een stap verder kunnen gaan met een dergelijke regulerende aanpak door eenvoudigweg te verbieden dat de rijkdom die via welbepaalde bankactiviteiten wordt verworven, waaronder kredietverlening, nog aan aandeelhouders (of aan houders van soortgelijke investeringen) zou worden uitgedeeld. Deze redenering nog verder doortrekken zou er zelfs kunnen op neerkomen dat banken, althans voor zover ze particuliere geldscheppende instellingen zijn – of anders gezegd: ondernemingen die hun vermogen uit het niets mogen creëren – niet de (kapitaal)vennootschapsvorm mogen aannemen.

Daarmee rijst meteen als vraag (*cf.* hoofdstuk 4) of een veel betere benadering er niet in zou bestaan om de bevoegdheid om ‘uit het niets’ geld te creëren niet langer in handen van particuliere entiteiten (die functioneren om aandeelhouders rijk te maken) te laten, maar ze terug te geven aan de publieke autoriteit. Dat verantwoordt mee het verder in dit boek (*cf.* hoofdstuk 4) gevoerde pleidooi dat de geldcreatie op exclusieve wijze dient te berusten bij de overheid.

3.2.3 De keerzijde van bankkrediet voor kredietnemers

3.2.3.1 ALGEMEEN

Zelfs na het lezen van het voorgaande kunnen er nog lezers zijn die zich afvragen waarom hier zo’n sterk pleidooi wordt gehouden om de bevoegdheid om (nieuw) geld te creëren, niet in handen van de private banksector te laten. Een deel van het antwoord op deze vraag kan worden gevonden door de situatie van de contractpartijen die zich aan de andere kant van de kredietovereenkomst bevinden, in ogenschouw te nemen. Inderdaad, zo mooi als het verhaal van geldcreatie ‘uit het niets’

via bankkredieten klinkt voor particuliere banken en hun aandeelhouders, zo lelijk blijkt het verhaal voor de rest van de samenleving te zijn.

In wezen heeft het geldscheppingsmechanisme dat vanaf de late middeleeuwen door de private banksector is bedacht, iedereen die zelf geen bankier of bankaandeelhouder is, veranderd in hedendaagse slaven van deze banksector, die zelf op deze manier een maatschappelijke macht heeft verkregen die veruit de macht overschaduwet die door het (democratische) staatsgezag zelf wordt uitgeoefend, en die op zijn minst veel doorslaggevend is dan welke andere maatschappelijke invloed dan ook in het dicteren van hoe mensen van echt vlees en bloed hun leven moeten leiden.

De verklaring voor dit inzicht is als volgt. Elke entiteit – ongeacht of het gaat om een natuurlijke persoon van vlees en bloed, een fictieve particuliere rechtspersoon, of zelfs een staat of andere publieke entiteit – die krediet opneemt bij een particuliere bank, dient zich (op contractuele basis) te onderwerpen aan een contractuele plicht tot terugbetaling van dat krediet, vermeerderd met de overeengekomen interesten. Dat zal op zijn beurt tot gevolg hebben dat een dergelijke kredietnemer daarna allerhande inspanningen zal moeten leveren die hij kan (en/of – vanuit juridisch oogpunt – mag) verrichten om zichzelf te voorzien van een voldoende inkomen om (minstens⁶⁰) het krediet terug te betalen, vermeerderd met de overeengekomen interesten.

Maar helaas – althans vanuit diens eigen oogpunt – is een dergelijke kredietnemer zelf niet in staat om uit het niets geld te creëren. Inderdaad, zou het leven niet eenvoudig zijn als we allemaal gewoon onze

---

⁶⁰ Daarnaast zal een dergelijke kredietnemer ook nog een deel van zijn inkomen voor zichzelf willen behouden, bv., in geval van een natuurlijke persoon, om in zijn levensonderhoud te voorzien en/of om een eigen elementair privévermogen op te bouwen, in geval van een private (kapitaal)vennootschap, om, na het dragen van een verdere kostenstructuur – waaronder de loonlast van de werknemers van de onderneming die de vennootschap voert – nog voldoende winst over te houden teneinde de eigen aandeelhouders dividend te kunnen uitkeren, en in geval van de staat, om zijn takenstellingen van algemeen belang te behartigen.

kredietposities zouden kunnen terugbetalen door middel van biljetten (of soortgelijke juridische instrumenten) die we zelf zouden kunnen creëren en die door onze schuldeisers zouden worden geaccepteerd als betaalmiddel voor onze schulden? We zouden dan allemaal gewoon thuis kunnen blijven en van het leven kunnen genieten en, daarenboven, toegang hebben tot alle mogelijke goederen en diensten ter voldoening van onze levensbehoeften door het creëren van dergelijke biljetten (of soortgelijke instrumenten) die we immers zouden kunnen gebruiken om de leveranciers van de goederen en diensten die we hebben besteld, te betalen.

Het paradijs zou echter snel veranderen in een nachtmerrie, want iedereen zou stoppen met iets nuttigs te doen, behalve het creëren van zijn eigen vorm van geld dat, na verloop van tijd, niemand nog zou accepteren als betaalmiddel voor goederen of diensten. Sterker nog, na verloop van tijd zou het economische leven eenvoudigweg stilvallen, aangezien niemand zich nog zou inlaten met de productie van goederen of het verlenen van diensten.⁶¹

Dat houdt in dat voor (particuliere) entiteiten met schulden die zelf niet de maatschappelijke macht hebben om uit het niets geld te creëren, het leven niet zo zoet is als voor de particuliere entiteiten (die 'banken' worden genoemd) die zelf wel met deze enorme maatschappelijke macht zijn uitgerust. Integendeel, iedereen die schulden heeft, staat voor de uitdaging om genoeg geld te verdienen om het krediet dat hij heeft opgenomen, terug te kunnen betalen (vermeerderd met de overeengekomen interesten). Deze fundamentele waarheid geldt bovendien voor alle denkbare niveaus van de samenleving waar zich kredietnemers van particuliere banken bevinden.

---

61 In economische termen is dat het zogenaamde 'gemakkelijke geld'-dilemma, dat verwijst naar een monetair systeem waarin nieuw gecreëerd geld te gemakkelijk kan worden gemaakt en uitgedeeld aan de leden van de samenleving en staten (of vergelijkbare publieke entiteiten), wat er uiteindelijk toe kan leiden dat dergelijk geld zijn (monetaire) waarde verliest.

Het houdt meteen ook in dat, hoe groot de macht van private banken ook mag zijn, zij intrinsiek weinig nut voor de samenleving opleveren, vermits zij geen goederen produceren of diensten verlenen die toelaten om aan levensbehoeften te voldoen. De enige dienst die zij vervullen is dat zij nieuw geld in het leven roepen, zij het dat dit geen dermate specialisatie veronderstelt om te verantwoorden dat een dergelijke taak niet zou kunnen sorteren onder het overheidsgezag.

3.2.3.2 PERSONEN (EN PARTICULIERE HUISHOUDENS)

Bekijken we eerst de situatie van een natuurlijk persoon – een juridische term die, eenvoudigweg, ‘een mens’ beduidt – die een bankkrediet neemt voor een welbepaalde uitgave, zoals de aankoop van een huis, een auto, of een ander goed of dienst, waaronder in de afgelopen tijd zelfs de toegang tot een gedegen opleiding.⁶² Een dergelijke persoon wordt in de meeste gevallen de ‘schuldenaar’ van bijvoorbeeld een hypothecair krediet, een consumentenkrediet, een studentenkrediet... of onder welke naam ook de banksector zijn basisproduct (namelijk ‘krediet’) zo allemaal op de markt brengt.

Zoals hiervoor in generieke zin is uiteengezet, zal onze kredietnemende natuurlijke persoon daardoor geconfronteerd worden met de uitdaging om een inkomen te verwerven dat voldoende moet zijn om de nodige terugbetalingen van het krediet te kunnen doen (vermeerderd met de overeengekomen interesten), waarna er ook nog genoeg dient over te schieten om in zijn of haar levensonderhoud te voorzien.

Voor een dergelijke natuurlijk persoon (die in de praktijk eenieder van ons kan zijn die niet rijk is geboren) komt dit levensfeit erop neer dat hij veroordeeld wordt om een substantieel deel van zijn leven te werken om bankkredieten terug te betalen, met andere woorden om het systeem te helpen bestendigen waarmee banken hun eigen rijkdom creëren teneinde het fortuin van de rijken (in hun hoedanigheid van aandeelhouders van

---

62 Zie verder Byttebier (2018a: 19). Vergelijk Byttebier (2018b).

private banken) te vergroten, ten nadele van de rest van de mensheid. Daarbij dient men in gedachten te houden dat, alleen wat de Verenigde Staten betreft, in het eerste kwartaal van 2018, de uitstaande schuld voor studentenleningen 1,5 biljoen dollar bedroeg, de uitstaande schuld voor autoleningen 1 biljoen dollar en de uitstaande creditcardschuld 977 miljard dollar,⁶³ wat slechts een algemeen idee geeft van hoeveel de bedragen van de gecombineerde inkomens van de Amerikaanse werknemers zouden moeten bedragen om deze uitstaande kredieten terug te betalen.

Uiteraard geldt dezelfde waarheid met betrekking tot alle andere landen in de wereld die afhankelijk zijn van bankkredieten om hun economieën te financieren, wat het geval is voor de meeste kapitalistische landen.

3.2.3.3 ONDERNEMINGEN

Bekijken we in de tweede plaats de situatie van een onderneming (of andere particuliere rechtspersoon) die een bankkrediet opneemt. Zoals het geval is voor een natuurlijke persoon die schuldenaar van een bankkrediet wordt, zal ook een dergelijke onderneming ervoor moeten zorgen dat zij voldoende inkomsten ontvangt om het verkregen krediet terug te kunnen betalen (vermeerderd met de overeengekomen interesten). Een onderneming zal dat doen door economische activiteiten te ontwikkelen, die in principe allemaal neerkomen op het kopen (of anderszins verwerven, bv. door het ontginnen van landbouwgrond, door mijnbouw...) van goederen en het verkopen van deze goederen op de markt, al dan niet herwerkt tot iets anders, maar bij voorkeur met winst, of het verlenen van diensten tegen betaling van een prijs.

Indien een dergelijke onderneming de kredietnemer van een particuliere bank is geworden – wat voor de meeste ondernemingen het geval is – zal ten minste een deel van de inkomsten uit haar activiteiten nodig zijn voor het verrichten van de noodzakelijke (terug)betalingen in het kader van die kredietovereenkomst. Dat houdt in dat, overal ter wereld,

---

63 Lobosko (2018).

een aanzienlijk deel van de economische rijkdom die door ondernemingen wordt gecreëerd, naar de financiële sector toevloeit in het kader van het private geldcreatiesysteem dat banken in de loop der eeuwen hebben bedacht en weten in stand te houden.

Als gevolg daarvan ziet de ondernemerswereld zich, onder het juk van het kapitalisme (en meer in het bijzonder van het kapitalistische monetaire en financiële systeem), verwickeld in een hevig concurrentieel gedrag met als doel zich een voldoende groot deel van de totale rijkdom die wordt gegenereerd door de gecombineerde inspanningen van natuur en mens, dus door de economie, toe te eigenen teneinde bankkredieten terug te betalen en, na het dragen van diverse andere kosten (waaronder de loonlast van de werknemers en belastingen), nog voldoende winst voor zichzelf over te houden.

Aangezien het mechanisme van de bankkredieten door de eeuwen heen voortdurend aan belang heeft gewonnen, heeft dat bovendien de verwachting gewekt van een continue economische groei die nodig is om ervoor te zorgen dat alle ondernemingen die bankkredieten hebben opgenomen, voldoende actief blijven teneinde ervoor te zorgen dat zij hun respectieve particuliere banken kunnen terugbetalen.

Het resultaat van een dergelijke kapitalistisch economisch systeem dat gebaseerd is op het financieren van ondernemersactiviteiten via private bankkredieten is de heersende economische orde, gekenmerkt door een veelheid aan ondernemingen die alle in een hevige concurrentiële strijd verwickeld zijn om steeds meer economische groei te realiseren en die daartoe gedreven worden door de ‘zweep’ van de private banksector zelf, die op zijn beurt de inspanningen en resultaten van de ondernemerswereld op de voet volgt⁶⁴ om er zeker van te zijn dat de uitstaande schulden wegens de bancaire kredieten, daadwerkelijk worden afgelost.

---

64 En daarin wordt geruggensteund door een veelheid aan regelgevende voorschriften en andere juridische mechanismen.

Hoe economie het probleem werd

Dat helpt ook mee te verklaren waarom de al genoemde ijzeren loonwet dermate de tewerkstelling in de context van dergelijke ondernemingen determineert, vermits binnen het kapitalistische economische systeem dat gebaseerd is op particuliere geldschepping door particuliere banken, alle ondernemingen uiterst kostenbewust moeten zijn om zowel hun kredietwaardigheid te behouden, als voldoende rendabel te blijven. Als gevolg daarvan moeten mensen van vlees en bloed over de hele wereld zo hard mogelijk werken om ervoor te zorgen dat het particuliere geldscheppingsysteem dat door de particuliere banksector is opgezet, de rijken van de wereld (in hun hoedanigheid van aandeelhouders van de particuliere banken en van andere ondernemingen) steeds rijker blijft maken ten koste van de werkende klassen.

3.2.3.4 STATEN

Naast natuurlijke personen en ondernemingen (ongeacht hun rechtsvorm en er verder mee rekening houdend dat er naast de ondernemerswereld in de strikte zin van het woord, nog een grote verscheidenheid aan andere particuliere rechtspersonen aan het kapitalistische spel deelnemen), zijn ook staten (naast andere overheden van zowel nationale, als supra- of internationale aard) voor de financiering van hun activiteiten in grote mate afhankelijk van bankkredieten. Een aantal van de redenen waarom staten zo massaal krediet opnemen om hun activiteiten te financieren, is al nader uitgewerkt in sectie 1.4.

Het resultaat van deze trend is dat staten over de hele wereld vrijwel in dezelfde mate kredietnemers zijn geworden als private natuurlijke personen en private rechtspersonen. Bij het raadplegen van de website <https://www.nationaldebtclocks.org> op 11 november 2021 bleek dat de (geschatte) schuld van alle landen in de wereld samen meer dan 81,380 biljoen Amerikaanse dollar bedroeg.⁶⁵ De gezamenlijke schuldsituatie

---

⁶⁵ Op 5 juni 2019 bleek dat deze (geschatte) schuld van alle landen in de wereld samen meer dan 75,254 biljoen dollar bedroeg. Op 27 juni 2018 bedroeg deze gezamenlijke schuld 'slechts' iets meer dan 72,740 biljoen dollar.

van alle landen op 11 november 2021 bedroeg, anders gezegd, ruim 20,5 biljoen dollar meer dan de gezamenlijke schuld van alle landen in de wereld op 15 december 2014 (die op die datum ‘slechts’ 60,793 biljoen dollar bedroeg⁶⁶). Dat betekent dat in een periode van minder dan zeven jaar, de mondiale publieke schuldenlast met maar liefst ruim 20,5 biljoen dollar is toegenomen, wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse stijging van bijna 3 biljoen dollar.

Bovendien komt, als gevolg van de manier waarop de overheidsfinanciering functioneert, de last van de terugbetaling van deze staatsschuld uiteindelijk neer op de collectiviteit van de belastingbetalers, aangezien de enige manier waarop een staat een inkomen (anders dan uit krediet) kan verwerven, is door belastingen te heffen op haar bevolking. Dat houdt op zijn beurt in dat het geld dat nodig is voor de terugbetaling van de schulden van de overheid aan de private financiële markten, daarin begrepen de overeengekomen interesten, moet worden gefinancierd uit de belastingopbrengsten van de staten-schuldenaren. Het houdt met andere woorden ook in dat ten minste een deel van de belastingen die elk van ons dient te betalen, zal moeten worden besteed om bancaire en soortgelijke kredieten terug te betalen (vermeerderd met de overeengekomen interesten).

3.2.3.5 HOLISTISCH BESCHOUWD

In het licht van wat voorafgaat, dienen overal ter wereld mensen die werken en die afhankelijk zijn van het verrichten van arbeid om een inkomen te hebben teneinde in hun levensonderhoud te voorzien, een groot deel van deze arbeid te verrichten om bancaire kredieten (met inbegrip van de overeengekomen interesten) op ‘rechtstreekse’ of ‘onrechtstreekse’ wijze terug te betalen aan het private bankwezen, op ten minste drie niveaus:

---

⁶⁶ Bytdebier (2017: 234).

Hoe economie het probleem werd

- het niveau van persoonlijke kredieten (zoals een hypothecair krediet, een autokrediet, een studentenkrediet of een consumentenkrediet) dat een natuurlijk persoon kan opnemen voor de financiering van een persoonlijke uitgave;
- het niveau van een krediet dat door een onderneming wordt opgenomen en dat uiteindelijk moet worden terugverdiend uit de werkelijke arbeidsinspanningen van de mensen die in dienst zijn van een dergelijke onderneming;
- het niveau van een krediet dat door een staat wordt opgenomen en dat moet worden terugverdiend uit de belastingen die mensen betalen, met andere woorden uit het inkomen dat mensen krijgen door het verrichten van arbeid.

Dat is een van de redenen waarom, in zijn gecombineerde hoedanigheid van kredietnemer ten persoonlijke titel, werknemer van een onderneming die (bancaire) schulden heeft en belastingbetaler van een staat die afhankelijk is van bancaire kredieten (of ander via de financiële markten opgenomen kredieten), een arbeid verrichtende mens (van echt vlees en bloed) de slaaf is geworden van het kapitalistische geldscheppingsmechanisme, terwijl aan de ontvangende kant van dit systeem, het vooral de aandeelhouders van de particuliere banken zijn die zich voortdurend verder verrijken dankzij deze gecombineerde inspanningen van mensen die echt werken.

Het hoeft geen grote verrassing te zijn dat, na drie tot vier eeuwen van toepassing van deze kapitalistische methode van geldschepping via bancaire kredieten, vrijwel de hele wereld diep in de schulden zit, terwijl de meeste vroegere en huidige aandeelhouders van particuliere banken onwezenlijk rijk zijn geworden. Onder gelding van het economisch neoliberalisme lijkt dit feit mensen bovendien amper te verontrusten, zodat er ook nauwelijks enig maatschappelijk debat over deze kwestie wordt gevoerd en er bovendien nergens ter wereld beleidsmakers op zoek gaan naar alternatieve financiële modellen voor het heersende systeem

van particuliere geldcreatie, hoewel het in wezen slechts een laatmiddeleeuwse uitvinding is die nooit het voorwerp heeft uitgemaakt van enig werkelijk maatschappelijk debat, laat staan van een democratisch besluitvormingsproces, en die bovendien fundamenteel schadelijk is voor het algemeen belang van de samenleving.

Voor zover er al een respons is van neoliberale regeringen over de hele wereld op dit enorme schuldprobleem (dat gerust kan worden aangeduid als een van de grootste problemen van onze tijd),⁶⁷ komt deze respons erop neer dat naar de enorme schuldenposities waarmee staten worden geconfronteerd wordt verwezen als een verder excuus om te bezuinigen op de staatsuitgaven voor openbare diensten en socialezekerheidsstelsels (in het Engels ook wel gevat door het concept 'austerity'), met andere woorden als excuus voor de ontmanteling van het model van de welvaartsstaat, wat impliceert dat de gemiddelde mens nog meer het slachtoffer wordt van het heersende systeem van particuliere geldschepping.

---

67 We kunnen in dit verband in het algemeen verwijzen naar de geschriften van auteurs zoals Piketty en Stiglitz. Zie de talrijke verwijzingen naar hun geschriften in Byttebier (2015a), Byttebier (2017) en Byttebier (2018a).

Figuur 1: Gevolgen van nieuw geld dat door middel van bankkrediet wordt gecreëerd

Nadelen voor de samenleving	Voordelen voor de (aandeelhouders van) private banken
<p>⇒ De kredietnemer moet het krediet terugbetalen, vermeerderd met de overeengekomen interesten.</p> <p>⇒ De kredietnemer moet inspanningen leveren om voldoende inkomsten te hebben om deze terugbetalingen te kunnen financieren.</p> <p>⇒ Inspanningen = komen neer op het feit dat echte mensen van vlees en bloed allemaal hard moeten werken om bancaire schulden af te lossen.</p> <p>⇒ Tijd, met andere woorden de levenskracht van de mens die zich uit in economische inspanningen, dient om banken en hun aandeelhouders steeds rijker te maken.</p> <p>⇒ Dat resulteert in een economisch systeem dat gebaseerd is op: (1) egoïsme en hebzucht; (2) het opofferen van alle andere (maatschappelijke) waarden aan het winstbejagprincipe; (3) een ondemocratische inmenging van de rijken en machtigen (en hun ondernemingen) in de overheid; (4) extreem competitief gedrag; en (5) een totale nervositeit bij alle economische spelers (bijvoorbeeld resulterend in allerlei soorten geestesziekten).</p>	<p>⇒ De bank die krediet verstrekt, creëert uit het niets en zonder enige merkbare inspanning, haar eigen 'potentiële' nieuwe rijkdom.</p> <p>⇒ Het 'potentiële' vermogen wordt 'feitelijk' vermogen in het geval dat een bepaald krediet wordt afgelost (met inbegrip van de overeengekomen interesten).</p> <p>⇒ De nieuw gecreëerde rijkdom wordt aan de aandeelhouders van de bank (= de rijken van de planeet) uitgedeeld door middel van dividendbetalingen (en soortgelijke vennootschapstechnieken).</p> <p>⇒ Het wegvloeiën van de nieuw gecreëerde rijkdom verlaagt de financiële positie van de bank, met als mogelijke oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ de oplossing van het heersende rechtssysteem: regels en voorschriften ter bescherming van het kapitaal en het eigen vermogen; ▪ een betere oplossing, ontwikkeld in hoofdstuk 4: de macht om nieuw geld te creëren terug te geven aan het publieke domein. <p>⇒ Bankaandeelhouderschap = gemakkelijke manier om rijk te worden ten koste van de rest van de samenleving.</p> <p>⇒ In het geval dat de verzwakte financiële positie van banken hen in economische moeilijkheden brengt = noodzaak tot bail-outs (= nog meer belonen van de bankaandeelhouders ten nadele van de rest van de samenleving).</p> <p>⇒ Privatebankmodel = een model van het privatiseren van winsten en het socialiseren van verliezen.</p>

In het licht van al deze overwegingen hebben we in al een aantal van onze vorige boeken⁶⁸ enkele ideeën voor een nieuw monetair systeem uitgewerkt. In hoofdstuk 4 van dit boek zal op een aantal van deze ideeën worden teruggekomen.

3.2.4 Enkele elementaire cijfers ter afsluiting

Voor een niet-econoom is het, ter staving van dat alles, niet altijd eenvoudig om toegang te krijgen tot precieze cijfergegevens over zowel de hoeveelheid giraal geld die in de wereldeconomie circuleert, als over de bedragen van de uitstaande bancaire schulden, waardoor men zich zelfs kan afvragen of de toegang tot dit soort informatie niet opzettelijk wordt bemoeilijkt (in de mate dat het kapitalistische monetaire systeem dat is gebaseerd op particuliere banken die krediet verlenen aan alle andere economische spelers, blijkbaar weinig te winnen heeft bij het algemeen beschikbaar maken van details van de werking ervan). Toch blijkt uit de gegevens die een leek kan terugvinden via bronnen die voor het grote publiek beschikbaar zijn, dat de bedragen van de uitstaande schuld/de girale geldhoeveelheid, zowel astronomisch zijn als, onder de heerschappij van het (economische) neoliberalisme, steeds verder blijven toenemen.

Wat met name het afgelopen decennium betreft, hebben bijvoorbeeld berekeningen van McKinsey uitgewezen dat de wereldwijde schuldenlast sinds de financiële crisis van 2007-2008 aanzienlijk is toegenomen. Meer bepaald vermeldde de website www.mckinsey.com op 5 maart 2019 dat de totale wereldwijde schuld met 72 biljoen dollar, of 74 procent, was gestegen van 97 biljoen dollar in 2007, tot 169 biljoen dollar in de eerste helft van 2017. De overheidsschuld zou 43 procent van deze stijging voor zijn rekening hebben genomen en de niet-financiële bedrijfsschuld 41 procent.⁶⁹

---

68 Zie vooral Bytdebier (2017) en Bytdebier (2015a). Zie verder Bytdebier (2018a) en Bytdebier (2019).

69 Zie <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/visualizing-global-debt> (zoals geraadpleegd op 5 maart 2019).

Hoe economie het probleem werd

Volgens Davis bedroeg de totale mondiale schuld in 2018 164 biljoen dollar, oftewel 225% van het toenmalige totale mondiale bbp.⁷⁰ Volgens een andere bron (gebaseerd op gegevens verstrekt door het Institute of International Finance⁷¹) zou de totale schuldenlast in 2016 echter al 217 biljoen dollar hebben bedragen, of ongeveer 325% van het toenmalige mondiale bbp.⁷² Volgens hetzelfde Institute of International Finance bedroeg de mondiale schuld in het tweede kwartaal van 2018 247 biljoen dollar (of 317% van de toenmalige mondiale schuld/bbp-ratio).⁷³ De schuld van opkomende markten zou daarbij 71 biljoen dollar (of 212% van het bbp van de opkomende landen) hebben bedragen, ongeveer 4,8 biljoen dollar meer dan in 2017, waarbij China meer dan 80% van deze stijging voor zijn rekening zou hebben genomen.⁷⁴ De wereldwijde schuld, exclusief de financiële sector, zou volgens deze gegevens toen 187 biljoen dollar hebben bedragen.⁷⁵ Tegen het derde kwartaal van 2019 was deze totale globale schuldenlast verder opgelopen tot 253 biljoen dollar, wat neerkwam op ongeveer 322% van het mondiale bnp.⁷⁶

De centrale vraag die uit deze gegevens naar voren komt, is hoe deze steeds groter wordende uitstaande schuldenlast nog steeds als economisch houdbaar kan worden beschouwd, of, anders gezegd, wie met een

---

70 Davis (2018).

71 <https://www.iif.com/> (zoals geraadpleegd op 5 maart 2019).

72 Durden (2017). Evenzo Tanzi (2018).

73 Institute of International Finance (2018: 1).

74 Institute of International Finance (2018: 1).

75 Institute of International Finance (2018: 1).

Geschat dat er (op een bepaald moment) op 21 december 2018 7.671.626.040 mensen op aarde leefden (bron: <http://www.worldometers.info/world-population/>, zoals geraadpleegd op 21 december 2018) en op basis van de schatting van de globale schuldenlast van het Institute of International Finance met betrekking tot het tweede kwartaal van 2018, bedroeg de gemiddelde schuld per mens in 2018 min of meer 32.200 dollar/mens.

Het is evident dat dit slechts een gebrekkige berekening is. Idealiter zou de exacte hoeveelheid schuld moeten worden gemeten aan de hand van het exacte aantal mensen op aarde op exact hetzelfde moment in de tijd.

Voor meer gedetailleerde cijfers over de verdeling van deze globale schuld over de verschillende sectoren van het economische leven, zie Byttebier (2019: hoofdstuk 4).

76 Institute of International Finance (2020: 1).

gezonde geest nog steeds kan denken dat het mogelijk is om al deze uitstaande schulden terug te verdienen uit (toentertijd) toekomstige economische activiteiten (dus: uit economische groei). Het hoeft dan ook niet te verbazen dat sommige auteurs alvast hebben gesuggereerd dat een dergelijke schuld niet langer bedoeld is om ooit terugbetaald te worden, maar gewoon dient als een middel om iedereen en alles te onderwerpen aan het dienen van de belangen van degenen die de controle hebben over het creëren van (nieuwe) schulden, of, anders gezegd: over het creëren van (nieuw) geld, met andere woorden, van de banken en degenen die ze controleren.⁷⁷

3.3 Problemen met het milieu

3.3.1 Duiding

Tijdens een colloquium dat een aantal jaren geleden plaatsvond (in pre-COVID-19-tijden) had ik grote moeite om een (zeer bevooroordeelde) Amerikaanse collega te overtuigen van de correlatie tussen het heersende monetaire systeem (gebaseerd op het overlaten van de macht om nieuw geld te creëren aan particuliere banken) en de huidige milieuproblematiek waarmee de wereld, in toenemende mate, te kampen heeft.

Het overtuigen van (Amerikaanse) conservatieven dat milieuproblemen te wijten zijn aan het (grotendeels door hen bedachte) economische systeem is over het algemeen geen gemakkelijke opgave, omdat, in volledige overeenstemming met de 'laissez-faire, laissez-passer'-doctrine die voorhoudt dat door ondernemingen te laten doen wat ze willen, ongeacht de effecten van hun gedrag op bijvoorbeeld het milieu, alles ooit wel goed komt, veel conservatief denkende mensen zich nog steeds bevinden in

---

77 Zie bv. Davis (2018): 'The number is now so astronomically high that it's impossible to pay off, and so there really is no point to even trying. In fact, governments are not at all concerned with paying off the debt because they know the number has lost its meaning in the face of such cartoonish proportions.'

een geestesstaat van volledige ontkenning dat het milieu kan worden beïnvloed door menselijk (sociaal-economisch) gedrag.

Aangeven hoe het private geldscheppingsstelsel zelf het milieuprobleem in belangrijke mate heeft geïnitieerd, is blijkbaar een stap te ver voor degenen die volledig gehersenspoeld zijn door de doctrines van het economische (neo)liberalisme. Door dit onderwerp hierna, ook vanuit een elementaire historische invalshoek opnieuw te bespreken, hoop ik mijn punt nog eens duidelijk genoeg te maken.

3.3.2 De correlatie tussen de particuliere geldschepping, het economische groeimodel en de milieuproblemen

Zoals in mijn eerder werk is uiteengezet,⁷⁸ is het huidige monetaire systeem, waarin de macht om nieuw geld te creëren in grote mate berust bij particuliere banken, in wezen een laatmiddeleeuwse uitvinding. In deze context is de term ‘uitvinding’ wellicht zelfs een te sterke term om te verwijzen naar de geboorte van het genoemde particuliere geldscheppingsstelsel en van het (moderne) private bankwezen. De bevoegdheid om nieuw geld te creëren werd immers niet door een weloverwogen of geplande overheidsbeslissing overgedragen aan particuliere banken, noch vond destijds ooit een maatschappelijk debat over dit vraagstuk plaats onder geïnformeerde burgers. Integendeel zag het systeem het daglicht als gevolg van praktijken die in de tweede helft van de middeleeuwen plaatsvonden onder de leden van bepaalde middeleeuwse gilden, naast bepaalde andere maatschappelijke instellingen uit die tijd, die samen kunnen worden beschouwd als de voorlopers van de hedendaagse particuliere banken (zoals ‘geldwisselaars’, ‘goudsmiden’, ‘bewakers (van geld)’, ‘gespecialiseerde takken van internationale handelsfirma’s’ en zelfs ‘kloosters’).

Voordat deze ‘instellingen’ zich begonnen te gedragen als ‘banken’, dat wil zeggen als geldscheppende entiteiten, was de geldschepping in

---

78 Zie vooral Bytтеbier (2015a) en Bytтеbier (2017).

de meeste delen van de westerse wereld gebaseerd op het (aan)munten van edele metalen door of onder streng toezicht van lokale of regionale overheden,⁷⁹ die in de meeste gevallen een monopolie hadden op dergelijke muntactiviteiten en daardoor ook op de bevoegdheid om (nieuw) geld te creëren. Als gevolg daarvan was in de monetaire systemen die tijdens de eerste helft van de middeleeuwen prevaleerden, de bevoegdheid om (nieuw) geld te creëren in beginsel in handen van (lokale of regionale) overheden (bij ontstentenis van een centraal staatsgezag), terwijl de al genoemde particuliere (financiële) instellingen initieel zelf slechts secundaire taken die verband hielden met het private geldverkeer uitvoerden, zoals het 'wisselen' (= geldwissel) of het 'in bewaring nemen' van geld (= depositoverzameling).

Zonder enige echte planning, laat staan voorbereidend economisch onderzoek, gingen deze financiële instellingen echter in de tweede helft van de middeleeuwen, vooral als onderdeel van hun zogenaamde depositoactiviteiten, in toenemende mate over tot de uitgifte van papieren documenten die muntgeld vertegenwoordigden. Deze praktijk diende in hoofdorde bewijsdoeleinden (bv. via uitgifte van – initieel handgeschreven – documenten ter bewijs van een deposito – initieel gelijk aan een klassieke bewaargeving – van muntgeld, documenten ter bewijs van kredieten...), hoogstwaarschijnlijk zonder dat de opstellers van dit soort documenten wisten dat die uiteindelijk zelf zouden uitgroeien tot (een nieuwe vorm van) geld.⁸⁰ Toen deze (primitieve) 'financiële instellingen' beseften dat ze deze documenten ook konden uitgeven in het kader van kredietverlening boven de hoeveelheid muntstukken die zij in kas aanhielden, en naarmate het rechtsverkeer op deze documenten zelf begon te steunen op de betaling van andere goederen en diensten, was er sprake van een volwaardige nieuwe geldvorm, met name papiergeld geëmitteerd door private banken voor bedragen die het veelvoud waren van hun kasreserves in muntstukken (in edele metalen).

---

79 Het kon ook religieuze overheden betreffen, zoals bisschoppen.

80 Zoals al eerder is uiteengezet, zouden de geldcreërende activiteiten van particuliere banken later in de geschiedenis snel van de uitgifte van papiergeld, naar de uitgifte van giraal geld evolueren.

Hoe economie het probleem werd

Het cruciale karakter van deze evolutie kan niet voldoende onderstreept worden, vermits het maken (later: drukken) van dergelijke papieren documenten uiteraard veel eenvoudiger en voor veel grotere bedragen kon plaatsvinden dan het (aan)munten van edele metalen zelf. Het is precies als gevolg van deze praktijken dat de private geldcreatie gaandeweg ook haar enorme impact op het milieu begon te hebben, die heden ten dage oncontroleerbare dimensies heeft aangenomen.

Immers, zolang de enige vorm van geld die in de westerse wereld in gebruik was, bestond uit muntgeld vervaardigd uit edele metalen, bleef de toevoer van nieuw geld in het economisch systeem vrij bescheiden.

Een dergelijk (op muntslag gebaseerd) monetair systeem hield in principe in dat er binnen een gegeven volkshuishouding enkel nieuw geld kon worden gecreëerd als dit economische systeem, via handel, mijnbouw of beroving, toegang kreeg tot nieuwe hoeveelheden edele metalen waaruit dan vervolgens het muntgeld kon worden aangemaakt. Omdat edelmetalen relatief schaars zijn,⁸¹ impliceerde dat in principe dat de creatie van nieuw geld ten dele gebaseerd was op geluk – bijvoorbeeld het feit dat er op het eigen grondgebied grote ertslagen aan edele metalen aanwezig zijn – en ten dele op commerciële of militaire slagkracht, waarbij bijvoorbeeld veel export van goederen ervoor zorgde dat er grote hoeveelheden aan munten (die dan desnoods omgemunt konden worden) het territorium binnenkwamen, terwijl militaire expedities hielpen verzekeren dat muntstukken of edele metalen elders geroofd konden worden. Het is duidelijk dat in een dergelijk monetair systeem de economische groei hoogstens geleidelijk kon verlopen.

Als gevolg daarvan bleven de economische systemen van de westerse wereld tot in de tweede helft van de middeleeuwen in de meeste gevallen van bescheiden aard en waren zij voornamelijk gebaseerd op de productie van en de handel in landbouwproducten, naast een eerder

---

81 Dat was overigens een van de belangrijkste redenen waarom zij als materiaal zijn gekozen om (munt)geld uit te vaardigen.

bescheiden gamma aan luxegoederen (bv. textiel, of ambachtelijk vervaardigde goederen). De stimulans voor economische vooruitgang (of wat we naar hedendaagse opvattingen beschouwen als 'vooruitgang') ontbrak grotendeels wegens het niet voorhanden zijn een flexibel systeem voor het creëren van nieuw geld. Dat alles veranderde toen de voorangangers van de hedendaagse banken 'ontdekten' – of, misschien beter verwoord: 'struikelden over het inzicht' – dat ze op een veel eenvoudiger manier nieuw geld konden creëren door simpelweg 'papier' uit te geven waarop werd gesteld dat het in een eerste fase (munt)geld (in edelmetalen) 'vertegenwoordigde'⁸² en in een latere fase zelf geld was.⁸³

In de mate dat het grote publiek, geleidelijk aan,⁸⁴ begon te accepteren dat dergelijk papier zelf geld was, werd de toevoer van nieuw (papier)geld in het economische systeem veel gemakkelijker dan onder het voormalige monetaire systeem (of monetaire systemen) waarin de creatie van nieuw (munt)geld afhankelijk was van het 'verkrijgen' (in het beste geval door handel of door mijnbouwactiviteiten op het eigen grondgebied, en in veel ergere gevallen, door gewapende overval of oorlogvoering) van nieuwe voorraden van edele metalen.

De ontwikkeling van dit nieuwe monetaire systeem dat was gebaseerd op de emissie van papiergeld door particuliere banken die simpelweg waren begonnen met het uitgeven van papiergeld voor grotere bedragen dan hun kasreserves aan muntstukken in edele metalen, zou op zijn beurt de weg helpen banen voor een economische omwenteling die snel daarna zou plaatsvinden. Inderdaad, onder dat (toenmalig) nieuwe monetaire systeem vormde het (gebrek aan) aanbod van nieuw geld niet langer een belemmering voor economische ontwikkeling en groei. Integendeel, naarmate de kredietactiviteiten op basis van de uitgifte van particulier papier zich geleidelijk aan uitbreidden, ontstond er een veel sterkere

---

82 Vandaar de kwalificatie van dergelijk papiergeld als van 'representatieve' aard.

83 Vandaar de kwalificatie van dergelijk papiergeld als van 'fiduciare' aard.

84 Dat is overigens een 'hobbelige rit' geweest, met veel gerapporteerde gevallen waarin het grote publiek zijn 'vertrouwen' of 'geloof' in het nieuwe 'papiergeld' verloor, wat in evenzoveel gevallen resulteerde in een monetaire crisis.

Hoe economie het probleem werd

‘stimulans’ – of zelfs: ‘dwang’ – voor economische ontwikkeling en groei, aangezien de gezamenlijke kredietnemers allemaal economisch (veel) actiever moesten worden op een manier en in een mate die diende te verzekeren dat al het krediet dat op deze manier werd opgenomen, werkelijk zou worden afgelost.

Mede als gevolg daarvan begonnen de economische ontwikkeling en de groei ongeziene dimensies te krijgen, wat uiteindelijk uitmondde in wat gewoonlijk de industriële revolutie wordt genoemd (met een hoogtepunt in de negentiende eeuw).⁸⁵ Waar tevoren de economische systemen in de westerse wereld in belangrijke mate gebaseerd waren op landbouw, ambachtelijke productie en handel, werd de economische ontwikkeling die zich voordeed op de golf van de papiergeldemissie en die uiteindelijk zou leiden tot de industriële revolutie van de negentiende eeuw, steeds meer gebaseerd op de ontginning van allerlei natuurlijke hulpbronnen, naast de industriële productie van een almaar breder wordend scala aan producten en goederen.

Dat was onder andere te wijten aan het feit dat men, om het tempo van de groeiende (gemakkelijke) geldhoeveelheid te kunnen bijhouden, nieuwe soorten economische activiteiten moest bedenken en omgekeerd dat vernieuwende ondernemingsprojecten veel eenvoudiger toegang kregen tot nieuw gecreëerd papiergeld, wat uitmondde in een tijdperk gekenmerkt door de vervaardiging van allerlei nieuwe producten en goederen. Deze evolutie resulteerde gaandeweg in het heersende kapitalistische economische systeem dat als gevolg van deze evoluties werd gebaseerd op een productie omwille van de productie en op een consumptie omwille van de consumptie (waarbij mensen over de hele wereld zich in toenemende mate allerhande ‘gecreëerde verlangens’⁸⁶ eigen maakten). Geleidelijk aan begonnen de nieuwe vormen van mijnbouw en productie ook steeds meer invloed uit te oefenen op het milieu. Naarmate de

---

85 Het is, vanzelfsprekend, duidelijk dat er nog veel meer factoren waren die tot de industriële revolutie hebben geleid, bijvoorbeeld technologische uitvindingen.

86 In het Engels: ‘created wants’.

productiemethoden bovendien steeds verfijnder werden en de verscheidenheid aan producten die nodig waren om aan de behoeften van de consument te voldoen (waaronder een groot aantal ‘gecreëerde wensen’) steeds groter werd, werden de effecten van de economische productie op het milieu steeds verwoestender, wat in de huidige tijd een omvang heeft aangenomen die buiten controle is.⁸⁷

In de hedendaagse, kapitalistische economieën gebeurt de creatie van nieuw geld zelf ook op een totaal ongecontroleerde manier en voor bedragen die voorheen ongezien waren in de geschiedenis. Het feit dat de uitstaande schuldenlast op wereldschaal in het derde kwartaal van 2019 is geschat op het astronomische bedrag van maar liefst 253 biljoen dollar (cf. sectie 2.4.4.) spreekt in dat verband boekdelen. Tijdens het derde kwartaal van 2021 zou deze mondiale schuldenlast zelfs oplopen tot 296 biljoen dollar.⁸⁸

Dat impliceert op zijn beurt dat ook de economische groei (die nodig is om ervoor te zorgen dat deze bancaire kredieten echt worden terugbetaald) in een steeds hoger tempo moet plaatsvinden. In een eenvoudige voorstelling luidt het dat, teneinde de schuldenlast van het derde kwartaal van 2019 te dragen, de collectiviteit van kredietnemers minstens het vermelde bedrag van 253 biljoen Amerikaanse dollar dienen te verdienen, vermeerderd met wat nodig is om in het onderhoud van particulieren en de winstmarges van ondernemingen te voldoen (en wat betreft het derde kwartaal 2021 geldt dat minstens voor het al vermelde bedrag van 296 biljoen dollar). Een dergelijk systeem vergt vanzelfsprekend een voortdurende aanzwengeling van de economische productie. Voor zover het kapitalistische economische systeem immers is gebaseerd op een op hol geslagen economische productie en consumptie, moet daardoor

---

87 Het is dan ook niet toevallig dat de doelstellingen in de internationale klimaatovereenkomsten erop gericht zijn de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur te meten ten aanzien van de gemiddelde mondiale temperatuur van het pre-industriële tijdperk.

88 Vizcaino (2021), verwijzend naar cijfergegevens verstrekt door het Institute of International Finance.

steeds meer nieuw geld worden gecreëerd om de voortdurende expansiedrift van zowel producenten als consumenten bij te houden. Dit betekent dat de schuldenlast, niettegenstaande economische groei, niet vermindert, maar nog verder toeneemt, een verschijnsel dat inmiddels al een paar eeuwen, in steeds grotere proporties, aan de gang is.

Voor zover, zoals in hoofdstuk 2 aan bod is gekomen, de neoliberale ideologie er bovendien voor heeft gezorgd dat het westerse economische model (van het kapitalisme) op wereldschaal doorgang heeft gevonden (= zie de zogenaamde '(economische) globalisering'), heeft ook het vervuilende effect van economische activiteiten in onze tijd een mondiale dimensie bereikt, waarbij de zogenaamde 'nieuwe economieën' zelfs zijn beginnen te beweren dat ze evenveel recht hebben als de westerse wereld zelf op het vervuilen van het milieu (een argument dat in het verleden zelfs is gebruikt in recente pogingen om de klimaatverandering te proberen terugdringen).⁸⁹

Het is dan ook zonneklaar dat het particuliere geldscheppingsmechanisme dat de hebzucht van de bankiers heeft vertaald in een economisch model van steeds meer economische groei, ongeacht de effecten van die groei op het milieu, heeft bijgedragen en blijft bijdragen aan de vervuiling van deze planeet. Onverminderd wat vooringenomen (Amerikaanse) conservatieven denken, is het dan ook duidelijk dat bij het nadenken over de vooruitzichten van een nieuw monetair systeem, rekening zal moeten worden gehouden met de effecten van het geldscheppingsmodel op het milieu. Daarop zal worden teruggekomen in hoofdstuk 4.

---

⁸⁹ Dat laatste wordt zelfs aangeduid als 'een recht om te vervuilen'. Voor een kritisch standpunt hierover, zie bv. Kyeremeh (s.d.).

3.4 Armoede en de toenemende kloof tussen arm en rijk

Het laatste hier aangehaalde schadelijke effect van het (ongebreidelde) kapitalisme is dat het, gezien het fundamenteel onrechtvaardige karakter van zijn belangrijkste filosofische uitgangspunten, en van het juridische instrumentarium dat eraan vormgeeft,⁹⁰ bijdraagt aan het creëren van armoede en van een grote kloof tussen, enerzijds, een kleine klasse van rijke of zelfs extreem rijke bankiers en ondernemers en, anderzijds, de rest van de mensheid die bewust arm tot extreem arm wordt gehouden. Dat effect treedt des te meer op in de mate dat het kapitalisme niet wordt gecorrigeerd door overheidsinitiatief, bijvoorbeeld om de samenleving te voorzien van openbare diensten en socialezekerheidsstelsels.

Deze impact van het zogenaamde ongebreidelde kapitalisme kan men het best illustreren door te verwijzen naar de historische hoogtijdagen van het kapitalisme, dus vooral het einde van de achttiende eeuw, de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw. In die periode leidde de doorbraak van het kapitalisme als het dominante economische systeem van (op zijn minst) de westerse wereld (en haar koloniale gebieden) tot een maatschappelijk model waarin een kleine klasse van ondernemers steeds rijker werd en bovendien, geleidelijk aan, de plaats innam van de voormalige hogere klassen van de samenleving (zoals de adel en de landeigenaren), ten koste van een steeds grotere klasse van arme arbeiders.⁹¹

In overeenstemming met de economische uitgangspunten en de juridische orde waarop het kapitalisme steunde, dienden de leden van de arbeidersklasse, zoals vermeld, op zogenaamd gelijke voet⁹² met de leden van de ondernemersklasse te ‘onderhandelen’ over hun loon en verdere

---

90 Hierover Byttebier (2018a).

91 Dat is overigens een van de belangrijkste zorgen die in de geschriften van Karl Marx (1818-1883) wordt geuit.

92 Gebaseerd op het zogenaamde model van vrijwillige verbondenheid. Zie Byttebier (2018a: 56, sectie 3.2.).

werkomstandigheden, wat resulteerde in situaties waarin de leden van de arbeidersklasse contractueel moesten instemmen met de meest erbarmelijke lonen en andere werkomstandigheden. Dat leidde op zijn beurt tot een maatschappelijk model waarin een kleine elite van mensen extreem rijk werd en de rest van de mensen arm tot extreem arm. Het had toen al duidelijk moeten zijn dat het (neo)liberale, mythische idee van de 'trickle down economics' niet overeenstemt met de werkelijkheid, des te meer zolang het overheidsgezag zich afzijdig hield van de sociaal-economische orde en in gebreke bleef om 'correctie'-systemen op het ongebreidelde kapitalisme door te voeren.

De toepassing van de theorieën van het economisch liberalisme leidde aldus geleidelijk aan tot een maatschappijmodel waarin de levensomstandigheden voor de grote massa's net zo slecht (of zelfs nog slechter) waren als in eerdere samenlevingen die gebaseerd waren op systemen van slavernij (in de juridische zin van het woord) of lijfeigenschap.

Zoals gezegd bracht de twintigste eeuw enige verlichting, althans in sommige westerse landen, eerst door de leden van de arbeidersklasse enkele elementaire politieke rechten toe te kennen (in de eerste helft van de twintigste eeuw) en later door de uitbouw van het zogenaamde welvaartsstaatmodel in sommige westerse landen (vooral in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren zeventig). Het gecombineerde effect van deze maatschappelijke veranderingen was dat, althans in sommige delen van de wereld, de leefomstandigheden voor de arbeidersklasse iets beter werden.

Sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw heeft het economisch neoliberalisme echter de oorlog verklaard aan het model van de welvaartsstaat, wat heeft geresulteerd in een geleidelijke ontmanteling van het model van de welvaartsstaat in tal van landen over de hele wereld. Een eerste resultaat daarvan is dat in deze landen de armoede opnieuw is gaan toenemen (des te meer in de landen die het verst gevorderd zijn met de ontmanteling van het model van de welvaartsstaat). Een tweede resultaat is dat, op wereldschaal, de kloof tussen (extreem) rijk en arm

almaar groter wordt (opnieuw des te meer in de landen waar het economisch neoliberalisme al het meest is doorgevoerd). Talrijke empirische studies hebben het voorgaande bevestigd, waarvoor hier wordt volstaan met een verwijzing naar de studies die al in onze vorige boeken in detail zijn geciteerd.⁹³

Landen die in het recente verleden het meest ‘(economisch) geneoliberaliseerd’ zijn en waar men, als direct gevolg daarvan, getuige kan zijn van een toename van de armoede, zijn bijvoorbeeld de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, waar trouwens de armoede in de nasleep van de ernstige financiële crisis (en de daaropvolgende economische recessie) van 2007-2008 nog meer is toegenomen, terwijl de rijke klassen tegelijkertijd hun enorme fortuin nog meer hebben zien groeien. Het is duidelijk dat het kapitalisme ook op deze problematiek geen adequaat antwoord verschaft, met als vraag of het na drie tot vier eeuwen mislukte pogingen daartoe, niet stilaan tijd is om te ijveren voor een volstrekt andere benadering van de economie.

---

93 Voor de laatste bevindingen, zie Byttebier (2019: 107). Zie ook Byttebier (2018a: 185).

Hoofdstuk 4

Enkele ideeën voor een monetaire uitweg

4.1 Algemeen

In de voorbije decennia is, vooral door neoliberale economen en beleidsmensen, vaak voorgehouden dat de vrije markt de enige manier is om een democratische sociaal-economische orde te creëren, een argument dat met zo veel vuur (en propaganda) wordt volgehouden dat enig werkelijk debat over deze kwestie zo goed als onmogelijk is geworden.

In deze benadering zit de mensheid voor altijd vast aan het kapitalisme in al zijn schadelijke uitwasemingen (zelfs letterlijk).

In de mate dat geen van de maatschappelijke systemen uit het verleden eeuwig heeft geduurd, kan men zich desondanks echter afvragen waarom het (ongebreidelde) kapitalisme daarop de enige uitzondering zou moeten zijn, vooral in het licht van de vele negatieve kenmerken ervan voor zowel het welzijn van de mensheid, als de veiligheid van de Aarde. Voor zover het de morele plicht van de mens is om voortdurend na te denken over hoe de samenleving beter en dus rechtvaardiger kan worden gemaakt, zou men zelfs kunnen stellen dat deze manier van redeneren volstrekt onaanvaardbaar is en dat de zoektocht naar een blijvende verbetering van de mechanismen van organisatie van de sociaal-economische ordening moet doorgaan.

In hoofdstuk 4 en 5 zullen we daarom terugkomen op een mogelijke alternatieve benadering van het kapitalisme die ook al in enkele van onze andere boeken is verdedigd.⁹⁴ Aangezien het model van de particuliere geldschepping op basis van bankkrediet, dat in hoofdstuk 1 en 3 is uiteengezet, een van de belangrijkste pijlers van de kapitalistische sociaaleconomische ordening vormt, is deze alternatieve benadering zelf gebaseerd op een alternatief monetair model dat in dit hoofdstuk 4 kort zal worden besproken.

4.2 De rationaliteit voor een nieuwe, internationale monetaire orde: geld als een openbaar goed

4.2.1 Over de (on)geldigheid van het argument dat er geen alternatief is voor het (de) heersende monetaire systeem(en)

Waarschijnlijk het belangrijkste – en misschien wel minst begrepen – probleem van de heersende sociaal-economische ordening betreft de manier waarop (nieuw) geld wordt gecreëerd. Dat is te wijten aan het feit dat, zoals eerder al aan bod kwam (in hoofdstuk 1 en 3), in het kapitalisme – en teruggaand tot de opkomst van het moderne westerse bankwezen in de late middeleeuwen – de geldcreërende macht voor een groot deel is gevestigd waar ze niet thuishoort, name in de handen van particuliere (commerciële) banken. Die kregen als gevolg daarvan een van de belangrijkste maatschappelijke machten in handen, namelijk de macht om niet enkel letterlijk nieuw geld ‘uit het niets’ te maken, maar bovendien ook om op deze wijze te beslissen over een van de belangrijkste systemen van (her)verdeling van de rijkdom die door het economisch systeem als geheel wordt voortgebracht.

---

⁹⁴ Zie Bytdebier (2015a) en Bytdebier (2017). Zie ook Bytdebier (2019), met name de hoofdstukken 5 en 6.

Het spreekt daarbij uiteraard voor zich dat de geldscheppingsbevoegdheid van private banken niet geheel exclusief is, vermits naast de private (commerciële) banken ook centrale banken een deel van de bevoegdheid hebben verkregen om nieuw geld te creëren. Waar in de meeste kapitalistische economieën de macht van private (commerciële) banken om geld te creëren betrekking heeft op zogenaamd ‘giraal geld’ (dus geld dat ontstaat door een boeking op een financiële rekening wegens een krediettoekenning), hebben centrale banken met name zelf in de meeste jurisdicties⁹⁵ de macht behouden om ‘chartaal’ geld uit te geven.⁹⁶

Dergelijke centrale banken kunnen bovendien ‘openbaar’, ‘gemengd’ of zelfs volledig ‘particulier’ van aard zijn, wat impliceert dat er naast centrale banken die geheel in overheidshanden zijn, er ook centrale banken bestaan die deels in particuliere handen zijn, en deels onder het gezag van de overheid sorteren, terwijl er zelfs centrale banken bestaan die volledig particulier van aard zijn.

Zo niet veel anders, toont dit op zijn minst aan dat het in elk geval denkbaar is dat de macht om geld te creëren opnieuw in overheidshanden zou komen.

Vanuit historisch oogpunt zijn er trouwens tal van perioden geweest waarin de macht om nieuw geld te creëren zich (volledig) in handen van de overheid bevond, in plaats van in de handen van particuliere marktspelers.

Men zou zich zelfs kunnen afvragen of het feit dat de macht om geld te creëren in handen is gekomen van particuliere marktspelers niet meer is dan een historische vergissing die moet worden rechtgezet, temeer daar er tot vandaag nooit een breed maatschappelijk debat is

---

95 In de meeste rechtsgebieden hebben de centrale banken een wettelijk monopolie op de creatie van papier- en muntgeld gekregen.

96 Met de term ‘chartaal geld’ wordt verwezen naar geld dat een fysiek bestaan kent, ofwel gedrukt op papier, ergo ‘papiergeld’, ofwel vervaardigd uit metaal, ergo ‘muntgeld’.

geweest over de vraag of dit systeem, waarin de macht om nieuw geld te creëren grotendeels in particuliere handen is terechtgekomen, het systeem is dat een degelijk geïnformeerde meerderheid van de mensheid echt wil.⁹⁷ Dat roept meer in het bijzonder de vraag op of de heersende monetaire orde, gebaseerd op het plaatsen van de macht om nieuw geld te creëren in handen van particuliere banken en waar centrale banken in dit verband maar een (beperkte) controlerende rol spelen (via hun zogenaamde ‘lender of last resort’-rol), al dan niet democratisch legitiem is.

Een verder element dat toelaat om de legitimiteit van de vigerende monetaire orde in twijfel te trekken, is dat het feit dat de macht om nieuw geld te creëren zich voornamelijk in handen van particuliere banken bevindt, hen een blanco cheque heeft verleend om zich een groot deel van de rijkdom die het economisch systeem creëert toe te eigenen, al eeuwenlang. Dat verklaart, zoals gezegd, ook waarom bankparticipaties een van de belangrijkste middelen vormen waarmee de rijken van de planeet megafortuinen hebben weten te vestigen, echter ten koste van de rest van de samenleving en van het welzijn van de Aarde zelf (zie reeds in hoofd-stuk 3).

Het heersende monetaire systeem kan bovendien niet eens als veilig worden beschouwd, in de mate dat het steeds weer financiële crisissen doormaakt – en zelfs veroorzaakt – volgens sommigen zelfs op een cyclische manier.⁹⁸ Bovendien, terwijl in goede tijden particuliere (commerciële) banken – ten bate van de bankaandeelhouders – zich zonder meer de winsten die voortvloeien uit hun geldscheppingsactiviteit toe-eigenen, worden de verliezen die banken maken in tijden van problemen – meestal veroorzaakt door hun eigen buitensporige kredietverlening of speculatief gedrag – zonder veel boe of ba doorgespeeld aan de rest van de samenleving (bv. door dure bail-out-operaties).⁹⁹

---

97 Het heersende monetaire systeem is daarentegen vooral door trial-and-error in het leven geroepen, zonder veel inmenging van wetgevende machten of andere met het openbaar gezag beklede entiteiten.

98 Zie Galbraith (1990).

99 Om deze reden is het bankmodel zelfs gekwalificeerd als een model voor het privatiseren van winsten en het socialiseren van verliezen (in het Engels: ‘privatization of gains and socialization of losses’).

Al deze elementen roepen de vraag op of er nu werkelijk geen alternatieven te bedenken vallen voor het heersende monetaire systeem.¹⁰⁰

4.2.2 *Uitgangspunten voor een alternatief monetair systeem*

In een aantal van mijn vorige boeken¹⁰¹ heb ik al het standpunt verdedigd dat een alternatief voor de heersende monetaire orde, en dus voor een alternatief economisch systeem dat op zo'n nieuwe monetaire orde zou kunnen worden gevestigd, wel degelijk denkbaar is. Deze alternatieve monetaire orde zou gebaseerd kunnen zijn op een aanpak waarbij niet het privé-initiatief, maar het overheidsgezag, de bevoegdheid verkrijgt om nieuw geld te creëren, en dus om te beslissen hoe de door het economische systeem voortgebrachte rijkdom onder de leden van de samenleving moet worden verdeeld.

Een dergelijk nieuw monetair systeem zou bovendien als einddoel moeten hebben dat alle mensen, ongeacht waar ze geboren zijn, een eerlijke, rechtvaardige en gelijke kans krijgen op toegang tot datgene wat de gezamenlijke inspanningen van natuur en mens (of anders gezegd: de economie) oplevert om in hun (basis)behoeften te voorzien en een gelukkig en menswaardig leven te kunnen leiden. In de mate dat dit 'utopisch' klinkt, wat niet als een verrassing dient te komen aangezien het hoofddoel van

---

100 Vooral in het licht van de extreme mate van hersenspoeling die de mensheid heeft ondergaan sinds de doorbraak van de neoliberale ideologieën, heeft deze vraag in het recente verleden praktisch een maatschappelijke taboestatus gekregen. Zelfs binnen de academische wereld, die naar verluidt nog opereert onder een plicht tot kritische reflectie, bestaat er onder de dictatuur van de neoliberale doctrines nauwelijks enige openheid voor debat over deze kwestie (vooral wanneer men geconfronteerd wordt met economen die meestal geen andere aanpak aanvaarden dan die welke door het klassieke/(neo)liberale economische denken wordt gedictieerd).

Gezien het feit dat het heersende kapitalistische monetaire systeem het niet mogelijk maakt om een rechtvaardige sociaal-economische ordening te creëren, blijft het dan ook nodig om na te denken over alternatieven, vooral in het licht van de verdiensten die een dergelijke alternatieve aanpak kan hebben voor het aanzetten tot maatschappelijke verandering.

101 Byttebier (2015a); Byttebier (2017); Byttebier (2018a); Byttebier (2019) en Byttebier (2021).

dit essay erin bestaat om te zoeken naar een (theoretisch) economisch model dat beter geschikt zou zijn om ervoor te zorgen dat alle mensen, vanaf hun geboorte, een eerlijke en gelijke toegang verwerven tot de middelen om in hun levensbehoeften te voorzien, zal ik hierna, kort, ingaan op wat het verdere uitzicht van een dergelijke nieuwe monetaire orde zou kunnen zijn.¹⁰²

4.3 Internationaal karakter van de nieuwe monetaire orde

De nieuwe monetaire orde, die gebaseerd zou zijn op het toevertrouwen van de macht om nieuw geld te creëren aan de overheid, in plaats van aan particuliere markspelers, zou het best internationaal van aard zijn. Op dit moment is de bevoegdheid van private banken om nieuw geld te creëren, in hooforde, ingebed in nationale rechtssystemen, wat impliceert dat praktisch elk land ter wereld zijn eigen monetaire systeem heeft op basis van een taakverdeling tussen een centrale monetaire instelling die bankbiljetten uitgeeft (en mogelijk ook muntgeld), en private (commerciële) banken die nieuw giraal geld uitgeven via hun kredietactiviteiten.

In de meeste gevallen zullen de landen hun geld daarenboven hebben gedefinieerd in termen van een bepaalde gekozen valuta, waarvan de waarde wordt bepaald door een complex geheel van parameters, zowel wat betreft de koopkracht van dit geld binnen de nationale economie, als de externe waarde ervan ten opzichte van de valuta van andere landen (= de zogenaamde 'wisselkoers'). Dat in wezen nationale karakter van geld stelt een land bovendien in staat een soeverein monetair beleid te voeren, waardoor het zijn eigen nationale belangen boven die van andere landen kan stellen.

---

102 Zoals gezegd, onder verwijzing naar mijn eerdere werk, vooral naar Bytтеbier (2017).

Bij wijze van uitzondering op het voorgaande zijn sommige landen, in het min of meer recente verleden, toegetreden tot verdragen waarin zij een deel, of zelfs het geheel, van hun monetaire soevereiniteit hebben overgedragen aan een internationaal of supranationaal (publiek gezags) niveau. Een voorbeeld van een dergelijk monetair verdrag dat tevens de meeste lidstaten heeft, betreft het verdrag dat het Internationaal Monetair Fonds (IMF) heeft opgericht, zij het dat de lidstaten ervan slechts een beperkt deel van hun monetaire soevereiniteit aan het IMF hebben overgedragen. Een ander bekend voorbeeld van een monetair verdrag is het verdrag dat de Europese Monetaire Unie (EMU) heeft opgericht, dat enerzijds slechts een regionaal karakter heeft (omdat het alleen Europese staten onder zijn leden telt), maar anderzijds gebaseerd is op een volledige overdracht van de monetaire soevereiniteit.

De in ons eigen voormalig werk voorgestelde, nieuw in te richten monetaire orde zou een vergelijkbaar internationaal karakter dienen te hebben en dienen gebaseerd te zijn op een verregaande samenwerking tussen alle (of in ieder geval zo veel mogelijk) landen van de wereld, die bovendien hun volledige monetaire soevereiniteit zouden overdragen aan een op te richten internationale organisatie aan wie de (exclusieve) macht zou worden verleend om nieuw geld te creëren. Het aldus voorgestelde systeem zou er dus op neerkomen dat het idee van nationale valuta's wordt verlaten en dat er in plaats daarvan een nieuwe wereldmunt komt die als geld functioneert in alle landen die aan deze nieuwe internationale monetaire orde deelnemen.

Gezien het streven naar een nieuwe monetaire orde die erop gericht is alle mensen ter wereld een eerlijke, rechtvaardige en gelijke kans te bieden om te genieten van de rijkdom die wordt gegenereerd door de gezamenlijke inspanningen van de natuur en de mens (dus: van de economie), ligt er inderdaad geen reden voor om het nationale soevereiniteitsprincipe te handhaven. Dat laatste zou integendeel moeten plaatsmaken voor een systeem waarin slechts één munt prevaleert, die in elk land ter wereld en voor al zijn inwoners dezelfde is. Verder zou in deze nieuwe internationale monetaire orde de bevoegdheid om nieuw geld te creëren volledig

kunnen worden toevertrouwd aan een nieuwe internationale entiteit – die een ‘getransformeerd’ IMF zou kunnen zijn – die als belangrijkste missie zou hebben om de distributie van nieuw gecreëerd geld over de verschillende lagen van de samenleving, gaande van individuen, tot particuliere organisaties (zoals ondernemingen), tot zelfs de deelnemende landen zelf, te bewerkstelligen.

De parameters op basis waarvan de geldcreatie en -verdeling in dat nieuwe, internationale monetaire systeem zou plaatsvinden, zouden bij voorkeur het voorwerp uitmaken van een internationaal verdrag (of een reeks van internationale verdragen), waarin het nieuwe, internationale monetaire systeem wordt vastgelegd. Dat zal uiteraard ook een grondige reflectie veronderstellen over de manier waarop de internationale gemeenschap de wereldeconomie in de toekomst zal willen laten evolueren, met als basisprincipe dat deze nieuwe sociaaleconomische orde een eerlijk en rechtvaardig karakter zou moeten vertonen.

4.4 De onderliggende waarden van de nieuwe, internationale monetaire orde

Verondersteld dat de mensheid ooit een voldoende bereidheid aan de dag zal willen leggen om verder na te denken over het uitzicht van een nieuwe, internationale monetaire orde, komt de verdere keuze waarvoor de mensheid dan zou staan, neer op de keuze tussen het bestendigen van de heersende neoliberale economische orde op basis van de waarden van egoïsme en hebzucht, of het vestigen van een nieuwe economische orde op basis van de tegenovergestelde waarden van solidariteit en de bereidheid van mensen om voor elkaar te zorgen.¹⁰³

De keuze voor de eerste van deze mogelijkheden zou uiteraard niet veel veranderen aan het bestaande monetaire systeem, in welk geval men net zo goed het idee van een nieuw monetair systeem dat gericht zou zijn op

---

103 Zie verder Bytтеbier (2018a).

het creëren van een rechtvaardige en eerlijke verdeling van de economische rijkdommen, zou kunnen laten varen. Het creëren van een nieuw internationaal monetair systeem zonder tegelijkertijd af te zien van de dictaten van egoïsme en hebzucht waarop de neoliberale economie is gebaseerd, zou immers niet veel veranderen aan het huidige (monetaire) systeem.

In onze eigen eerdere voorstellen is dan ook van een tegengestelde visie uitgegaan, met name dat de mensheid bij het tot stand brengen van een nieuwe, internationale monetaire orde tegelijkertijd zou kiezen voor de tweede optie en zou overgaan tot de inrichting van een nieuwe monetaire en economische orde die gebaseerd is op de waarden van altruïsme, solidariteit en de bereidheid om voor elkaar te zorgen. Alleen in een dergelijk geval zal er een voldoende kans komen voor te liggen om een geldcreatiemodel uit te werken dat een eerlijk, rechtvaardig en op-voet-van-gelijkheid systeem van (her)verdeling van de economische rijkdommen bewerkstelligt.

Naast het opzet om een sociaal-economische orde te creëren die gebaseerd is op de waarden van altruïsme, solidariteit en de bereidheid om voor elkaar te zorgen, zou de nieuwe, internationale monetaire orde daarenboven ook bij voorkeur gebaseerd dienen te zijn op een tweede onderliggend hoofdbeginsel, met name de bereidheid om de natuurlijke hulpbronnen van de planeet op een veel voorzichtiger en rationeler manier te gebruiken dan de ideologieën van het economisch liberalisme en het economisch neoliberalisme ooit hebben willen doen (wat heeft geleid tot de huidige toestand van het milieu over de gehele wereld).

Onder de heerschappij van deze laatste economische doctrines is er immers in wezen geen ruimte voor planning met betrekking tot het gebruik van de natuurlijke hulpbronnen van de Aarde in de breedste zin van het woord, wat erop neerkomt dat wie genoeg geld heeft, een vrijgeleide krijgt om de planeet te 'strippen' van zijn (natuurlijke) hulpbronnen, ongeacht de effecten daarvan op de natuur zelf, maar ook zonder enige aandacht te besteden aan de vraag of deze hulpbronnen, gezien het

tempo waarin hun exploitatie in de afgelopen twee tot drie eeuwen heeft plaatsgevonden (met name in de periode van het industrieel kapitalisme tot heden), al dan niet voldoende zullen zijn voor de komende generaties. Vanwege de basisprincipes van egoïsme en hebzucht die de neoliberale economische orde kenmerken, is er, eenvoudigweg gezegd, geen ruimte voor dergelijke vragen. Als gevolg daarvan heeft het verbruik van de natuurlijke hulpbronnen van de Aarde gedurende de afgelopen twee tot drie eeuwen onder de heerschappij van het kapitalisme plaatsgevonden in een schrikwekkend tempo en zonder enige elementaire planning, met alle schadelijke gevolgen die de huidige generaties mensen steeds meer in hun dagelijks leven ervaren, zoals allerhande vormen van vervuiling, klimaatverandering, het ontstaan van woestijnen, overstromingen, een stijgende zeespiegel... Dat alles blijft daarenboven plaatsvinden onder gelding van een optimistische geloofsopvatting die het economisch neoliberalisme tegelijkertijd blijft verkondigen, namelijk dat, door alle maatschappelijke problemen aan het spel van de vrije markt over te laten, alles uiteindelijk wel goed zal komen.¹⁰⁴

Het zou intussen nochtans duidelijk moeten zijn dat dit blinde geloof dat de krachten van de vrije markt het probleem van het behoud van de Aarde en haar natuurlijke hulpbronnen zullen kunnen oplossen op een manier die waarborgt dat ook de komende generaties nog over een leefbare planeet zullen beschikken, amper kan worden beschouwd als een rationele manier om met deze problematiek om te gaan. Vandaar zal er in de nieuwe, internationale monetaire orde voldoende ruimte dienen te zijn voor een beleid dat een elementair respect opbrengt voor de beperkingen van de Aarde en haar natuurlijke hulpbronnen, wat tegelijkertijd impliceert dat de economie zodanig zal moeten worden hervormd dat het welzijn van de Aarde en de verscheidenheid aan natuurlijke hulpbronnen en levensvormen niet langer worden bedreigd.

---

104 Dat is de zogenaamde 'laissez-faire, laissez-passer'-benadering die in de kapitalistische sociaal-economische orde heerst (en die gelding vindt omdat zij het meest de belangen van de rijken en machtigen ten goede komt).

4.5 Institutionele aspecten van de nieuwe, internationale monetaire orde

4.5.1 Algemeen

Ingeval de internationale gemeenschap ooit zou overeenkomen over de onderliggende doelstellingen van de nieuw op te richten monetaire orde, zal als vraag rijzen wat het uitzicht van deze nieuwe, internationale monetaire orde zou kunnen zijn. Het idee zou kunnen zijn om over te gaan tot de oprichting van een centrale, supranationale organisatie, vergelijkbaar met het huidige IMF, zij het met enkele belangrijke verschillen (zo onder meer het loslaten van het idee dat de rijkere en machtigere landen meer invloed zouden dienen te hebben op de werking ervan, ten gunste van democratischer bestuursregels). In mijn boek *Towards a New International Monetary Order* is als naam voor een dergelijke nieuwe supranationale instelling voorgesteld: New Monetary World Institute (NMWI),¹⁰⁵ het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut, een term die hierna ook zal worden gebruikt.¹⁰⁶

Dit Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zou de basisbevoegdheid kunnen krijgen om de creatie van nieuw geld te organiseren ten behoeve van alle deelnemende landen en hun inwoners. Aangezien deze taak en de ermee gepaard gaande verantwoordelijkheid, uiteraard, immens zal zijn, zal de verdere organisatie van deze centrale, supranationale instelling, met inbegrip van het verzekeren van een democratische (en niet louter technocratische) werking ervan, voldoende aandacht vergen. Het handelt daarbij niet enkel om kwesties als personeel en werkmiddelen, maar ook om de inbedding van de nieuwe, supranationale instelling in (de grondgebieden van) de deelnemende landen zelf.¹⁰⁷

---

105 Het is duidelijk dat men elke andere naam kan bedenken.

106 Bytsebier (2017: 443).

107 Hier wordt opnieuw verwezen naar mijn boek *Towards a New International Monetary Order*, waarin nader op deze vraagstukken is ingegaan. Zie Bytsebier (2017: hoofdstukken 4 en 5).

4.5.2 De EMU als inspiratiebron

Wat het hiervoor vermelde laatste punt betreft, zou de manier waarop de huidige EMU georganiseerd is, een belangrijke inspiratiebron kunnen vormen bij het vormgeven aan het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut. Er valt bijvoorbeeld te denken aan een organisatie-model waarbij in elk van de deelnemende landen een lokale ‘afdeling’ van de nieuwe, supranationale monetaire instelling zou worden ingericht teneinde deze laatste op het lokaal niveau van elk van de lidstaten vorm te geven.

Dat zou met andere woorden impliceren dat er twee operationele niveaus van de nieuw op te richten internationale monetaire orde komen voor te liggen. Aan de ene zijde zou er het niveau van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf zijn, dat zou worden bekleed met de centrale geldscheppende macht(en). Aan de andere zijde zou dit Nieuwe Monetaire Wereldinstituut omringd kunnen worden door een netwerk van centrale banken die actief zijn op het grondgebied van de deelnemende landen. In mijn boek *Towards a New International Monetary Order* is verwezen naar dit netwerk van centrale banken, in combinatie met het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf, als naar het ‘New Global System of Central Banks’ (NGSCB).¹⁰⁸

Er zal uiteraard ook een grote behoefte zijn aan een duidelijke taakverdeling tussen deze twee operationele niveaus van dat nieuwe mondiale systeem van centrale banken. Deze taakverdeling zou, bijvoorbeeld, kunnen inhouden dat het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut hoofdzakelijk verantwoordelijk is voor de (periodieke) ‘toewijzingen’ of ‘allocaties’ van nieuw geld aan de lidstaten zelf, alsook voor het algemene beleid van geldschepping ten behoeve van particuliere ondernemingen en instellingen, naast de particuliere burgers. Elk van de centrale banken van de deelnemende landen zou dan op haar beurt verantwoordelijk worden voor de uitvoering van dat algemene beleid van geldschepping ten behoeve van de particuliere sector in elk van de deelnemende landen,

---

108 Bytтеbier (2017: 444).

en ook voor het daadwerkelijk distribueren van nieuw gecreëerd geld aan deze particuliere sector (bv. door middel van kredietovereenkomsten met particulieren).

4.5.3 Bestuurlijke inrichting van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut

Een van de grootste problemen bij de totstandkoming van de voorgestelde, nieuwe internationale monetaire orde zal natuurlijk zijn dat ze op een voldoende democratische wijze zal moeten functioneren om te voorkomen dat het hier verdedigde nieuwe internationale monetaire systeem uiteindelijk slechter zou uitpakken dan het vigerende kapitalistische systeem, waarin de monetaire orde wordt gedomineerd door de particuliere banksector die ze voor zijn eigen (egoïstische) belangen en die van zijn aandeelhouders runt.

Wat het niveau van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf betreft, zou men bijvoorbeeld kunnen streven naar een systeem waarin alle deelnemende landen evenveel zeggenschap hebben, ongeacht hun respectievelijke economische positie. Indien er toch behoefte zou zijn aan een meer gewogen systeem van toewijzing van zeggenschap, zou het meest relevante criterium voor het toekennen van verschillende aantallen ‘stemmen’ aan elk van de deelnemende landen, het bevolkingsaantal kunnen zijn. Deze benadering vindt haar rechtvaardiging in het feit dat elk menselijk leven als even belangrijk moet worden beschouwd, wat betekent dat een bepaald, vast aantal mensen eenzelfde vertegenwoordiging in het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zou dienen te hebben.

Dat laatste zou zelfs kunnen impliceren dat het staatsconcept minder belangrijk wordt bij het toekennen van representatieve zetels in de organen van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut. Integendeel zou men bijvoorbeeld ook kunnen werken met een meer ‘regionale’ of ‘communautaire’ aanpak, wat zou kunnen betekenen dat, wat de vertegenwoordiging in de organen van het nieuwe instituut betreft, grotere landen zouden worden opgedeeld in verschillende regio’s die elk het recht krijgen om

een bepaald aantal vertegenwoordigers te sturen, terwijl kleinere landen eerder zouden kunnen worden gegroepeerd om ervoor te zorgen dat zij ook voldoende vertegenwoordigd zijn.

Voor het overige zou de verdere organisatieloga van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut gespiegeld kunnen worden aan die van het huidige IMF. Daarbij zou bijvoorbeeld gedacht kunnen worden aan de oprichting van een algemene vergadering van deelnemende landen, regio's en/of gemeenschappen, waarbij elk relevant land, en elke relevante regio of gemeenschap van mensen (waarbij, zoals gezegd, de territoriale grenzen niet noodzakelijkerwijs van doorslaggevende aard dienen te zijn om het recht op vertegenwoordiging te waarborgen) telkens een vertegenwoordiging in deze algemene vergadering zou hebben.¹⁰⁹ Aan een dergelijke algemene vergadering zou tevens de bevoegdheid kunnen worden verleend om wijzigingen aan te brengen in het basisverdrag (of de basisverdragen), naast de vaststelling van het algemene beleid van de Nieuwe Monetaire Wereldinstituut.

Naast de algemene vergadering zou het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut ook een of meer organen kunnen hebben die verantwoordelijk zijn voor het bestuur en de dagelijkse leiding. Zo zou een raad van 'directeuren' of 'gouverneurs' verantwoordelijk kunnen worden gemaakt voor de belangrijkste praktische beslissingen, zoals de uiteindelijke goedkeuring van de geldtoewijzingen aan de deelnemende landen, naast het bepalen van de algemene parameters voor het creëren van geld ten behoeve van de particuliere sector. Een orgaan van dagelijks bestuur zou op zijn beurt verantwoordelijk kunnen worden gemaakt voor meer dagelijkse bestuurszaken, zoals het aansturen van het personeel van het instituut, naast de afhandeling van de algemene administratie.

---

109 Met andere woorden: als eenmaal besloten is welke landen of groepen van landen, respectievelijk welke regio's of gemeenschappen die deel uitmaken van grote landen, elk een dergelijke vertegenwoordiging zullen hebben binnen die algemene vergadering, zal er geen behoefte meer zijn aan gewogen-stemrechtssystemen, omdat elk van die vertegenwoordigers een gelijke en enkele stem zal hebben in die algemene vergadering.

Wat betreft de mensen die de genoemde organen van het Nieuwe Monetair Wereldinstituut daadwerkelijk zullen bemannen, kan men verder alleen maar de hoop uitspreken dat deze benoemingen niet alleen gebaseerd zullen worden op het lidmaatschap van de traditionele politieke partijen van de deelnemende landen (gezien de verschillende vormen van oneerlijkheden die uit een dergelijk representatiemodel voortvloeien), maar dat men ook meer directe benoemingen van gewone mensen in overweging zal nemen. Een idee zou zelfs kunnen zijn dat voor elk relevant land (dan wel groep van (kleine) landen, gemeenschap of regio) een representatief mandaat zou worden vervuld door twee vertegenwoordigers die samen optreden, één die door de nationale regering of het nationale parlement (of een ander representatief bestuursorgaan) wordt benoemd, en een tweede die via een systeem van loterij onder het brede publiek wordt geselecteerd. Daarenboven zouden dergelijke vertegenwoordigingsopdrachten telkens voor een periode die zowel eenmalig als in de tijd beperkt is, kunnen worden verleend, bijvoorbeeld voor een niet-verlengbare periode van vier jaar, zonder dat uitzonderingen op een dergelijke regel worden geaccepteerd, om te voorkomen dat vertegenwoordigers te zeer gewend zouden raken aan het vervullen van een dergelijke functie (en de daarmee gepaard gaande macht).

De verdere organisatie van elk van de centrale banken van de deelnemende landen zou tot slot kunnen worden gespiegeld aan de organisatie van het Nieuwe Monetair Wereldinstituut zelf. Ook daar zou men kunnen denken aan een algemene vergadering van vertegenwoordigers, een bestuursorgaan en een orgaan voor het dagelijks bestuur. Op het niveau van de nationale centrale banken zou men eveneens verder kunnen denken aan 'dubbele mandaten', waarbij elke vertegenwoordigende functie tegelijkertijd wordt vervuld door één persoon die door de regering of wetgevende macht wordt benoemd, en een tweede die wordt benoemd onder de leden van het grote publiek door middel van een systeem van loterij.

4.6 Een nieuw systeem van geldschepping

4.6.1 *Het creëren van nieuw geld voor de deelnemende landen*

4.6.1.1 OVER DE ONDOELTREFFENDHEID, ONRECHTVAARDIGHEID EN ARBEIDSINTENSITEIT VAN DE VIGERENDE BELASTINGSTELSELS

Een van de eerste taken van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zou gelegen zijn in het creëren en toekennen van nieuw geld aan de deelnemende landen (en/of regio's of gemeenschappen van dergelijke landen) zelf. Het revolutionaire opzet van de nieuwe, internationale monetaire orde zou in dit verband zijn dat de geldcreatie ten behoeve van de overheid in de breedste zin van het woord – naast landen zou het bijvoorbeeld ook andere supranationale overheidsorganisaties kunnen betreffen – op een volledig 'gratis' wijze zou gebeuren, wat zou toelaten dat de overheid volledig kan worden onttrokken aan het juk van de particuliere financiële sector.

In het huidige kapitalistische economische systeem zijn staten, zoals in hoofdstuk 1 uiteengezet, in wezen afhankelijk van twee bronnen van inkomsten, met name:¹¹⁰

- 'belastingen' in de breedste zin van het woord – naast belastingen in de enge (juridische) betekenis van het woord, handelt het om vergelijkbare soorten 'bijdragen' of 'heffingen', die alle als gemene deler hebben dat ze berusten op betalingen die de overheid aan het grote publiek oplegt;
- kredieten die op de financiële markten (en/of uit de handen van andere categorieën van schuldeisers) worden verkregen.

---

110 De voornaamste nuancering betreft de macht die het IMF heeft om uit het niets SDR's te creëren en die uit te delen aan de IMF-lidstaten, een macht die gebaseerd is op eerder in de geschiedenis gedane voorstellen van John Maynard Keynes (1883-1946), maar die tot nu toe nauwelijks wordt gebruikt.

Verder worden de meeste supranationale organisaties zelf gefinancierd door middel van lidmaatschapsgelden die worden gedragen door de staatsbegrotingen.

Een rode draad in de geschiedenis van de mensheid is dat systemen waar staten hun belangrijkste inkomsten uit belastingen halen in de meeste gevallen (1) ineffectief, (2) onrechtvaardig en (3) extreem arbeidsintensief zijn gebleken.

Belastingheffing is in eerste instantie een uiterst ‘ondoeltreffend’ middel om de overheid te financieren, wat blijkt uit het feit dat de meeste landen in de wereld te maken hebben met extreme begrotingstekorten (enkele zeldzame uitzonderingen niet te na gesproken, zoals (kleine) landen die zichzelf tot belastingparadijzen hebben omgevormd en landen met een enorm buitenlands inkomen wegens de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen op hun grondgebied, zoals ruwe olie).

Onder impuls van het economisch neoliberalisme is de methode van belastingheffing voor de burgers van de meeste landen ter wereld tevens uiterst ‘onrechtvaardig’ geworden, wat blijkt uit het feit dat in de meeste landen van de wereld vooral de lagere (arme en midden)klassen van de samenleving het meest te lijden hebben onder de belastingheffing, terwijl, als gevolg van een veelheid aan factoren,¹¹¹ het fortuin van de rijken en de extreem rijken in tal van landen relatief onbelast blijft.¹¹²

Ten derde heeft de methode van overheidsfinanciering uit belastingheffing ten nadele van het brede publiek bewezen zeer ‘arbeidsintensief’ te zijn, zowel op het niveau van de overheid die belastingen oplegt, als op

---

111 Zoals de wettelijke regels die het vrije verkeer van kapitaal garanderen, naast allerlei vormen van beïnvloeding van de overheid, waaronder lobbying en chantage (in de hedendaagse literatuur aangeduid als ‘corporatocratie’, in wezen een hedendaagse vorm van aristocratie).

112 Het gevolg is dat de moderne belastingheffing getuigt van een extreme mate van onrechtvaardigheid, zelfs in de klassieke aristotelische zin van het woord (zie Bytsebier (2017: 117)) en waarvoor zo goed als geen enkel land ter wereld op zoek is naar eerlijke en rechtvaardige oplossingen.

het niveau van de armen en de middenklasse, maar ook van de resem aan kleine ondernemingen (bv. eenmanszaken en andere ondernemingen die kleinschalig opereren)¹¹³ die de zware belastingen dienen te ondergaan.¹¹⁴

Deze belastingheffing gebeurt ook vaak op de meest agressieve manier. Als gevolg daarvan dienen zo goed als alle landen ter wereld een enorme staf van duizenden ambtenaren in te zetten, met als enige taak ervoor te zorgen dat mensen uit de arme en middenklassen zo efficiënt mogelijk worden beroofd van de opbrengst van hun zware arbeid. Dat gebeurt verder, in toenemende mate, enkel nog om ervoor te zorgen dat staten hun neoliberale beleid om de vrije markten zo vrij mogelijk te maken, zouden kunnen voortzetten, zodat het fortuin van de rijken en zeer rijken met de seconde verder kan aangroeien ten koste van de hardwerkende bevolking. Daarmee worden de enige taken in het leven van deze laatsten om (zo veel mogelijk) te werken en belastingen te betalen (naast consumeren en (consumenten)krediet(en) aan te gaan, waarvan het doel er eveneens in bestaat om de rijken van de planeet, letterlijk met de seconde, nog rijker te maken).

---

113 Een van de problemen van het recht is dat, onder neoliberale impuls, ondernemingen in toenemende mate over eenzelfde kam geschoren worden (en bv. aan dezelfde rechtsregels onderworpen worden), niettegenstaande er binnen de categorie van ondernemingen, uiteraard, grote verschillen spelen. Een constante lijkt wel te zijn dat hoe grootschaliger een onderneming wordt, hoe meer ze deelachtig wordt aan de negatieve impact van het kapitalisme.

114 Inderdaad zijn de (neoliberale) belastingstelsels ook voor de belastingplichtigen zelf uitermate tijdrovend, waarbij particulieren veel tijd moeten besteden aan het invullen van belastingformulieren en het op orde houden van hun administratie – voor private ondernemingen betreft dat in de regel ook hun boekhouding – wat ook de grote maatschappelijke behoefte verklaart aan allerlei op de vrije markt aangeboden ‘diensten’ die zogenaamd bedoeld zijn om (vaak tegen extreem hoge tarieven) mensen en ondernemingen te ‘helpen’ bij het vervullen van deze taken. Dat heeft op zijn beurt dan weer geleid tot de opkomst van enorme imperiums van accountancy-, audit- en adviesbureaus.

4.6.1.2 WAAROM LANDEEN OP SCHULDFINANCIERING STEUNEN EN WAAROM DAT VOLSTREKT ONETHISCH IS

Als gevolg van (in het bijzonder de eerste van) de drie hiervoor vermelde, inherente kenmerken van het neoliberale fiscale beleid, zijn tal van landen, sterker dan ooit in de geschiedenis, in extreme mate afhankelijk geworden van kredietfinanciering om begrotingstekorten op te vangen.

Het is daarbij duidelijk dat, de afgelopen jaren, de schuldenlast van tal van landen onder het juk van het economisch neoliberalisme recordhoogten heeft bereikt,¹¹⁵ wat tegelijkertijd neoliberale beleidsmakers echter niet al te veel zorgen lijkt te baren, in de mate dat de schuldenlast van dergelijke landen immers de rijken en zeer rijken, via hun participaties in banken en andere financiële instellingen die staatsleningen verstrekken (of, bij uitbreiding, in staatsobligaties of soortgelijke financiële instrumenten beleggen), een belangrijke bron van inkomsten biedt. Op deze manier heeft de overheidsfinanciering zich de afgelopen decennia zelf ontwikkeld tot slechts één van de vele neoliberale beleidsinstrumenten die ervoor zorgen dat de rijken en zeer rijken van de planeet letterlijk rijker worden ten koste van de armen en de middenklassen die dat alles moeten ondergaan. Het helpt tevens de toenemende kloof te verklaren die optreedt tussen een zeer kleine elite van (extreem) rijke mensen, en de grote massa's armen tot extreem arme mensen over de hele wereld, zelfs in de traditionele welvarende landen. We verwijzen hier verder naar hoofdstuk 3.

Hoe verontrustend de ontwikkeling van de overheidsfinanciering tijdens de afgelopen decennia ook mag zijn geweest, het blijft des te meer verrassen dat neoliberale beleidsmakers jaar na jaar – en zelfs in de nasleep van de ernstigste financiële en/of economische crisissen, zoals die van 2007-2008 en die van 2020-2021 – hierin geen enkele verandering willen

---

115 Zie <https://www.nationaldebtclocks.org/>. Zie ook hoofdstuk 3.

Op de datum van het uitschrijven van deze zinnen (met name op 12 november 2021) bedroeg de globale schuldenlast (van alle landen in de wereld samen), maar liefst ruim 83,396 biljoen dollar.

brenge. Het blinde geloof dat blijvend gehecht wordt aan het vigerende geldmechanisme en aan de geldende fiscale praktijken – hoewel die bijvoorbeeld de afgelopen zeven jaar samen verantwoordelijk zijn geweest voor een aangroei van de totale, mondiale publieke schuldenlast met een gemiddelde van drie biljoen dollar per jaar – lijkt daarbij gebaseerd te zijn op de (neoliberale) optimistische visie dat economische groei eindeloos kan toenemen, in alle landen van de wereld tegelijkertijd (een geloofssysteem dat, zoals vermeld, als een van de belangrijkste drijfveren van het eerder genoemde private geldscheppingsysteem zelf geldt).¹¹⁶

4.6.1.3 ALLOCATIES ALS DE NIEUWE BELANGRIJKSTE METHODE VAN OVERHEIDSFINANCIERING

Om een rechtvaardiger economisch en monetair systeem tot stand te brengen, is er bovenal nood aan een effectievere, rechtvaardigere en tegelijkertijd minder arbeidsintensieve methode van overheidsfinanciering. In het kader van de hier¹¹⁷ voorgestelde, nieuw op te richten internationale monetaire orde, zouden de momenteel gangbare methoden

---

116 Zoals in hoofdstuk 3 nader is toegelicht, is deze aanpak bovendien verantwoordelijk voor een aantal van de belangrijkste problemen waarmee de wereld vandaag wordt geconfronteerd, waaronder de vele verwoestende gevolgen van het kapitalistische economische systeem voor het milieu in de wereld.

Men kan zelfs stilaan beginnen te vrezen dat, om van onder de puin hoop te raken die door decennialang volgehouden neoliberal beleid is ontstaan, zelfs opnieuw een gewapend conflict nodig zal zijn (zoals eerder in de geschiedenis oorlogen en de verwoestingen die zij veroorzaken, de enige gebeurtenissen zijn geweest die regeringen hebben kunnen dwingen om beleidsbeslissingen te beginnen nemen die toch zekere antwoorden boden op de enorme problemen waarmee het (ongebreedelde) kapitalisme de mensheid blijft opzadelen, telkens opnieuw). Men kan verder alleen maar hopen dat het niet zover komt, vooral in het licht van het feit dat, onder de heerschappij van conservatief beleid, sommige van de leidende naties ter wereld het ook nog eens nodig hebben gevonden om voorraden op te bouwen van de meest vernietigende wapenarsenalen, wat impliceert dat een gewapend conflict tegelijkertijd een definitieve eindoplossing zou kunnen bieden voor de vele problemen die de mensheid, handelend in overeenstemming met de (neo)liberale credo's van egoïsme en hebzucht, in de loop van haar evolutie heeft gecreëerd. Laat ons echter vooral hopen dat de mens in plaats daarvan inventief genoeg zal zijn om, binnen afzienbare tijd, een alternatief monetair en economisch systeem uit te werken dat niet langer wordt gekenmerkt door de vele problemen die het kapitalisme met zich meebrengt.

117 Net als in mijn vorige boeken. Zie Byttebier (2015a) en Byttebier (2017).

van overheidsfinanciering (zoals gezegd, gebaseerd op het belasten van de lagere en middenklasse, en op het aanvullen van begrotingstekorten door middel van marktkredieten) worden vervangen door allocaties uitgaande van het (op te richten) Nieuwe Monetaire Wereldinstituut. Hoe revolutionair een dergelijk idee ook mag klinken,¹¹⁸ soortgelijke ideeën zijn al eerder in de geschiedenis verdedigd, bijvoorbeeld door John Maynard Keynes¹¹⁹ en Karl Marx.¹²⁰

In plaats van de bevoegdheid om nieuw geld te creëren in handen te laten van particuliere (commerciële) banken, zou de nieuw op te richten internationale monetaire orde, wat betreft de geldschepping ten behoeve van landen (naast zekere internationale en supranationale organisaties), gebaseerd worden op het verlenen van de bevoegdheid aan het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut om periodiek toewijzingen te doen van werkingsbudgetten aan elk van de deelnemende landen (naast zekere supranationale internationale organisaties). Deze toewijzingen zouden neerkomen op het verstrekken van geld ‘uit het niets’ – zoals luidens het vigerende, kapitalistische geldcreatiemodel tevens het geval is met giraal geld dat door particuliere (commerciële) banken wordt gecreëerd wanneer die een kredietovereenkomst met een kredietnemer aangaan – en dat door de ontvanger van dergelijke toewijzingen niet moet worden terugbetaald (in tegenstelling tot krediet).

Een dergelijk systeem, waarbij landen (naast bepaalde andere overheidsinstellingen) nieuw geld krijgen op basis van allocaties (of rechtstreekse toewijzingen), zou in de plaats komen van de huidige systemen van

---

118 Aanhangers van de neoliberale ideologieën zullen dat idee hoogstwaarschijnlijk beschouwen als ‘utopisch’ of ‘(te) links’, of op welke soortgelijke manier ze gewoonlijk ook reageren op enige oplossing die wordt aangedragen voor de enorme problemen waarin ze de wereld en de mensheid hebben meegesleept.

119 Bij het nadenken over de grondslagen waarop de nieuwe monetaire orde die na de Tweede Wereldoorlog zou worden gevestigd, zou steunen. Er wordt hier gezinspeeld op het Bretton Woods-systeem van 1944 dat heeft geleid tot de oprichting van het IMF.

120 Die beargumenteerde dat het kapitalistische systeem van particuliere geldschepping het best zou worden vervangen door een systeem waarin de macht om nieuw geld te creëren terug een publiek karakter zou krijgen.

belastingheffing en schuldfinanciering, wat betekent dat, in de nieuwe monetaire wereldorde, de deelnemende landen (naast zekere internationale en supranationale organisaties), geen belastingen (of soortgelijke rechten of bijdragen) meer zullen hoeven te heffen of krediet zullen hoeven op te nemen. Met andere woorden zouden de aan de nieuwe monetaire wereldorde deelnemende landen niet langer belastings- en schuldenlanden zijn.

Het is duidelijk dat de organisatie van een dergelijk toewijzingssysteem een revolutionaire verandering zou betekenen in vergelijking met de heersende systemen van overheidsfinanciering. Het behoeft dan ook weinig betoog dat er in de context van een dergelijk nieuw internationaal monetair systeem een enorme behoefte zal zijn aan checks-and-balances die ervoor dienen te zorgen dat de toewijzingen die ten gunste van de deelnemende landen (naast bepaalde andere organisaties) zullen worden verricht, binnen redelijke grenzen zullen verlopen, zowel om erover te waken dat het geld zijn waarde behoudt,¹²¹ als om te verzekeren dat het uitgavenpatroon van de deelnemende landen, onder gelding van de nieuwe internationale monetaire orde, binnen redelijke grenzen wordt gehouden.

Teneinde deze doelstellingen te verzekeren zal er, positief benaderd, behoefte zijn aan een duidelijk inzicht in het geheel van de taken van algemeen belang waarvoor de regeringen van de deelnemende landen zullen dienen in te staan (naast die van de andere overheden die op deze manier zullen worden gefinancierd) en waarvoor ze de vermelde periodieke allocaties of toewijzingen zullen ontvangen. Dat geheel van taken van algemeen belang zal bovendien voor alle deelnemende landen min of meer gelijk moeten zijn, zodat het begrip 'algemeen belang' overal ter wereld eenzelfde invulling zal krijgen, wat op zijn beurt zal bijdragen tot het creëren van een sociaal-economische wereldorde waarin alle mensen,

---

121 Gezien het feit dat wanneer er te veel geld wordt gecreëerd, het vertrouwen van het publiek in geld verloren kan gaan en dat geld zelfs zijn waarde kan verliezen, een doemscenario dat het koste wat het kost moet worden voorkomen.

waar ze ook geboren zijn of wonen, verzekerd zijn van gelijke levenskansen.

Het geheel van taken van algemeen belang waarvoor het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut de allocaties ten behoeve van de deelnemende landen zal verrichten, zal daarbij in concreto betrekking kunnen hebben op de financiering van zaken zoals openbaar onderwijs, een (redelijk) vast inkomen voor elke inwoner van de planeet, gezondheidszorg (in de brede zin van het woord), infrastructuurwerken, en cultuur, naast bepaalde andere openbare diensten waarvoor de neoliberale staten nu ook al instaan, zoals veiligheid en justitie. In hoofdstuk 5 zal verder op deze kwestie worden teruggekomen.

Het spreekt voor zich dat – binnen algemene parameters die bij verdrag zullen worden vastgelegd – het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf het best kan worden bekleed met de bevoegdheid om een dergelijke lijst van taken van algemeen belang uit te werken. De inhoud van een dergelijke lijst zal bovendien, minstens ten dele, afhankelijk kunnen worden gemaakt van lokale of culturele factoren en zal tevens in de loop van de tijd kunnen evolueren. De besluitvorming over het bedrag van de jaarlijkse allocaties die aan elk van de deelnemende landen zal worden toegekend om hen in staat te stellen hun taken van algemeen belang te vervullen, zal bovendien dienen te worden genomen in overeenstemming met duidelijke en transparante werkingsvoorschriften van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut.

Een idee zou daarbij bijvoorbeeld kunnen zijn dat elk van de deelnemende staten jaarlijks zelf een eigen budget zou opstellen (met vermelding van hun financiële behoeften om hun taken van algemeen belang te vervullen) voor het volgende – of een meer toekomstig – jaar, en dit budget dan ter goedkeuring zou voorleggen aan het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut. Aan de zijde van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zou dit budget dan kunnen worden bekeken door een panel bestaande uit vertegenwoordigers van een bepaald aantal van de andere deelnemende landen, waarbij de samenstelling van dit panel zou kunnen

variëren per begrotingsronde en bovendien gebaseerd zou kunnen worden op een systeem van toeval (bv. loterij), zodat het budget van elk land, op een vergelijkbare eerlijke manier, zou worden beoordeeld door de vertegenwoordigers van een groep van telkens andere landen. Op basis van de bevindingen van deze panels zou de raad van bestuur van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut er dan vervolgens toe kunnen beslissen om de gevraagde toewijzingen – al dan niet rekening houdend met aangebrachte collecties – daadwerkelijk aan de deelnemende landen toe te kennen. Naast deze periodiek – bijvoorbeeld jaarlijks – terugkerende, toewijzingen zou het kader van het nieuwe instituut het ook mogelijk kunnen maken om speciale budgetten toe te kennen voor onvoorziene gebeurtenissen (zoals natuurrampen, of humanitaire hulp).

4.6.2 Het creëren van nieuw geld voor de particuliere sector

In het kader van de nieuw op te richten internationale monetaire orde zal er ook dienen te worden nagedacht over geschikte methoden om nieuw geld ter beschikking te stellen aan de particuliere sector.

Zoals al uiteengezet, hebben particulieren (in de ruimste zin van het woord) onder gelding van het (de) vigerende monetaire systeem(en) toegang tot nieuw geld via kredieten die hen door particuliere banken worden verstrekt.

Geheel in overeenstemming met de uitgangspunten en werkingsmethodes van het kapitalisme dienen degenen die het meest behoeftig zijn daarbij vaak de hoogste prijs voor dergelijke kredieten te betalen – meestal in de vorm van zogenaamde ‘interesten’ – wat wordt gerationaliseerd in het licht van de vermeende hogere risico’s die dergelijke kredieten aan arme(re) kredietnemers met zich (zouden) meebrengen. Deze waarheid geldt bovendien voor een grote verscheidenheid aan particuliere kredietnemers, gaande van particulieren tot ondernemingen, naast allerlei andere soorten van private instellingen. Als gevolg daarvan getuigt het vigerende, particuliere geldscheppingsstelsel op basis van bankkredieten,

zoals met vrijwel alle kapitalistische mechanismen het geval is, van een extreme onrechtvaardigheid.

Binnen de nieuw te vestigen internationale monetaire orde met als onderliggend opzet om een wereldeconomie te creëren die gebaseerd is op solidariteit, altruïsme en op een bereidheid van mensen om voor elkaar te leren zorgdragen, in plaats van op egoïsme en hebzucht, zou ook de manier waarop particulieren toegang (ver)krijgen tot nieuw (gecreëerd) geld op een totaal andere manier kunnen verlopen. Zo bijvoorbeeld zou er in eerste instantie ruimte kunnen worden gemaakt voor een universeel vast basisinkomen. Dat zou betekenen dat uit de periodieke allocaties die de deelnemende landen van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zullen ontvangen, elk van de deelnemende landen een vast basisinkomen zou kunnen toekennen aan zijn inwoners. Het bedrag van een dergelijk basisinkomen zal daarbij de inwoners van de deelnemende landen in staat dienen te stellen om een menswaardig leven te leiden en tegelijkertijd voldoende gemotiveerd te blijven om op constructieve wijze bij te dragen aan het sociaal-economisch leven zelf. Ten tweede zouden particulieren, om andere dan de meest elementaire levensbehoeften te financieren, toegang kunnen krijgen tot systemen van krediet dat wordt verleend door de nationale centrale bank van het land waar zij wonen.

Zoals eerder uiteengezet, zou het daarbij de bedoeling zijn dat de nieuwe internationale monetaire orde, wat betreft het creëren van nieuw geld voor de particuliere sector, georganiseerd zou worden via een netwerk van nationale, centrale banken in elk van de deelnemende landen (die het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf omkaderen). Het zou dan de verdere bedoeling zijn dat alle particulieren die in een bepaald deelnemend land wonen, toegang krijgen tot de nationale, centrale banken van dat land via een netwerk van kantoren die verspreid zijn over het grondgebied waar die kantoren actief zullen zijn.

Aan deze nationale centrale banken zelf zou bovendien de bevoegdheid kunnen worden verleend om aan dergelijke particulieren en private ondernemingen (en andere private instellingen) nieuw geld te

verstrekken door middel van een verscheidenheid aan kredieten, die bovendien gebaseerd zouden kunnen zijn op het principe dat hoe meer een particulier een krediet nodig heeft om een meer elementaire behoefte te financieren, hoe goedkoper de prijs voor een dergelijk krediet zou zijn, variërend van kredieten tegen een laag rentepercentage, tot kredieten die geen rentekosten met zich meebrengen, tot zelfs kredieten tegen een negatieve rentevoet (die in feite zouden neerkomen op subsidies aan particulieren).

Het spreekt voor zich dat daartoe een transparant en voldoende gedetailleerd wettelijk kader aan voorschriften vereist zal zijn, waarin duidelijk wordt vastgelegd onder welke voorwaarden elk van de diverse categorieën van kredieten ontvangen kan worden. Dit rechtskader zou bovendien, wat de elementaire beginselen betreft, op het niveau van het Nieuwe Monetair Wereldinstituut zelf kunnen worden uitgevaardigd, waarna meer gedetailleerde uitvoeringsregels op het niveau van de nationale centrale banken van elk van de deelnemende landen verder zouden kunnen worden tot stand gebracht.

Wat mensen – of ‘natuurlijke personen’ – zelf betreft, zouden ‘goedkope’ kredieten bijvoorbeeld kunnen worden verstrekt voor de financiering van fatsoenlijke huisvesting of basisvervoer (zoals een persoonlijke of gedeelde auto), naast kredieten voor de financiering van bepaalde essentiële goederen (zoals huishoudelijke artikelen) en voor een persoonlijke beroepsopleiding (dat laatste echter alleen voor vormen van zeer gespecialiseerd onderwijs die niet zouden kunnen worden gevolgd in het kader van de volledig ‘gratis’ openbare onderwijsstelsels die uit de allocaties aan elk van de deelnemende landen zelf zullen worden opgezet).

Met betrekking tot rechtspersonen (zoals ondernemingen in de vorm van een (kapitaal)vennootschap, naast verenigingen of stichtingen zonder winstoogmerk en soortgelijke particuliere instellingen) zouden de nationale centrale banken van elk van de deelnemende landen een meer gediversifieerd kredietbeleid kunnen uitwerken. Daar zou de toegang tot nieuw geld op basis van dergelijke kredieten afhankelijk kunnen worden

gemaakt van criteria van goed zedelijk gedrag, waarbij de prijs van een dergelijk krediet hoger of lager kan worden gesteld op basis van een reeks van – meer specifieke – criteria, zoals de impact van de onderneming of andere particuliere entiteit op de samenleving, het al dan niet winstgevende karakter van een dergelijke onderneming of andere entiteit, de schadelijke of niet-schadelijke aard van de producten die zij maakt, de vraag of de entiteit al dan niet een doelstelling van algemeen belang dient, de vraag of zij al dan niet het milieu vervuult (en zo ja, in welke mate), de vraag hoe zij haar arbeidskrachten behandelt, naast tal van andere soortgelijke kwesties.

Ook hier geldt als verdere bedenking dat de criteria op basis waarvan een aan een dergelijke rechtspersoon te verlenen krediet goedkoper of duurder wordt gemaakt, het best zouden worden vastgelegd in een transparant, voldoende duidelijk en rechtvaardig juridisch kader dat, wat betreft de beginselen, op het niveau van het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zelf zou moeten worden opgesteld en dat vervolgens door elk van de nationale centrale banken van de deelnemende landen verder zou worden uitgewerkt in concretere, lokale uitvoeringsvoorschriften.

4.7 Slotopmerkingen over het voorgestelde nieuwe monetaire stelsel

Uiteraard zullen nog vele andere (praktische) zaken moeten worden overwogen voordat de hier voorgestelde nieuwe, internationale monetaire orde haalbaar wordt. Wat deze andere zaken betreft, volstaan we hier met een verwijzing naar de blauwdruk voor de nieuwe internationale monetaire orde die al in mijn eerdere werk is uitgewerkt.¹²²

---

122 Zie vooral Bytsebier (2017). Zie ook Bytsebier (2015a).

Hoofdstuk 5

Een nieuw 'zorgstaatmodel'

5.1 De achteruitgang van het model van de welvaartsstaat vanaf de jaren zeventig

Zoals al is uiteengezet, werd in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw waarschijnlijk een van de belangrijkste experimenten in de loop van de geschiedenis ondernomen om een rechtvaardige maatschappelijke orde te creëren, met name de pogingen om, althans in de westerse wereld, zogenaamde 'welvaartsstaten' te installeren.

Het begrip 'welvaartsstaat' is, zoals al in hoofdstuk 2 is aangegeven, in wezen een verzamelbegrip dat verwijst naar een staat die verschillende mechanismen van sociaaleconomische planning toepast die tot doel hebben om de werkende bevolking en, bij uitbreiding, de zwakken en armen in de samenleving, een elementaire bescherming te bieden tegen de uitbuitingsmechanismen van het (ongebreidelde) kapitalisme.

Er valt daarbij aan te nemen dat de totstandkoming van de welvaartsstaat voor een groot deel mogelijk is gemaakt dankzij de economische heropleving van de westerse wereld in de periode na de Tweede Wereldoorlog, vooral ook omdat deze heropleving, in ieder geval in Europa, tot stand is gekomen door middel van staatsplanning en niet door alles aan de onzichtbare handen van de vrije markt over te laten. Waarschijnlijk was een andere factor waarom de westerse ondernemerswereld toch bereid

Hoe economie het probleem werd

werd bevonden om samen te werken met de overheid bij het opzetten van de welvaarstaten, de in de jaren veertig en vijftig heersende angst dat communistische partijen te succesvol zouden worden en de controle over de westerse wereld naar zich toe zouden trekken.

De in de voorgaande alinea's genoemde inspanningen zouden, althans in de westerse wereld, zij het met veel variatie van staat tot staat, leiden tot het opzetten van diverse door de staat gefinancierde publieke diensten en socialezekerheidsstelsels, alle gekenmerkt door het feit dat zij worden/ werden gefinancierd uit financiële middelen die door de staat worden geïnd door middel van belastingen, of heffingen die worden geïnd voor speciale doeleinden.

Al vanaf de beginperiode stond een deel van de ondernemerswereld echter weigerachtig tegenover deze systemen, omdat, in overeenstemming met de opvattingen van de klassieke economische theorieën, zoals het (economisch) liberalisme – en later in de tijd, het economisch neoliberalisme – welvaart uitsluitend wordt gecreëerd door economische inspanningen, wat impliceert dat de winsten van dergelijke inspanningen volledig aan de ondernemerswereld (m.a.w. aan de klasse van ondernemers) moeten toevloeien en niet met anderen dienen te worden gedeeld. In elk geval mogen dergelijke winsten niet worden overgedragen aan het staatsgezag om mechanismen op touw te zetten voor de herverdeling van de rijkdom die de economie voortbrengt en/of voor het creëren van maatschappelijke rechtvaardigheid.

Een tweede argument dat door de tegenstanders van het welvaartsstaatmodel werd ontwikkeld, was dat systemen van publieke dienstverlening en van sociale zekerheid luiheid belonen (door 'gemakkelijk' geld uit te delen aan mensen die niet willen werken) en vlijt afstraffen (door ijverige mensen te beroven van hun welverdiende inkomsten via belastingen of soortgelijke bijdrageregelingen). Bovendien zou, overeenkomstig de klassieke economische theorieën, iedereen die actief is binnen de sociaal-economische orde dat uitsluitend moeten doen door private contractsluiting met andere sociaal-economisch actieve entiteiten. In overeen-

stemming met dit ideeëngoed wordt iedereen geacht om zelf zijn eigen belangen te behartigen door goede contracten te onderhandelen. Voor de aanhangers van de klassieke economische theorieën dient dat in elk geval te gelden wat betreft de relatie tussen werkgevers en werknemers, wat zich, zoals al is uiteengezet, onder meer vertaalt in de zogenaamde 'ijzeren loonwet', een van de centrale economische theorieën van het kapitalisme die tot vandaag het leven van miljarden mensen die in dienst zijn van kapitalistische ondernemingen, blijft bepalen. De benadering geldt echter net zo goed voor alle vormen van diensten (die daarom niet door de overheid mogen worden aangeboden, maar aan de vrije markt moeten worden overgelaten), als voor sociale risico's (waarvoor geen systemen van publieke, sociale zekerheid mogen worden opgezet, maar die integendeel moeten worden opgevangen door op de markt aangeboden particuliere verzekeringen). In deze visie op de economie is er, met andere woorden, geen ruimte voor inmenging van de staat in particuliere relaties, laat staan voor enige vorm van staatsplanning, en zeker niet voor het opleggen door de overheid van belastingen of andere soorten bijdragen aan ondernemingen om openbare diensten en/of socialezekerheidsstelsels te financieren.¹²³

Zolang de economieën van de westerse wereld sterk genoeg bleven, bleef het experiment van invoering van het model van de welvaartsstaat grotendeels getolereerd, zelfs door de klasse van rijke ondernemers, hoewel tegelijkertijd aangestipt moet worden dat dit ten koste ging van andere delen van de wereld, zoals de koloniale en voormalige koloniale gebieden van de westerse landen die systematisch werden beroofd van hun natuurlijke rijkdommen om de westerse wereld te doen gedijen. Vanaf de jaren zeventig zou het mondiale economische evenwicht echter een aantal fundamentele veranderingen ondergaan als gevolg van diverse factoren, zoals de voortdurende (en extreem dure) oorlogen die de Verenigde

---

123 Voor zover dergelijke beschermende systemen die in het verleden werden geïnstalleerd nog steeds worden getolereerd onder de dictaten van het economisch neoliberalisme, wil deze laatste doctrine dat die, in afwachting van hun volledige afbouw, exclusief zouden worden gefinancierd door de lagere en de middenklasse te belasten, en niet de ondernemerswereld en de rijke klassen van ondernemers.

Staten in overzeese gebieden voerden en die enorme tekorten in de Amerikaanse overheidsfinanciën veroorzaakten, naast de vorming van een prijs- en productiekartel tussen enkele van de belangrijkste olieproducerende landen (OPEC), waardoor de prijs van ruwe olie, die toen zowel de letterlijke als de metaforische brandstof van de (westerse) industriële wereld vormde (en waarschijnlijk nog steeds vormt), de hoogte in schoot. Als gevolg van deze laatst vermelde factor zag de westerse ondernemerswereld de winstmarges aanzienlijk dalen, terwijl de eerste van deze factoren uiteindelijk mee ten grondslag lag aan de ineenstorting van het internationale valutawisselmechanisme dat initieel deel uitmaakte van de in 1944 opgerichte monetaire orde van Bretton Woods. Deze factoren hielpen samen het klimaat te scheppen voor de doorbraak van verschillende economische scholen die een ideeëngoed begonnen uit te dragen dat sindsdien bekend is geworden onder de verzamelnaam '(economisch) neoliberalisme'.

Deze (economisch-)neoliberale gedachtescholen hadden als gemeenschappelijke noemer dat ze het model van de welvaartsstaat verantwoordelijk hielden voor de schadelijke financiële situatie waarin de westerse wereld zich in toenemende mate ging bevinden. De aanhangers van het (economisch) neoliberalisme gingen er daarbij van uit dat het model van de welvaartsstaat eenvoudigweg financieel onbetaalbaar was en dat de enorme schulden die sommige westerse staten toen al cumuleerden, vooral waren ontstaan als gevolg van de hoge uitgaven voor openbare diensten en systemen van sociale zekerheid. Dit basisstandpunt van het (economisch) neoliberalisme, dat sinds die tijd in essentie hetzelfde is gebleven, werd bijvoorbeeld treffend uiteengezet door Milton Friedman in zijn beroemde essay *Why Government is the Problem*,¹²⁴ die daarmee meteen ook een neoliberale blauwdruk¹²⁵ leverde voor hoe een minimale

---

124 Zie Friedman (1993).

125 Waar Milton Friedman (1912-2006) op zijn minst nog de moeite nam om zijn geloofssysteem te laten klinken als een economische theorie, bracht Ayn Rand (1905-1982) haar soortgelijke theorieën botweg naar voren in de vorm van pseudofilosofische pamfletten die in algemene zin stelden dat de mens zich binnen de sociaaleconomische orde zo egoïstisch mogelijk moet gedragen, een boodschap die sindsdien zowel de rijken en de machtigen van de planeet, als de marionetpolitici die zij aan

staat dient om te gaan met sociaal-economische vraagstukken, met name door zich er zo weinig mogelijk mee in te laten, behalve dan via het scheppen van een klimaat waarin de markten zo vrij mogelijk kunnen functioneren (naast het subsidiëren van grote ondernemingen, zoals falende kredietinstellingen of autofabrikanten, en het oprichten van politie- en legerkorpsen om privé-eigendommen, op zowel nationaal als internationaal niveau, te beschermen).

Op basis van deze neoliberale theorieën begonnen, vanaf de jaren tachtig, in heel de westerse wereld neoliberale regeringen hun zware aanval op het model van de welvaartsstaat, wat resulteerde in een wereldwijde, geleidelijke en systematische ontmanteling van een grote verscheidenheid aan collectieve beschermingssystemen die pas kort daarvoor waren geïnstalleerd (met name in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog), waaronder systemen van sociale zekerheid en openbare diensten.

Op dit moment is dit proces van ontmanteling van het model van de welvaartsstaat nog steeds volop aan de gang op wereldwijde schaal. De laatste jaren gebeurt ze, in toenemende mate, zelfs op een volledig onverbloemde manier (*cf.* het beleid dat de EMU voert), waarbij zelfs niet meer wordt getracht om te beweren dat dergelijke ontmantelingsinspanningen het algemeen belang het best dienen (wat uiteraard niet het geval is).

5.2 Een blijvende oproep tot verandering

Het dient duidelijk te zijn dat het verder bewandelen van het pad van de ontmanteling van het model van de welvaartsstaat vanuit sociaal-economisch oogmerk rampzalig is en onder meer bijdraagt tot de toename van armoede, naast een verdere verbreding van de kloof tussen arm en rijk binnen de samenleving, waarbij het bovendien ook duidelijk is dat het economisch-neoliberale gedachtegoed zelf niet vermag, laat staan bereid

---

de macht brengen, sterk is blijven aanspreken.

is om een antwoord te geven op deze problematiek, omdat het zich, per definitie, afzet tegen alle vormen van solidariteit.

Gelukkig is er onder een groot aantal mensen, onder wie tal van academici, een groeiend besef dat de voortzetting van de economisch-neoliberale benadering van sociaal-economische vraagstukken een doodlopende weg is. Daarbij groeit het besef dat, als het recente verleden al iets heeft aangetoond, het is dat de vermeende economisch-neoliberale oplossingen voor de sociaal-economische problemen die door het kapitalistische economische systeem zijn veroorzaakt, deze problemen alleen maar erger maken.

Helaas blijft tezelfdertijd een meerderheid van het grote publiek in de westerse wereld nog steeds te zeer gehersenspoeld door economisch-neoliberale ideeën om dat zich geleidelijk wijzigende bewustzijn al in een echte politieke agenda te doen vertalen.¹²⁶ In de mate dat er al iets gebeurt – zo bijvoorbeeld de geringe inspanningen die neoliberale staten leveren op het vlak van de bestrijding van klimaatverandering – dienen de lasten en kosten ervan in toenemende mate gedragen te worden door de individuele burgers (en niet door de ondernemingen en de rijke klasse van de bankiers en ondernemers die nochtans diegenen zijn die het meest verantwoordelijk zijn voor de door het kapitalisme veroorzaakte puinhopen, maar aan wier belangen, als gevolg van de ‘trickle down economics’-doctrine, onder liberaal beleid nog steeds niet kan worden geraakt).

Wat daarbij nog steeds lijkt te ontbreken is een algemene nieuwe benadering van de grondslagen van het economisch systeem, te starten met het monetaire systeem (dat zich, onder meer, inlaat met de vraag hoe geld wordt gecreëerd en verdeeld onder het grote publiek om aan essentiële levensbehoeften te voldoen), de fiscaliteit (die zou kunnen worden omgezet in een instrument van overheidsbeleid om een eerlijke verdeling van de

---

126 Dat belet niet dat zelfs in de Verenigde Staten, veruit het meest kapitalistische land ter wereld waar bovendien de neoliberale agenda al decennialang het overheidsbeleid blijft dicteren, een verscheidenheid van het nieuwe ideeëngoed door politici als Bernie Sanders wordt uitgedragen.

rijkdommen van de wereld te bewerkstelligen) en, meer in het algemeen, de invulling van de overheidsrol die opnieuw een veel grotere bereidheid aan de dag zou moeten leggen om particuliere sociaal-economische rechtsfiguren te reguleren (zoals de bedrijfsvormen, of contractuele relaties).

In een aantal van onze vorige werken hebben we in dit verband al enkele ideeën uitgewerkt.¹²⁷ Enkele van de meest centrale van deze ideeën zullen hierna kort worden weergegeven.

5.3 Hoe het nieuwe monetaire stelsel zou kunnen leiden tot een nieuwe sociaal-economische orde

In het kader van het model voor een nieuwe internationale monetaire orde dat in hoofdstuk 4 aan bod is gekomen, zou alvast een grote verscheidenheid van de sociaal-economische problemen die door het kapitalisme worden veroorzaakt, kunnen worden aangepakt. Meer in het bijzonder zou de daar nieuw voorgestelde internationale monetaire orde kunnen helpen bewerkstelligen dat de verdeling van de economische rijkdom zowel systematischer, als veel eerlijker en rechtvaardiger zou verlopen dan ooit mogelijk zal zijn onder de dictaten van het economisch neoliberalisme.

Om te beginnen zou de nieuwe monetaire orde het – per definitie – mogelijk kunnen maken om de overheidsfinanciering op een totaal andere manier te organiseren dan nu het geval is, met name niet door de winsten van ondernemingen of delen van lonen (of andere vormen van inkomen) van de werkende bevolking af te nemen, maar uit het nieuwe systeem van geldschepping zelf, meer bepaald uit de periodieke allocaties die het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zou toekennen aan de

---

127 Zie Byttebier (2015a), Byttebier (2015b), Byttebier (2017), Byttebier (2018a), Byttebier (2019) en Byttebier (2021).

landen die aan deze nieuwe internationale monetaire orde deelnemen.¹²⁸ De nieuwe monetaire orde zou met andere woorden, zoals al uiteengezet in hoofdstuk 4, zo georganiseerd kunnen worden dat elk van de deelnemende staten elk jaar een budget uit handen van het Nieuwe Monetair Wereldinstituut zou ontvangen dat het in staat zou stellen om een nieuw soort van welvaartsstaatmodel tot stand te brengen (waardoor het 'repressieve staatsmodel' dat nu onder het juk van het kapitalisme heerst, zou kunnen worden omgevormd tot een 'zorgstaatmodel' dat gebaseerd is op een verregerende solidariteit).

In het (de) verdrag(en) tot vaststelling van de nieuwe internationale monetaire orde zouden de contouren van dit nieuwe welvaarts- of zorgstaatmodel nader kunnen worden uitgewerkt, onder meer door lijsten op te stellen van de openbare diensten en socialezekerheidsstelsels die haalbaar zouden moeten worden gemaakt op basis van de financiële middelen die elke staat uit de jaarlijkse allocaties zal ontvangen.¹²⁹

Deze lijsten zouden, onder meer, de volgende elementen¹³⁰ kunnen vermelden:

- een universeel openbaar onderwijssysteem (op alle niveaus van het onderwijs);
- een universele gezondheids- (en medische) zorg;¹³¹
- een universele ouderenzorg;

---

128 Hoewel een dergelijk systeem tot op zekere hoogte al zou kunnen plaatsvinden in de huidige internationale monetaire orde, wat echter zou impliceren dat het IMF zijn bevoegdheid om SDR's aan zijn lidstaten toe te kennen daadwerkelijk zou gaan gebruiken, zou het hier geformuleerde voorstel het keynesiaanse denken in dit opzicht zelfs een (grote) stap verder brengen, namelijk door een systeem voor te stellen waarin alle lidstaten die aan deze nieuwe internationale monetaire orde deelnemen, al hun financiële middelen uit dergelijke allocaties of toewijzingen zouden halen.

129 Cf. Galbraith (1995: 265).

130 Vergelijk Galbraith (1995: 264).

131 Zie Galbraith (1995: 264).

Een nieuw 'zorgstaatmodel'

- een universele kinder- en jeugdzorg (o.m. het verstrekken van middelen voor de opvang van weeskinderen, voor vrijetijds- en groepsactiviteiten van kinderen en jongeren...);
- het financieren van een universeel basisinkomen voor alle mensen;
- een algemeen huisvestingsbeleid;
- een universeel openbaar vervoer (m.i.v. het verzekeren van alle vormen van vervoer op een economisch haalbare manier; bij deze toewijzingspost zal uiteraard ook rekening moeten worden gehouden met infrastructuurwerken);
- het garanderen van een universele toegang tot cultuur;
- een specifieke begrotingspost voor het algemeen functioneren van de staat (m.i.v. van het functioneren van de nationale, centrale banken van de deelnemende landen zelf);
- ...

Het voorgaande zou daarenboven moeten impliceren dat de diensten die zullen worden gefinancierd uit de jaarlijkse allocaties van elk van de deelnemende staten, volledig zouden worden gefinancierd uit deze allocaties, en dus, anders gezegd, volledig 'gratis' zouden worden voor elke mens op de planeet.

Dat zal echter niet tot gevolg mogen hebben dat het bestedingsgedrag vanwege de aan dit systeem deelnemende landen aangaande deze financiële middelen niet strikt zal moeten worden gecontroleerd. Integendeel zou het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut zich moeten richten op het creëren van een omgeving waarin de door de staat gefinancierde instellingen die de genoemde 'universele' en 'volledig gratis' diensten zullen leveren, nauwgezet worden gecontroleerd (bv. door een controleafdeling van de nationale, centrale banken van elk van de deelnemende landen) op een manier die momenteel niet mogelijk is onder de dictaten van de vrije markt zelf (waar de vergoedingen die verschuldigd zijn voor de toegang tot sommige van deze diensten, bv. medische zorg, hoegenaamd niet worden gecontroleerd, waardoor veel van deze diensten voor een groot deel van de mensheid ontoegankelijk zijn geworden).

5.4 Naar een nieuw 'zorgstaatmodel'

Het opzetten van een nieuw 'universeel zorgstaatmodel' zal uiteraard een totaal nieuwe benadering van het functioneren van de staat impliceren. In de huidige (kapitalistische) staatsmodellen worden veel energie en middelen verspild aan het oprichten van een veelheid aan repressieve mechanismen – waaronder politie die de misdaad die het gevolg is van armoede bestrijdt, het (over)belasten van de arme en de middenklassen, naast tal van andere systemen – die door 'neoliberale strafstaten'¹³² over de gehele wereld worden opgezet en die bovendien het inzetten van zeer veel personeel vergen (en dus ook van lonen die, onder het vigerende kapitalistische systeem, uiteindelijk worden betaald uit belastinggeld dat mensen op deze manier moeten betalen om 'onderdrukt', en zelfs 'gestraft' te worden, in plaats van te worden 'ge-dienst' (refererend aan openbare dienstverlening), laat staan 'verzorgd'). Integendeel zou binnen het nieuwe zorgstaatmodel het 'dienen' in plaats van 'onderdrukken' van mensen, naast het 'zorgen voor' mensen in plaats van hen te 'straffen', het nieuwe hoofddoel van staten dienen te worden.

Ambtenaren zouden in dit model allemaal worden ingezet om een dergelijk universeel zorgmodel mogelijk te maken, en dus niet langer om burgers te vervolgen, te onderdrukken, te bestraffen en in het algemeen te ergeren met allerlei fiscale, administratieve en andere martelsystemen die onder de huidige neoliberale maatschappelijke orde het leven voor de gemiddelde mens ondraaglijk maken (maar uiteraard niet voor de rijken en machtigen die doorgaans, en zeker wat betreft hun sociaal-economisch gedrag, vooral boven de wet functioneren).

In mijn boek *Towards a New International Monetary Order*¹³³ is in dit verband al het voorstel geformuleerd dat het gehele personeel van de ministeries van Financiën (van de landen die zouden deelnemen aan de

---

132 De term is van Bleri Lleshi (2014) die een overzicht heeft gepresenteerd van de repressieve systemen waarop de neoliberale staat is gebaseerd (zoals hij uitlegt: 'op de ruïnes van het model van de welvaartsstaat').

133 Byttebier (2017).

nieuwe monetaire orde) zou kunnen worden omgevormd tot 'ambtenaren' voor het volk in de ware betekenis van de wereld (van wie een substantieel deel zelfs zou kunnen worden ingezet als 'levenscoach' voor het grote publiek en wier taak het, onder meer, zou kunnen worden om het grote publiek te begeleiden bij de toegang tot de nieuw op te richten universele zorgsystemen).

Zoals al uiteengezet, zouden de hier voorgestelde zorgstaten die hun financiële middelen volledig uit de door het Nieuwe Monetaire Wereldinstituut toegekende allocaties zouden putten, verder geen behoefte meer hebben aan belastingheffing als middel om uitgaven te financieren. Toch zouden zekere belastingmechanismen kunnen worden gehandhaafd als een middel om een extreem hamsteren van rijkdom binnen de samenlevingen die in het kader van de hier voorgestelde nieuwe internationale, monetaire orde zullen ontstaan, te voorkomen.

Een van de grootste problemen van de kapitalistische economieën is inderdaad dat een kleine groep mensen er door middel van de eerder genoemde kapitalistische (uitzuigings)mechanismen in slaagt een groot deel van de rijkdom voortgebracht door het economische systeem naar zich toe te trekken, waarvan een belangrijk deel niet wordt geherinvesteerd ten behoeve van de samenleving, maar wordt weggestopt in belastingparadijzen of wordt gebruikt voor de financiering van extreme en nutteloze luxe (en m.a.w. geen enkele maatschappelijke functie dient).

Om een dergelijk contraproductief hamstergedrag te voorkomen, zou men kunnen denken aan een nieuw belastingsysteem dat vermogensverwerving aan banden legt, bijvoorbeeld door excessen eenvoudig weg te belasten. Er valt in dat verband te denken aan een nieuw inkomstenbelastingstelsel dat alleen rijke mensen – vanaf bepaalde drempels aan opgebouwde rijkdom – aan belastingheffing zou onderwerpen en dat er bovendien voor zou zorgen dat alle (excessieve) economische rijkdom in het algemeen belang wordt gehanteerd, in plaats van voor individuele megafortuinopbouw.

Hoe economie het probleem werd

Dat hoeft overigens geen enkele rijke persoon zorgen te baren, want binnen het nieuwe zorgstaatmodel zal er immers voor gezorgd worden dat alle mensen een gelijke toegang hebben tot de gecombineerde vruchten van natuur en menselijk streven, met andere woorden van de economie, zodat niemand zich ooit nog zorgen zou hoeven te maken over het feit dat hij of zij verstoken zou blijven van elementaire goederen of diensten om in zijn levensonderhoud te voorzien (vooral in het licht van het feit dat angst een van de belangrijkste redenen vormt voor excessieve rijkdomvergarig).

Hoofdstuk 6

Een nieuwe mensheid

Onder het bewind van de doctrines van het (economisch) liberalisme en het (economisch) neoliberalisme is de gemiddelde mens in de westerse wereld geleidelijk aan veranderd in een ‘eendimensionaal’¹³⁴ wezen dat enkel nog in een sociaal-economische dimensie bestaat en daar vooral de volgende maatschappelijke functies vervult:

- de functie van ‘werken’ van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat, zonder veel tijd te hebben om iets anders te doen dan werken, tot een zo hoog mogelijke leeftijd;
- de functie van het werken voor één centraal extern doel, met name het zo rijk mogelijk maken van de aandeelhouders van de onderneming waarvoor men werkt (en, in geval van mensen in overheidsdienst, voor het zo rijk mogelijk maken van de ondernemerssector in het algemeen);
- de functie om zo veel mogelijk te ‘consumeren’, waarbij de inkomsten van de gemiddelde mens, in toenemende mate, zo exclusief mogelijk dienen te worden besteed aan het betalen van de goederen en diensten die door het kapitalistische economische model van ‘productie om de productie’ worden voortgebracht, ondanks het feit dat veel van deze goederen en diensten intrinsiek nutteloos zijn en in vele gevallen schadelijk zijn voor de mens en voor het milieu;

---

134 De uitdrukking werd geïntroduceerd door Herbert Marcuse. Zie Marcuse (1991).

Hoe economie het probleem werd

- de functie van ‘kredietnemer’, die helpt te bewerkstelligen dat: (1) mensen meer consumeren dan hun inkomen toestaat; (2) de gevangenis van iemands ‘plicht tot het verrichten van arbeid’ nog meer wordt versterkt (vermits mensen een deel van hun inkomen dienen te besteden aan de terugbetaling van kredieten, vermeerderd met interesten) en (3) dat iemands inkomen zeker niet wordt besteed aan iets anders dan aan uitgaven die de rijken van de planeet steeds rijker maken (ten nadele van de armen);
- de functie van eeuwige ‘belastingbetaler’, in de mate dat staten hun inkomen voornamelijk verkrijgen door arbeid leverende mensen te belasten.

Onder het economisch neoliberalisme ontsnappen enkel nog de rijken tot zeer rijken aan deze harde realiteit, met dien verstande dat de doctrines van het economisch neoliberalisme er tegelijkertijd – en paradoxaal genoeg¹³⁵ – in slagen om de anderen ervan te overtuigen dat de eeuwige instandhouding van dit (neo)liberale sociaal-economische systeem een noodzakelijke voorwaarde is voor het bestaan van vrije en democratische samenlevingen.

Bovendien mag de gemiddelde westerse mens, althans onder gelding van het kapitalisme zelf, zich nog steeds rekenen tot de meer gelukkigen van de planeet, in de mate dat in veel andere delen van de wereld, een groot deel van de mensheid een leven van (extreme) armoede leidt en vaak nog harder dient te werken dan de gemiddelde mens in het Westen opdat de rijken en extreem rijken van de planeet steeds rijker zouden worden.¹³⁶

Na drie tot vier eeuwen ‘kapitalisme’ – of, in moderne termen: ‘vrijemarktwerking’ – kan de conclusie alleen maar luiden dat de doctrines

---

135 Zie verder in Bytdebier (2018).

136 In deze benadering – en dat is zelfs een vorm van weerlegging die vaak uit de mond van neoliberalen weerklinkt wanneer ze geconfronteerd worden met de verwoestende maatschappelijke impact van de uitvoering van hun leer – wordt zelfs van armen in de westerse wereld verwacht dat ze zich gelukkig blijven prijzen, in de mate dat armoede in diverse andere regio’s van de wereld vaak een nog veel grotere ellende impliceert.

van het economisch (neo)liberalisme hun belofte om een sociaal-economische orde te creëren waarin iedereen, door de magische werking van de onzichtbare hand(en) die de vrije markt(en) stuurt(en), welvarend wordt, niet waargemaakt hebben, en er valt ook niet te verwachten dat dit ooit het geval zal zijn. Integendeel kan enkel worden vastgesteld dat de inspanningen van het economisch neoliberalisme die vooral vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw werden geleverd om het kapitalisme opnieuw ongebreideld¹³⁷ te maken, tot meer (structurele) armoede in de (westerse) wereld hebben geleid en daarenboven een van de belangrijkste oorzaken zijn voor de wereldwijd toenemende kloof tussen arm en rijk.

Het dient daarbij ook duidelijk te zijn dat een van de belangrijkste redenen waarom de sociaal-economische orde in de afgelopen eeuwen zo extreem onrechtvaardig is geworden (of gebleven), niettegenstaande grote technologische en economische vooruitgang, is dat de kapitalistische, sociaaleconomische ordening werd gebaseerd op een ideologisch wereldbeeld dat ten onrechte van oordeel is dat een dergelijke extreme mate van onrechtvaardigheid een noodzakelijke voorwaarde is om de economie überhaupt vlot te doen functioneren. Ook hier wordt duidelijk verwezen naar de ideologieën van het economisch (neo)liberalisme, waarvan een van de uitgangspunten is dat mensen zich zo egoïstisch en hebzuchtig mogelijk moeten gedragen en elkaar vooral als concurrenten dienen te zien, en niet als medemensen die hetzelfde lot delen van in deze wereld geboren te worden en er proberen het beste van te maken.

Deze intrinsiek omgekeerde morele houding – althans in vergelijking met klassieke filosofische en religieuze denkkaders – heeft niet enkel het uitzicht van de sociaal-economische ordening bepaald, maar heeft het daarenboven voor enig individu praktisch onmogelijk gemaakt om zijn leven nog op een andere manier te organiseren, bijvoorbeeld door op een meer liefdevolle of medelevende manier tegen zijn medemens aan te kijken.

---

137 Cf. Bytтеbier (2018a).

De voorstellen voor een nieuwe benadering van de economische en monetaire materie die hier¹³⁸ wordt naar voren zijn gebracht, hebben dan ook als voornaamste opzet om een pleidooi te houden voor het veranderen van deze realiteit en bij te dragen tot een groeiend bewustzijn dat een ‘nieuwe kijk’ op socio-economische processen noodzakelijk is¹³⁹ waarbij, in lijn met de inzichten van de meest klassieke filosofische en religieuze denkkaders, liefde en zorg voor elkaar weer zouden worden verheven tot de centrale thema’s van menselijke interactie, ook en vooral binnen het domein van de sociaaleconomische ordening.

Het hier – en in mijn eerder werk¹⁴⁰ – geuite voorstel voor een nieuw monetair systeem, en vooral voor een nieuwe aanpak van de overheids-financiering, is met andere woorden bedoeld om bij te dragen aan het scheppen van een klimaat steunend op maatschappijmodellen waarin mensen (opnieuw bereid zijn om) zorg (te) dragen voor elkaar, zonder de zieken, de zwakken en de ongelukkigen te beschouwen als profiteurs van andermans inspanningen, dan wel als een wingewest voor de almaar rijker en machtiger wordende ondernemingen en ondernemers, maar als een uitdaging voor de gezonden, de sterken en de fortuinlijken in de samenleving om hun menselijkheid te herontdekken als medelevende en liefhebbende mensen. Op basis van de hier (en in mijn eerder werk) geformuleerde voorstellen voor een nieuwe monetaire orde zou een geheel van maatschappelijke constructies kunnen worden uitgewerkt om dit opzet werkelijkheid te doen worden.

Als iedereen al gewoon tot het inzicht zou kunnen komen hoe op dit eigenste moment overal in de (westerse) wereld – en vooral dan als gevolg van de manier waarop vrije markten functioneren met het oog op

---

138 En ook in mijn andere werk (zie vooral Byttebier (2015a) en Byttebier (2017)).

139 Deze opvatting kan bovendien nauwelijks als ‘nieuw’ worden beschouwd, in de mate dat de boodschap dat men zijn medemens op een liefdevolle manier moet behandelen, in plaats van als een middel om zelf rijker te worden, al vele malen eerder in de geschiedenis is gebracht, niet het minst in het Evangelie van Jezus Christus.

140 Cf. Byttebier (2015a) en Byttebier (2017).

het inspelen op de meest geestdodende (en veelal artificieel gecreëerde) behoeften – legers mensen worden tewerkgesteld in de meest zinloze jobs die in grote mate intrinsiek zinloze activiteiten tot voorwerp hebben die op geen enkele manier bijdragen aan het welzijn van de mensheid, maar meestal het tegenovergestelde effect sorteren en schadelijk zijn voor de medemens en/of voor het milieu.¹⁴¹ Men stelle zich integendeel een wereld voor waarin al deze inspanningen zouden kunnen worden ingezet voor het creëren van een rechtvaardige sociaal-economische orde, waarin iedereen zich inzet voor het beter maken van eenieders levensomstandigheden, in plaats van voor het eindeloos verrijken van een selecte groep van rijken tot zeer rijken.

Voor zover de ellende van het kapitalisme voor een groot deel is gebaseerd op zijn particuliere geldscheppingsstelsel dat de enorme maatschappelijke macht om nieuw geld te creëren en, derhalve, om te beslissen hoe de door het economische stelsel gegenereerde rijkdom onder de globale mensheid moet worden verdeeld, in handen van particuliere banken laat, zou de hier voorgestelde nieuwe monetaire orde het spel van de economie, op fundamentele wijze, kunnen veranderen.

Zoals in hoofdstuk 1 en 2 is uiteengezet, is de verwachting van een voortdurende economische groei die al vanaf de begindagen van het kapitalisme is uitgegroeid tot een van de belangrijkste economische dictaten die het uitzicht van de kapitalistische wereldorde heeft bepaald, inderdaad vooral beginnen te gelden toen de middeleeuwse goudsmid en geldwisselaars zich realiseerden dat ze papiergeld konden uitgeven boven de hoeveelheden muntgeld in edele metalen die ze hadden ontvangen in het kader van hun depositoactiviteiten. Hoewel later in de geschiedenis de uitgifte van '(privébank)papiergeld' boven de kasreserves van een bank aan muntgeld werd vervangen door de uitgifte van 'giraal geld' boven de kasreserves van een bank aan zowel (centralebank)papiergeld als muntgeld, is het basisprincipe dat de banken aldus de maatschappelijke macht in handen kregen om nieuw (privé gecreëerd) geld uit te

---

141 Cf. Graeber (2018).

geven, in wezen al die tijd hetzelfde gebleven. Daarenboven heeft dit systeem de mensheid meegesleept in een kredieteconomie waarin alle lagen van de samenleving, en zelfs staten zelf, geleidelijk aan zijn gemuteerd tot chronische kredietnemers van particuliere marktspelers. Aangezien het door particuliere banken verstrekte, uit het niets gecreëerde krediet echter daadwerkelijk moet worden terugbetaald, onttaarde dat monetaire model tot slot ook nog eens in een almaar sneller draaiende carrousel van particuliere geldcreatie, waarbij voortdurend nieuwe kredieten in omloop moeten worden gebracht om de kredietnemers in staat te stellen een voldoende inkomen te verdienen opdat zij hun eerdere kredieten (vermeerderd met rente) kunnen terugbetalen.

Op deze manier is een geldcreatiemodel tot stand gekomen waarin niet alleen een beperkte groep particuliere marktspelers voortdurend nieuw geld creëert om oude kredieten terug te betalen, maar ook alle andere particuliere marktspelers, en zelfs staten zelf, worden veroordeeld om steeds economischer en productiever te worden om een voldoende inkomen uit hun economische activiteiten te putten, zodat ze hun kredieten (vermeerderd met de overeengekomen interesten) kunnen terugbetalen. Met andere woorden: het heersende particuliere geldscheppingsstelsel ligt aan de basis van een economisch systeem waarin economische groei omwille van de economische groei (of, wat dieper onder de oppervlakte kijkend: in het belang van het terugbetalen van bankkredieten, vermeerderd met interesten, waarmee wordt bewerkstelligd dat een groot deel van de rijkdom die uit economische activiteiten wordt gegenereerd, leidt tot de verrijking van bankaandeelhouders) de belangrijkste drijfveer is geworden van alle menselijke inspanningen. Dat resulteerde op zijn beurt in een systeem van (intrinsiek nutteloze) economische productie omwille van de productie – en dus consumptie omwille van de consumptie – als gevolg waarvan de gecombineerde inzet van arbeid van de mens en hulpbronnen van de aarde (m.i.v. de vruchten van de natuur) niet in hoofdorde dient voor het creëren van een sociaal-economische ordening waarin alle mensen gelijke toegang hebben tot de goederen en diensten die nodig zijn voor het leiden van een menswaardig leven, maar integendeel voor het in stand houden van een intrinsiek onrechtvaardig

systeem van verdeling van rijkdom ten gunste van één dominante klasse (van bankiers en ondernemers).

Door evenwel dit systeem van geldschepping te wijzigen, zou men tegelijkertijd de fundamentele werkingsprincipes van de economie zelf kunnen veranderen. Meer in het bijzonder zou het hier voorgestelde nieuwe monetaire systeem erop gericht kunnen worden om ervoor te zorgen dat ieder mens gelijke toegang heeft tot de rijkdommen van de wereld, zoals die door de (collectieve) arbeid van de mens en natuur wordt gevormd. In een aanvangsperiode (zoals al is uiteengezet in hoofdstuk 5) zou het nieuwe monetaire systeem het mogelijk kunnen maken staten om te vormen van neoliberale strafstaten (die er vooral op gericht zijn dat (gewone) mensen – in hun gecombineerde rol van ‘arbeiders’, ‘consumenten’, ‘belastingbetalers’ en ‘kredietnemers’ – binnen de sociaaleconomische ordening zo efficiënt mogelijk worden tewerkgesteld, in wezen om ervoor te zorgen dat de rijken van de planeet almaar rijker worden ten koste van de armen), tot werkelijke ‘zorgstaten’, waar het integendeel eenieders belangrijkste levensdoel zou worden om bij te dragen aan een rechtvaardige samenleving waarin iedereen voor elkaar zorg draagt.

In dergelijke ‘zorgstaten’ zouden veel van de zorgen die de meeste mensen die onder het juk van de neoliberale economieën lijden, moeten doorstaan, zoals ziekte, het financieren van een goede opleiding, het vinden van onderdak, het geconfronteerd worden met werkloosheid, of ouderdom, niet langer een bron van angst hoeven te zijn, omdat er maatschappelijke mechanismen zouden komen te spelen die zouden bewerkstelligen dat de zieken, de jongeren, de daklozen, de ouderen, kortom iedereen die enige vorm van extra zorg nodig heeft, allemaal op een humane manier zouden worden behandeld.¹⁴² Ten tweede zou de

---

142 Men zou zelfs kunnen stellen dat een dergelijke maatschappij de maatschappij is die Jezus Christus voor ogen had bij het verkondigen van zijn de ‘daden van barmhartigheid’: ‘a model for how we should treat all others, as if they were Christ in disguise. They ‘are charitable actions by which we help our neighbors in their bodily needs’. They respond to the basic needs of humanity as we journey together through this life’ (zie <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/how-we-teach/new-evangelization/jubilee-of-mercy/the-corporal-works-of-mercy.cfm>; laatst geraadpleegd op 29 juni 2018).

Hoe economie het probleem werd

nieuwe monetaire orde het mogelijk maken om voor iedereen een vast basisinkomen te verschaffen, zodat niemand meer gedwongen zou worden om de logica van de doctrine van de 'vrijwillige verbondenheid', in al haar excessen, te doorstaan. In plaats daarvan zou iedereen voldoende vrijheid krijgen om weloverwogen te beslissen hoe hij zijn arbeidskracht zal inzetten voor het algemeen welzijn van de samenleving, en niet om niets anders te doen dan zich dood te werken om de rijken van de planeet steeds rijker te maken.

Het spreekt voor zich dat zo'n nieuw economisch systeem ook een nieuwe arbeidsethiek zal vergen. Daarbij zou vermeden dienen worden dat mensen gaan denken dat het niet nodig is om nog enige arbeid te verrichten, maar dat ze integendeel de mogelijkheden die de nieuw te vestigen monetaire en economische orde biedt, dienen te gebruiken om te kiezen voor carrièrepaden waarin ze hun aangeboren talenten en vaardigheden kunnen inzetten voor het algemeen belang, meer in het bijzonder voor het helpen vestigen van een nieuwe samenleving waarin de dictaten van egoïsme en hebzucht voorgoed tot het verleden gaan behoren, en in plaats daarvan de principes van altruïsme, solidariteit en wederzijdse zorg voor elkaar zullen prevaleren.

Deze daden van barmhartigheid worden als volgt vermeld in het Evangelie van de Heilige Matteüs: 'Want Ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven, Ik had dorst en gij hebt Mij te drinken gegeven. Ik was vreemdeling en gij hebt mij opgenomen. Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed. Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht. Ik was in de gevangenis en gij hebt Mij bezocht' (zie Mt.: 25, 35-36). Het zevende werk van barmhartigheid dat niet wordt genoemd in Mattheüs: 25, 35-36 zelf, is het begraven van de doden.

Hoofdstuk 7

Conclusies

Voor zover de mensheid, door niet een revolutie te starten tegen de krachten van het kapitalisme (zoals voorspeld door Karl Marx) of door niet hun democratische (stem)rechten in te zetten teneinde politieke partijen die zweren bij de dictaten van het economisch neoliberalisme (of vergelijkbare sociaal-economische ideologieën) massaal weg te stemmen, geen enkele interesse voor het onderwerp hoe het best de sociaal-economische ordening te organiseren, lijkt te vertonen, kan men zich afvragen of zij ooit in staat zal zijn om het kapitalisme te vervangen door een rechtvaardig sociaal-economisch ordeningsmodel. Daartegenover staat dat in de loop van de geschiedenis veel modellen van organisatie van de samenleving zijn opgekomen en weer in verval geraakt, wat impliceert dat er geen enkele reden is waarom het kapitalisme een uitzondering op deze regel zou moeten zijn.

Wat nodig is, is dat zo veel mogelijk mensen opnieuw belangstelling opbrengen voor de sociaal-economische processen. Er is daarbij vooral behoefte aan een nieuwe manier van ‘sociaal-economisch denken’. Een dergelijke nieuwe manier van sociaal-economisch denken zou er op zijn minst dienen op gericht te zijn dat eenieder resoluut afstand begint te nemen van de door het kapitalisme gemaakte waardekeuzes die egoïsme en hebzucht vooropstellen, ten gunste van de keuze voor altruïsme, wederzijdse zorg en solidariteit als de nieuwe drijvende krachten van de sociaal-economische ordening. Daarnaast zou de mensheid de

dynamiek van de democratieën dienen te activeren om deze waarden in de praktijk te brengen.

Daarbij hoeft men niet eens een totaal nieuwe set van morele waarden ‘uit te vinden’, want een elementaire studie van de klassieke religieuze en filosofische leerstelsels uit het verleden, die zelf het resultaat zijn van eeuwenlange reflectie over wat eerlijk en rechtvaardig is, leidt op dat vlak reeds tot zeer verrijkende inzichten. Om Levinas¹⁴³ te parafraseren: na eeuwen van bezinning is het inmiddels voldoende bekend, of op zijn minst kenbaar, waar ‘heiligheid’ te vinden valt, al is het dringend nodig dat de mensheid er werkelijk op zoek naar begint te gaan. Onder verwijzing naar wat er in mijn vorig werk hierover is uiteengezet,¹⁴⁴ zou het zelfs kunnen volstaan dat ieder mens op aarde resoluut gaat leven in overeenstemming met de vier daar geciteerde waarden die kunnen worden afgeleid uit een aantal van de belangrijkste wereldreligies, met name:

- (i) het hindoeïstische principe van het vervullen van zijn ‘dharma’ door het leveren van onbaatzuchtige arbeid;¹⁴⁵
- (ii) het christelijke principe van de (ware) naastenliefde;¹⁴⁶
- (iii) het boeddhistische principe van het stoppen met verlangen;¹⁴⁷ en
- (iv) het joodse principe van de toepassing van nederigheid in alle interpersoonlijke relaties.¹⁴⁸

Op macroniveau zouden deze beginselen zich kunnen vertalen in een fundamentele transformatie, op een wereldwijd geharmoniseerde schaal, van de sociaal-economische ordening op ten minste drie niveaus, met name het niveau van de geldschepping (*cf.* hoofdstuk 4), het niveau van

---

143 Goud (1992: 176). In een van zijn interviews vatte Levinas dit inzicht als volgt samen (zie Forié en Nemo (2006: 69): ‘Yes! The other is more important than me, I am there for the other. The duties of the other towards me, are his business, not mine!’

144 Byttebier (2018a: p. 227, punten 5.4.-5.7). Zie eerder Byttebier (2015b: 176-195).

145 Zie sectie 5.4. van Byttebier (2018a: 227).

146 Zie sectie 5.6. van Byttebier (2018a: 235).

147 Zie sectie 5.5. van Byttebier (2018a: 233).

148 Zie sectie 5.7. van Byttebier (2018a: 238).

Conclusies

de belastingheffing (*cf.* hoofdstuk 1 en 2) en het niveau van de vervanging van het ‘neoliberale repressieve staatsmodel’ door een ‘zorgstaatmodel’ (dat gebaseerd zou zijn op het leveren van universele openbare diensten en de inrichting van universele arbeids- en socialebeschermingsmaatregelen) (*cf.* hoofdstuk 5).

Op het eerste niveau zou, als uiteengezet in hoofdstuk 4, het huidige systeem van particuliere geldschepping ten behoeve van een klein aantal financiële instellingen en hun (zeer) rijke kapitaalverschaffers, resoluut dienen te worden vervangen door een systeem van publieke geldschepping dat plaatsvindt op basis van overwegingen van algemeen belang en met zorg voor de Aarde en alle leven.¹⁴⁹

Voor zover staten in de context van een dergelijk nieuw mondiaal systeem van geldschepping hun financiële werkingsmiddelen voortaan via allocaties (i.p.v. uit belastingheffing en kredietopname) zouden verwerven, zal er daarenboven veel minder behoefte zijn aan klassieke vormen van belastingheffing. Integendeel zou de fiscaliteit kunnen worden omgevormd tot een systeem waarmee de (extreem) rijken zouden worden aangemoedigd om een (echte) solidariteit met de rest van de samenleving te betuigen.¹⁵⁰

Ten derde zou, op basis van de openbare geldschepping, kunnen worden overgegaan tot de wereldwijde inrichting, op een voldoende hoog niveau, van systemen van openbare dienstverlening, arbeidsbescherming en sociale zorg (incl. medische zorg), met als doel te garanderen dat ieder mens, waar dan ook geboren, een menswaardig leven kan leiden.

Als slotconclusie geldt met andere woorden dat de nobele ideeën om een rechtvaardiger samenleving te vestigen conceptueel beschikbaar zijn, al blijft het een open vraag of er ooit voldoende bereidheid zal zijn om ze

---

149 Zie Bytdebier (2017: hoofdstukken 4 en 5) voor een gedetailleerde blauwdruk van zo'n nieuw monetair systeem.

150 Vergelijk Bytdebier (2017: 406).

Hoe economie het probleem werd

in de praktijk om te zetten. Zonder enige twijfel zal dat op zijn minst een fundamentele omkering vereisen van de 'sclerose van het hart' die al tientallen jaren wordt veroorzaakt door de doctrines van het economisch neoliberalisme.

Referenties

- Byttebier, K. (2015a). *Nu het gouden kalf verdronken is. Van hebzucht naar altruïsme als hoeksteen voor een Nieuwe Monetaire Wereldorde*. Antwerpen: Maklu.
- Byttebier, K. (2015b). *De onvrije markt*. Antwerpen: Garant.
- Byttebier, K. (2017). Towards a New International Monetary Order. In K. Byttebier & K. Van der Borght (Eds.), *Economic and Financial Law & Policy – Shifting Insights & Values, Volume I*. Cham: Springer International Publishing.
- Byttebier, K. (2018a). The Unfree Market and the Law. On the Immortality of Making Capitalism Unbridled Again. In K. Byttebier & K. Van der Borght (Eds.), *Economic and Financial Law & Policy – Shifting Insights & Values, Volume II*. Cham: Springer International Publishing.
- Byttebier, K. (2018b). De gevaren van studentenkrediet. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, (1-2), 30-43.
- Byttebier, K. (2019). The tools of law that shape capitalism (and how altering their use could give form to a more just society). In K. Byttebier & K. Van der Borght (Eds.), *Economic and Financial Law & Policy – Shifting Insights & Values, Volume IV*. Cham: Springer International Publishing
- Byttebier, K. (2021). How economics became the problem (An urgent call to legal action). In K. Byttebier & K. Van der Borght (Eds.), *Socioeconomics & Law – Making a stance for changing values, Volume I*. Brussel: VUBPress.
- Byttebier, K. (2022). Covid-19 and Capitalism (Success and Failure of the Legal Methods for Dealing with a Pandemic). In K. Byttebier & K. Van der Borght (Eds.), *Economic and Financial Law & Policy –*

- Shifting Insights & Values, Volume VI*. Cham: Springer International Publishing.
- Davis, I. (2018). Global Debt is now an insane \$164 Trillion, but Who exactly do we owe? Geraadpleegd op 18 december 2020 van <https://www.wakingtimes.com/world-debt-is-now-an-insane-164-trillion-but-who-exactly-do-we-owe/>.
- Durden, T. (2017). Global Debt Hits 325% Of World GDP, Rises To Record \$217 Trillion. Geraadpleegd op 18 november 2021 van <https://static1.squarespace.com/static/552c1d71e4b0b39dd1f8164e/t/586d6dcb9f7456833eb4a660/1483566554945/Global+Debt+Hits+325%25+Of+World+GDP%2C+Rises+To+Record+%24217+Trillion.pdf>.
- Field, J. (2018). *Is capitalism working? A primer for the 21st century*. Londen: Thames & Hudson.
- Forié, F. & Nemo, P. (2006). *Emmanuel Levinas aan het woord: 11 gesprekken*. Kampen: Ten Have.
- Friedman, M. (1993). *Why Government is the Problem*. Washington, DC: Hoover Press.
- Galbraith, J.K. (1990). *A short history of financial euphoria*. New York: Whittle Books.
- Galbraith, J.K. (1995). *The World Economy since the Wars*. London: Mandarine.
- Goud, J. (1992). *God als raadsel. Peilingen in het spoor van Levinas*. Kampen: Kok Agora.
- Graeber, D. (2018). *Bullshit jobs: a theory*. London: Allen Lane/Penguin Random House. <https://commodity.com/data/debt-clock/>.
- Institute of International Finance (2018). *Global Debt Monitor. Deleveraging? Not so much*. Geraadpleegd op 18 december 2020 van https://www.iif.com/portals/0/Files/private/global_debt_monitor_november_vf.pdf.
- Institute of International Finance (2020). *Global Debt Monitor. Sustainability Matters*. Geraadpleegd op 18 november 2021 van <https://www.iif.com/Search-Results?sb-search=sustainability+matters&sb-bhvr=1&sb-logged=73569-hzdpef9m1vgrmauy>.

- Kotsko, A. (2018). *Neoliberalism's demons: On the political theology of late capital*. Stanford: Stanford University Press.
- Kyeremeh, K. (2017). "Right to pollute" – Africans's development and climate change dilemma. Geraadpleegd op 18 december 2020 van <https://ghanatalksbusiness.com/right-pollute-africanss-development-climate-change-dilemma/>.
- Lleshi, B. (2014). *De neoliberale strafstaat*. Antwerpen: EPO.
- Lobosko, K. (2018). Student loan debt just hit \$1.5 trillion. Women hold most of it. Geraadpleegd op 18 november 2020 van <http://money.cnn.com/2018/06/05/pf/college/student-loan-stats/index.html>.
- Marcuse, H. (1991). *One-Dimensional man*. Londen: Routledge.
- McKinsey & Company (n.d.). Visualizing global debt. Geraadpleegd op 18 november 2020 van <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/visualizing-global-debt#>.
- Rand, A. (1992). *The virtue of selfishness*. New York: New American Library.
- Rand, A. (2008). *Capitalism: the unknown ideal*. New York: New American Library.
- Tanzi, A. (2018). Global Debt Jumped to Record \$237 Trillion Last Year. Geraadpleegd op 18 november 2020 van <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-10/global-debt-jumped-to-record-237-trillion-last-year/>.
- USCCB (n.d.). *The Corporal Works of Mercy*. Geraadpleegd op 18 november 2020 van <https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/how-we-teach/new-evangelization/jubilee-of-mercy/the-corporal-works-of-mercy>.
- Vizcaino, M. (2021). Global Debt Hits Record \$296 Trillion as World Lockdowns Ease. Geraadpleegd op 18 november 2021 van <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-14/global-debt-hits-record-296-trillion-as-world-lockdowns-ease>.
- Worldometer (n.d.). *Current world population*. Geraadpleegd op 21 december 2018 van <http://www.worldometers.info/world-population/>.

Over de auteur

Koen Byttebier is licentiaat in de rechten (Universiteit Gent, 1989) en doctor in de rechten met een proefschrift over vijandige overnames (Universiteit Gent, 1992). Hij begon zijn academische loopbaan aan de Universiteit Gent in 1989 in de hoedanigheid van wetenschappelijk medewerker. In 1992 werd hij aangesteld als postdoctoraal onderzoeker (FWO) aan de Universiteit Gent, om in 1994 als professor aan de Rechtsfaculteit van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) aan de slag te gaan. Sindsdien is Koen Byttebier voltijds gewoon hoogleraar in de rechtswetenschappen, eerst in het departement Economisch Recht, en later in de Vakgroep Privaat- en Economisch Recht (waarvan hij ook gedurende twintig jaar voorzitter was) van de VUB. Hij doceert/doceerde aan de VUB verschillende vakken binnen zijn specialisatiegebied: economisch recht, handels-, later ondernemingsrecht, monetair en financieel recht, insolventie- en zekerheidsrecht, fusies en overnames en sinds enkele jaren ook een vak genaamd Ethiek van de sociaaleconomische orde (waarin onderwerpen zoals politieke economie en duurzaamheid aan bod komen). Koen Byttebier schreef verschillende leerboeken en talrijke artikelen in zijn vakgebied. In 1995 startte hij de boekenreeks *Publicaties van het Centrum voor Economisch Recht* (Maklu/Intersentia), waarvan hij ook hoofdredacteur is. Hij maakt tevens deel uit van de redactieraad van verschillende rechtswetenschappelijke tijdschriften. In 2017 werd Koen Byttebier een van de oprichters en hoofdredacteurs van de boekenreeks *Economic & Financial Law & Policy – Shifting Insights & Values* (Springer) en in 2021 van de boekenreeks *Socioeconomics & Law – Making a stance for changing values* (VUBPRESS), die hij beide samen met Kim Van der Borghet heeft geconcipeerd. In het verlengde van zijn academische specialisatie wordt Koen Byttebier regelmatig gevraagd als

Hoe economie het probleem werd

spreker over diverse onderwerpen van economisch, financieel, ondernemings- en vennootschapsrecht. Sinds 1996 is Koen Byttebier tevens praktiserend advocaat en voert hij zijn eigen advocatenkantoor te Gent (België).

Lijst met publicaties in de reeks Socioeconomics & Law

Byttebier, K. (2021). *How economics became the problem. An urgent call to legal action*. Brussels: VUBPRESS.

Byttebier, K. (2022). *Hoe economie het probleem werd (en wat eraan te doen valt)*. Brussel: VUBPRESS.

